

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN “HAK DİNİ
KUR'AN DİLİ” ADLI ESERİNDE YAHUDİLİKLE İLGİLİ
BİLGİLERİN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
İbrahim Ethem AYDIN

ELAZIĞ -2014

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN “HAK DİNİ KUR'AN DİLİ”
ADLI ESERİNDE YAHUDİLİKLE İLGİLİ BİLGİLERİN DİNLER TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
İbrahim Ethem AYDIN

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

Jürimiz,tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili Eseri'nde Yahudilik İle İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi****İ. Ethem AYDIN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı****Dinler Tarihi Bilim Dalı****Elazığ-2014; Sayfa: IX + 132**

Bu tez çalışmasında Elmalılı'nın tefsirinde Yahudilik konusunu ele aldık. Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hayatı, eserleri, ilmi kişiliği ve tefsiri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölüm Yahudiliğin tarihi hakkındadır. Elmalılı'nın Tefsirinde Yahudi tarihi ile ilgili verilen bilgiler dinler tarihi kaynakları açısından değerlendirilmiştir. İkinci bölüm Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat hakkında karşılaştırmalı olarak bilgi verilmiştir. Elmalılı tefsirinde Tevrat'ın mahiyeti, Yahudilik kültüründeki yeri, Kur'an Kerim'de Tevrat'ın ilahiliği ile ilgili konular işlenmiştir. Ayrıca, özellikle Müslüman ve Yahudi dünyasında Tevrat ile ilgili yapılan tartışma konularına yer verilmiştir. Üçüncü bölüm Elmalılı'nın tefsir eserinde Yahudilik hakkındaki bilgilerden bahsedilmiştir. Esrede, Yahudiliğin inanç esasları, Yahudiliğin eleştirilen yönleri ve Yahudilerin karakterleri yine mukayeseli olarak dinler tarihi kaynakları açısından incelenmiştir. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elmalılı Tefsiri, Kur'an-ı Kerim, Yahudilik, Tevrat, İsrailoğulları.

ABSTRACT

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, in the his work, Language of Quran Religion of Rights, Judaism with the evaluation of the informatin in terms of the History of Religious

İ. Ethem AYDIN

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of History of Religions

Elazığ-2014; Page; IX + 132

In this study of thesis we got the subject of Judaism. The study consist of entrance and three parts. In the entrancethe general knowledge aboutlife of Elmalılı, scientific personality Works and comment have been given. The first part is about history of Judaism. In the comment of Elmalılı, the knowledge which is interested in Jewish history has been evaluated in the subject of history of Religions. In the scond part the knowledge has been givenabout Jewish's holy Torah. In the comment of Elmalılı the subject which are interested in the Comments of Torah, the place of Jewish culture. The holy of Torah in Quran have been examineted. In addition, especially in the World of Muslim and Jewish it has been given place subject which are interested in the arguments about Torah. In this Work, the basic believes of Judaism, the criticised sides of Jewish have been examineted in the subject of the history of religions as Comperative. In the result part a general evaluatin has been comment.

Key words: Elmalılı's Master Work, the Holy Quran, Judaism, the Torah, the children of Israel.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
I. ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN HAYATI	1
II. ESERLERİ	3
III. İLMİ KİŞİLİĞİ	4
IV. ELMALILI TEFSİRİ'NİN GENEL TANITIMI	7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ELMALILI TEFSİRİNDE YAHUDİLİK TARİHİ	12
1.1. Yahudi Kelimesinin Menşei Ve Yahudiliğin Genel Tanıtımı	12
1.1.1. Yahudi Kelimesinin Menşei	12
1.1.2. Yahudilik Hakkında Genel Bilgi	17
1.2. Yahudilerin Geçirdiği Dönemler	22
1.2.1. Hz. İbrahim Zamanından Mısır'a Gittikleri Dönem	22
1.2.2. Mısır'dan Çıkış ve Krallığın Kurulmasına Kadar Geçen Dönem.....	31
1.2.2.1. Tevrat'ta Hz. Musa ve On Emir	32
1.2.2.2. Kur'an'da ve Elmalılı Tefsir'inde Hz. Musa ve On Emir	35
1.2.2.3. Hakimler Devri	42
1.2.3. Krallıkların Kurulması İle I. Mabedin Yıkılması Arasındaki Dönem.....	44
1.2.4. Babil Esaretinden II. Mabed'in Yıkılmasına Kadar Geçen Dönem	47
1.2.5. II. Mabedin Yıkılmasından Günümüze Kadar Olan Dönem.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

2. ELMALILI TEFSİRİNDE TEVRAT	55
2.1. Tevrat İle İlgili Genel Bilgiler	55
2.1.1. Tevrat'ın Kitap ve Bölümleri	55
2.1.2. Tevrat'ın İsimleri	58
2.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Tevrat.....	59

2.2. Tevrat İle İlgili Tartışmalar	65
2.2.1. Tevrat'ın Hangi Peygamber'e İndirildiği İle İlgili Tartışmalar	65
2.2.2. Tevrat'ın İndirildiği Zaman İle İlgili Tartışmalar	69
2.2.3. Tevrat'ın Vahiy Şekli Meselesi	70
2.2.4. Tevrat'ın Tahrifi Meselesi	71
2.2.5. Tevrat'ta Nesih Meselesi	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ELMALILI TEFSİRİNDE YAHUDİLİK İNANÇ ESASLARI VE DİĞER ÖZELLİKLERİ	86
3.1. Yahudiliğin İnanç Esasları	86
3.1.1. Tanrı Anlayışı	87
3.1.2. Peygamber İnanıcı	89
3.1.3. Mesih İnanıcı	92
3.1.4. Ahiret İnanıcı	93
3.2. Yahudiliğe Yöneltilen Eleştiriler	96
3.2.1. Yahudilikte Seçilmişlik Anlayışı	96
3.2.2. Yahudilerin Ahitlerini Bozmaları	101
3.2.3. Yahudilerin Peygamberlere Karşı Tavırları	103
3.2.4. Hz. Muhammed'e İnanmamak İçin Bahaneleri	105
3.2.5. Melek İnançları	107
3.2.6. Cebrail'e Düşmanlıkları	107
3.2.7. Üzeyir'e Allah'ın Oğlu Demeleri	109
3.2.8. Buzağıya Tapmaları	111
3.2.9. Recm Cezasını Tahrif Etmeleri	112
3.2.10. Orucu Tahrif Etmeleri	113
3.2.11. Hakkı Bâtıla Karıştırıp Gizlemeleri	114
3.3. Elmalılı Tefsirinde Yahudilerin Eleştirilen Karakterleri	115
3.3.1. Fesatlıkları ve Bozgunculukları	115
3.3.2. Nimetlere Karşı Nankörlükleri	116
3.3.3. Kibirli ve Gururlu Olmaları	118
3.3.4. Kıskançlıkları ve Hasetçilikleri	119
3.3.5. Yalancılıkları ve İftiracılıkları	120

3.3.6. Katı İnatçılıkları	120
3.3.7. Mala Düşkünlükleri ve Cimrilikleri	121
SONUÇ	123
BİBLİYOGRAFYA	128
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

Ans.	: Ansiklopedisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.md.	: aynı madde
a.s.	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İ.Ü.İ.F.D.	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.	: Miladî
Md.	: Maddesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem,
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme eden
Thk.	: Tahkik eden
T.T.K	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüz yıl

ÖNSÖZ

Yakın dönem Türk fikir ve ilim hayatının müstesna simalarından biri olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, dinamik bir din anlayışı ile ilmi ve fikrî yönden İslamiyet’i yeniden yorumlayarak çağımızdaki Müslümanlara yeni ufuklar açmaya çalışmış, zihinlerdeki ve ruhlardaki donukluğu gidermenin yollarını göstermiştir. Elmalılı, gerek Cumhuriyetten önce, gerekse Cumhuriyet Döneminde dini, hukuki, içtimai ve de felsefî meseleler üzerinde derinliğine düşünmüş, bunların bir kısmına yeni sayılabilecek çözüm yolları getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son devri, Cumhuriyet Döneminin ise ilk dönemi düşünce ve fikirlerini mezcetmesi itibariyle önemli bir konuma sahip olan Elmalılı, çok yönlü bir mütefekkindir. O’nun basın hayatı, tefsir yeteneği, hukukçuluğu ve bu açıdan sosyal meselelere bakışı, tarihi malzemeyi kullanışı, tasavvufla ilgili görüşleri, kelâmı meseleler hakkındaki tutumu, felsefeden ne anladığı, tefekkür cephesi, eğitimciliği ve sanatkârlığı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş fakat diğer dinler özellikle de Yahudilik ile ilgili düşünceleri henüz araştırılmamıştır. Cumhuriyet döneminde kaleme alınan Türkçe tefsirlerin ilk örneğini teşkil etmesi bakımından büyük öneme haiz olan “Hak Dini Kur’an Dili” adlı tefsirinde Elmalılı’nın Yahudilik ile ilgili değerlendirmelerini tespit etmekten ibaret olan çalışmamızda, ilgili âyetlerin tefsiri için Elmalılı tefsirinin Eser Neşriyat tarafından yayınlanan orijinal metinli nüshasını esas aldık. Elmalılı’nın yapmış olduğu açıklamalar üzerine değerlendirmelerde bulduk ve gerektiğinde farklı görüşlere yer verdik. Çalışmamızda Karşılaştırmalı Dinler Tarihi metodunu kullanmaya özen gösterdik. Konuyla ilgili ayetlerde farklı tefsirlere bakmak suretiyle öncelikle Yahudilik ve İslam kaynaklarındaki görüşleri, daha sonra da müfessirimizin tespitlerini ortaya koyduk.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında gerek Osmanlı’nın son dönemlerini, gerek Cumhuriyetin ilk dönemlerini idrak eden, bu iki kültürü mezcetmesi itibarıyla büyük bir ehemmiyete sahip olan Elmalılı’nın hayatı, eserleri, ilmi kişiliği ve Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin genel tanıtımını yaptık.

Çalışmamızın birinci bölümünde kronolojik olarak Yahudiliğin tarihsel gelişim süreci karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Yahudi kaynaklarında ve Elmalılı tefsirinde yer alan bilgiler karşılaştırılmıştır. Ayrıca konunun daha objektif bir şekilde ortaya konulması için ilgili başka kaynaklara da başvurulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde Tevrat'ın mahiyeti, isimleri, bölümleri, Yahudilik kültüründeki yeri, Kur'an-ı Kerim'de Tevrat'ın ilahiliği ile ilgili konulara açıklık getirmeye çalıştık. Bu bağlamda Müslüman ve Yahudi dünyasında Tevrat ile ilgili yapılan tartışma konularına yer verdik. Özellikle Tevrat'ın hangi peygambere indirildiği, İndirildiği zaman ve vahiy şekli meselesi, Tevrat'ın tahrifi ve nesih meselesini ele aldık. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tevrat ile ilgili meselelere yaklaşımını Yahudilik kaynakları açısından değerlendirdik.

Üçüncü bölümde ise Yahudilik inanç esasları, Yahudilik dininin merkezi kavramları hakkında bilgi verilmiş, Elmalılı'nın konuyla ilgili değerlendirmeleri yine karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca Elmalılı'nın Yahudiliği eleştirdiği hususlar ayrı ayrı gerekçeleriyle birlikte anlatılmıştır. Yahudilik kaynakları açısından yapılan eleştiriler değerlendirilmiştir. Özellikle ahlaki açıdan Yahudilerde belirginleşen olumsuzluk karakterleri verilmiştir.

Tez konumun seçilmesinde ve çalışmalarım esnasında yönlendirmelerde bulunmak suretiyle yardımlarını esirgemeyen Hocam Prof. Dr. İskender Oymak Bey'e teşekkür ederim.

Elazığ-2014

İ. Ethem AYDIN

GİRİŞ

I. ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN HAYATI

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 1878 yılında (h. 1294) Antalya'nın Elmalı kazasında doğmuştur. Babası, aslen Burdur'un Gölhisar kazası Yazır köyü halkından Şer'îye Mahkemesi Başkatibi Numan Efendidir. Annesi de Elmalı hocalarından olan Sarıları Mehmet Efendi kızı Fatma Hanım'dır.¹

ilk ve orta öğrenimini yanı sıra hafızlığını Elmalı'da tamamlayan Muhammed Hamdi, tahsiline devam etmek üzere dayısı Mustafa Efendi ile birlikte İstanbul'a gitti ve Küçük Ayasofya Medresesi'ne yerleşti (1895).² Burada bir süre dayısının hocasından ders okudu fakat bunu yeterli görmeyerek, İstanbul'da bir müddet sonra devrin ulemasından Kayserili Mahmut Efendi'den ders almaya başladı.³ Kısa zamanda hocasının ilgisini ve zekâsına olan hayranlığını kazandı.⁴ Küçük Hamdi lakabıyla da anılan Hamdi Yazır, İstanbul'daki diğer tanınmış hocalardan da derslerine devam ettikten sonra, 1324/1906 yılında Beyazıt Dersiamı olarak icazet aldı.⁵ Aynı yıl yapılan seçimlerde Antalya Mebusu oldu ve ikinci meşrutiyetin bu ilk meclisinde, özellikle 1293/1876 Kanuni Esasi'nin değiştirilmesinde mühim rol oynadı.⁶

Elmalılı, 1327/1909 yılında Mülkiye Mektebi'nde Ahkam-ı Evkaf ve Arazi dersleri ile Mantık okutmuş ve yine aynı yıllarda Mekteb-i Kuzatt fıkıh dersleri verdi.⁷ Sultan Reşad'ın son yıllarında, Ağustos 1918'de Şeyhülislamlık teşkilatı içinde kurulan bir İslam akademisi niteliğinde olan Dar'ül-Hikmet'il İslamiye (Şeyhülislamlığa bağlı Yüksek Müşavere Heyeti) önce üye sonra başkan olarak tayin oldu.⁸ 1919 yılında, arzusu ve idaresi dışında gelişen olaylar yüzünden, bazı dersleri bırakmak zorunda kalsa da, uzman din adamı yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan Medresetü'l Mütetassisin'de mantık derslerini ve Darül Hikmet'il İslamiyede'ki görevini bir zaman daha sürdürdü.⁹

¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Yayınları, İstanbul, 1979, C. 1, s. XV.; Fatma Paksüt, "Dayım Hamdi Yazır", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 2.

² Yusuf Şefki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır" md, DİA, C.2, s. 57; Fatma Paksüt, a.g.m., s.4.

³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, a.g.e.,C. 1, s. XV.

⁴ Fatma Paksüt, a.g.e., s. 4

⁵ Süleyman Hayri Bolay, "Bir Filozof Mufessir, Hamdi Yazır", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 125

⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. XV.

⁷ Fatma Paksüt, a.g.m., s. 8.

⁸ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. XV; Fatma Paksüt, a.g.m., s. 8.

⁹ Fatma Paksüt, a.g.m., s. 9.

Yazır, Birinci Dünya Savaşı sonrasında politikaya girmek istememesine rağmen Padişahın emriyle Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde, Evkaf Nazırlığı'nı kabul etmek zorunda kaldı. Bu görevde bulunurken Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin düşmesinden sonra Osmanlı Ayan Meclisi'ne üye seçildi.¹⁰

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Cumhuriyet ilanı sırasında Mühassisin Medresesi'nde mantık müderrisi idi¹¹. Cumhuriyet ilan edilince, Elmalı'nın memuriyetlik yapmış olduğu kurumlar ortadan kaldırıldı. Milli Mücadele sırasında İstanbul hükümetlerinde görev yaptığı için İstiklâl Mahkemesince gıyabında idama mahkûm edilmesi üzerine Fatih'teki evinden alınarak Ankara'ya götürüldü ve burada kırk gün tutuklu kaldı. Mahkeme sonunda suçsuz bulundu ve İstanbul'a geri döndü.¹²

Hamdi Yazır, kısa süreli mahkûmiyetinin ardından İstanbul'a dönünce inzivâya çekildi. Bu dönemde herhangi bir geliri olmadığı için büyük maddi sıkıntılar yasadı. Bir yandan da "Metâlip ve Mezâhip" adlı eserin tercümesini tamamladı, uzunca bir önsöz ve gerekli bulduğu notlarla 1925 yılında yayınladı.¹³

Elmalılı, tefsir çalışmasına başlamadan önce Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa'nın teşvikiyle Büyük İslam Hukuku Kamusu ile meşgul bulunuyordu. Bu eserle bir kaç yıl meşgul olduktan sonra yarım bıraktı ve tefsiri yazmaya başladı.¹⁴

TBMM'de Kur'an'ın geniş kapsamlı bir tefsirinin yazılması düşünülmüş, bununla ilgili karar Meclis'te alınmıştı. 1926 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an ayetlerinin tefsir işi Elmalılı Hamdi Yazır'a, meal kısmının yazılması da şair Mehmet Akif Ersoy'a verildi. Akif bir süre bu işten vazgeçti, Elmalılı'nın tefsir çalışması 12 yıl sürdü. Başlangıçta bu kadar uzun süreceğini düşünmedi fakat Mehmet Akif Ersoy'un işi bırakması üzerine meal kısmının yazılması da kendisine verilince işi büsbütün güçleştirdi, tabiatıyla sonuca varması da gecikti. Uzun bir çalışmadan sonra 1938 yılında tefsir çalışmaları sona erdi, Hak Dini Kur'an Dili, Yeni Mealli Türkçe Tefsir adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayınlandı.¹⁵

Hamdi Efendi, 1942 yılı Mayıs ayının 27. günü İstanbul Erenköy'de uzun müddet müptela olduğu kalp yetmezliği rahatsızlığından vefat etti.¹⁶

¹⁰ Fatma Paksüt, a.g.m., s. 10.

¹¹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. XV.

¹² Yusuf Şevki Yavuz, a.md.,s. 58.

¹³ Fatma Paksüt, a.g.m., s. 13.

¹⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. XV.

¹⁵ Fatma Paksüt, s. 13-14.

¹⁶ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. XV.

Geniş kültürlü ve çok yönlü mütefekkir bir din alimi olan Elmalılı, aynı zamanda sanatçı bir kişiliğe sahipti. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmış yazılarında genellikle sade bir dil kullanmaya özen gösterdi, Türk dilinin öz malı haline gelen Arapça, Farsça ve batı kaynaklı kelimeleri de ihmal etmedi. İlmî ve dinî konulara ilişkin yazılarında ise oldukça ağır bir üslup kullandı, seçili ve uzun cümleler kullanmakta başarılı oldu. Yazır, tahsili esnasında Bakkal Arif Efendi ve Sami Efendi'den hat derslerine devam etti ve icazetname aldı. Ayrıca bir taraftan kendi çabalarıyla edebiyat, felsefe ve musiki öğrendi.¹⁷

II. ESERLERİ

1-Hak Dini Kur'an Dili: Kırk sekiz yaşındayken başlayıp altmış yaşında tamamladığı tefsiri olup en meşhur eseridir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen tahsisat ile 12 yıl zarfında yazılmış olup, 1935-1938 yıllarında Ebuzziya Matbaasında İstanbul'da bir cildi fihrist olmak üzere, dokuz cilt ve 6433 sayfa halinde, on bin takım olarak basılmıştır. Eserin daha sonra birçok baskısı yapılmıştır.

2-İrsâdü'l-Âhlâf fi Ahkami'l-Evkaf: Hamdi Efendi'ninMülkiye mektebinde okutmak üzere hazırladığı bu ders kitabı 1911 yılında İstanbul'da Ahmet Kamil Matbaasında basılmıştır

3-Hz. Muhammed'in Dini İslam: Angilikan Kilisesinin sorularını seyhülislamlık adına verdiği cevaplardan oluşan bir risaledir.

4- Metalip ve Mezahip: Fransız Felsefe tarihçisi Paul Janet ve Gabriel Sealles tarafından yazılan Histoire de la philosophie adlı eserin tercümesidir. Bu eser Tahlili Tarihi Felsefe adıyla da bilinir.Felsefi bakımdan büyük önem taşır.

5-Mantık İstincaî ve İstikrai: İngiliz Müellifi Alexander Bain'e ait eserin Fransızcaya yapılan tercümesinden Türkçeye çevirdiği bu kitabı Süleymaniye Medresesi'nde öğrencilere ders notu olarak vermiştir.

6- Hüccetü'l-lehi'l Baliğah: Hamdi Efendi bu eseri de Diyanet İşleri Başkanlığı namına tercemeye başlamış ancak fazla bir şey yapmadan vefat etmiştir.¹⁸

Bu temel eserlerin dışında, inkar ve şirkin insan ruhunda uyandırdığı ızdırıp, İslamiyet'in gelişmeye ve ilerlemeye engel olamadığı, insanlığın bugünkü sıkıntısının temelinde şirkin yattığı, orduya yapılan yardımların zekat yerine geçebileceği, Hilal'in

¹⁷ Yusuf Şevki Yavuz, a.md., s. 57.

¹⁸ İsmet Ersöz, "Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri" Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 172-173, Yusuf Şevki Yavuz, a.md., s. 62.

görülmesi meselesi gibi konularda Beyanü'l Hak, Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Resad dergilerinde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.¹⁹

III. İLMİ KİŞİLİĞİ

Osmanlı'nın son dönemi, sıkıntılarla dolu olduğu kadar, yüksek seviyeli fikri tartışma ve arayışlarla da doludur. Elmalılı Hamdi Yazır ve onunla çağdaş olan birçok düşünür, ilim adamı, bu dönemin ilmi yönden insanı hamur gibi yoğuran yüksek feyzinden yararlanmışlardır. Bu bakımdan, hem Elmalılı Hamdi'yi, hem de Cumhuriyete geçiş sürecinin mutlaka iyi bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde günümüz müslüman insanının bir takım problemlerini çözebilmek çok zor olacaktır.²⁰

Yazır, İslamcı-muhafazakar çizgide bir alim ve mütefekkindir. Ancak zamanının diğer fikir akımlarını yakından takip etmektedir. Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri'nin başına kaydettiği şu fikirler dikkat çekicidir: "Ben halis Anadolulu, öz Oğuz, Yazır Türküyüm; onbeş yaşında İstanbul'a geldim. Ne Arabistan'a gittim, ne Türkistan'a. Ne İran'ı gördüm ne Frenkistanı. Öğrendiğimi bu vatanda öğrendim. Yazır'ın Kayı, Kınık, Bayındır, Eymir, Avşar gibi büyük Oğuz kabilelerinden biri olduğunu da Arapça'dan; 'Divan-ı Lugai't Türk'ten öğrendim. İran'dan çıkan yünden, Avrupa'da bükülen ipten, Türk tezgahında dokunan halıyı Türk tanıdım. Bir binanın mimarisi Türk olmak için bütün kerestesi yerli olması lazım değil diye işittim. Afrika madenlerinden çıkmış bir altının üzerinde bir Türk sikkesi gördüğüm zaman ona Afrikalı'nın değil, bizim altımız dedim."²¹

Elmalılı, İslam ümmetinin içtimai vicdanını kaybetmesinin büyük felakete sebep olacağı, Müslümanları Avrupalılaştırmanın bir hata olduğunu ve kurtuluşun Avrupa'yı içimizde eritip kendi değerlerimizi korumakla mümkün olabileceğini yazılarında ısrarla belirtmiştir. Bu amaçla Metalip ve Mezahip adlı tercüme yapılmıştır.²² O'na göre Batı'nın değerlerinden değil, ilminden faydalanmak gerekir. Çünkü insanlar ancak İslami esaslara bağlı kalmakla mutlu olabilirler. Esasen insanlık

¹⁹ Nesimi Yazıcı, "M. Hamdi Yazır'ın Hayatı ve Yazarlığı", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 31- 32.

²⁰ Hasan Onat, "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Anlayışı ve Mezheplere Bakışı", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 141.

²¹ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 17-18.

²² Elmalılı Hamdi Yazır, Metâlib ve Mezâhib, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978, Dibace, xxx.

kendi türünü devam ettirebilmek için bir gün mutlaka İslamiyet'i benimsemeye mecbur kalacak ve gelecekte İslam dini daha iyi anlaşılıp uygulanacak.²³

Elmalılı'ya göre, bizim dini hakikatlerimize tam bir mutabakat halinde yerleştirebilen ilim ve fenler, batılılarda tam bir sapıklık içinde cereyan etmiştir. Nasıl ki kişiler, 14–15 yaşlarına geldiklerinde buluşa ermeğe, çocukluk döneminden sıyrılıp gençlik dönemine atlamaya başlarlar, aynı şekilde milletler de, 14. ve 15. asrın başlarında bir uyanış ve başka bir hayata geçiş dönemine başlamışlardır. Avrupa uyanışı 14. asrın içinde başlamıştır. Ancak Müslümanlar, İslam'ın gelişi ile büyük bir uyanışı gerçekleştirmişlerdir. Bugün bocalayıp duran bu uyanış cereyanı, ruhî şuura erememiş olan ve nefsi birliğini toplayamamış olan İslam ümmeti için gayet tehlikeli bir süreç geçirmektedir.²⁴

Elmalılı dini, akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat iyilikleri yapmaya sevk eden bir ilahi nizam olarak tanımlar. O, bu noktada hak din batıl din kavramını gündeme getirmektedir. Bu din tanımını Hak din tanımı olarak kabul eder. Çünkü bizzat iyiliğe gerçekten sevk etmek ancak hak dindedir. Batıl dinlerde ise bu sevk, hayali olur. Onlar, bizzat iyilik olmayan şeylere, olsa olsa iyilik adına bazı izafi iyiliklere sevk edebilir. Çünkü hak ve hakikatı inanç esaslarının başına koymuş değildir. Bundan dolayı bu tanımlama, dolayısıyla batıl dinlerin de esasını göstermiştir.²⁵

Elmalılı'ya göre hak dinin en belirgin özelliği Allah'ın koyduğu bir kanun olmasıdır. Şüphesiz Allah'ın kanunu bizzat Allah'ın ilmi ve iradesi ve rızasını gösteren deliller ile anlaşılır ki, bunların en kuvvetlisi Kur'an gibi Allah'ın insanlığa hitabıdır. Kalb ve akıl bu hitabı zaruri olarak veya bir delil ile anlar ve kabul eder.²⁶

Elmalılı, Hak dinin yerinin akıl sahipleri olduğunu ifade eder. Bundan dolayı cansızlar, bitkiler, hayvanlar, deliler, akılsızlar, çocuklar, bunamışlar gibi özürsüzler, din açısından sorumluluk sahibi değildir. Çünkü akıldan yoksun olanlar, arzu ve seçim sahibi olmadıklarından dolayı kendilerinden bir iyilik meydana gelirse istem dışı olur ki buna da zorlama denir. O halde dinin şartı akıl ve istektir. Bunlar dinin şartı, dindarlığın rüknüdürler. Akıl bulunmayınca dinle ilgili işler ve dini yükümlülükler bulunamayacağı gibi, seçme hürriyeti bulunmadıkça da dinin idare ve etkisi, başka bir ifade ile dindarlık bulunamaz. Dinde ilim meselesinden başka bir de irade meselesi vardır. Gerçekten

²³ İbrahim Ethem Aydın, Cumhuriyet Döneminde Dini Düşüncenin Modernleşme Süreci, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2002., s. 137.

²⁴ Elmalılı, a.g.e., Dibace, s. xxx

²⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C. 1, s. 84.

²⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 86.

bilgili ve akıllı olmak, dindar olmak için yetmez. Dindar olmak için dini hem bilmek ve hem sevmek lazımdır. Bundan dolayı, ilim ve irade, akıl ve seçim hürriyeti bizzat dinin yalnız kendisinde bulunan bir rükün değilse de dindarlık ve dine bağlı olmanın rükündürler. Bunun için isim olan din kelimesi ile dindarlık manasına gelen ve masdar olan din kelimesinin manalarını karıştırmamalıdır. Dindarlık insanın vasfı ve nefse ait bir manadır. Aralarındaki fark, nefisle ilgili bir olay ile bu olayın ilkeleri ve kanunları arasındaki fark gibidir. Diğer bir ifade ile din ilahi bir kanun, dindarlık ise insanların emek ve çabalarının sonucudur. Bunu birbirinden ayırmayanlar ilim adına hatalara düşerler.²⁷

Elmalılı'ya göre "din" ve "dinin anlaşılması" birbirinden farklı şeylerdir. Mezhepler dinin anlaşılma biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Evrensel olan İslam'ın değişeceğini ve bozulacağını düşünmek elbette mümkün değildir. Ancak, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan oluşumları İslam dini ile özdeşleştirmek de mümkün değildir. İslam'ın insan fitratına uygunluğunu çok iyi gören, İslam'ın evrenselliğini çok iyi anlayan ve anlatmaya çalışan Elmalılı Yazır, bize bıraktığı en önemli eseri olan tefsiri Hak Dini Kur'an Dili'ni klasik Ehl-i Sünnet anlayışı çerçevesinde kaleme almıştır. O'na göre öncelikle Hanefi fıkından tetkik, tatbik birleştirmeye "başlayıp" insanların ihtiyacına daha uygun ve en uygun meseleleri "hangi mezhepten olursa olsun" alıp bunun için uzmanlardan oluşan ilim heyetinin kurulması gerekir. Mezheplerin ortaya çıkışını bir rahmet olarak gören Yazır, "Mezhep taasubu"na karşı çıkmaktadır. Bilhassa siyasi ve itikadi mezheplere ilgi göstermediği açıktır. Yazır'ın özellikle fihhi mezhepler söz konusu olduğunda, ne kadar geniş bilgi sahibi olduğunu göstermekten çekinmediği, mezhepler arası görüş ayrılıklarını ustalıkla ortaya koyduğu dikkat çekicidir.²⁸

Hamdi Yazır, İslam inanç sisteminin akla ve ilme uygunluğundan, kimsenin şüphe edemeyeceğini kesin olarak ifade etmektedir. Hatta o, son asırlarda büyük gelişmeler gösteren ilim ve tefekkür ile buluşabilecek, onlara yön verecek, insanlığı hakiki terakkiye götürecek yegane inançtır. O'na göre günümüz felsefeleri ve ilmi kendisine istikamet verecek tatmin edici bir dinden mahrum olmuştur. Eğer mevcut

²⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 84.

²⁸ Hasan Onat, a.g.m., s. 147-150.

düşünce ve ilim, bugünkü seviyesine İslam inancı gibi bir inançla ulaşabilmiş olsaydı, insanlığın şu andaki hali çok daha başka olurdu.²⁹

Elmalılı, din-akıl ilişkisini ele alır, ikisi arasında bir uygunluğun olmasından bahseder, ancak his yani vicdan uygunluğunun da görmezden gelinmeyeceğini ifade eder: Akıl, insanın ruhi kuvvetlerinden birisidir. Din ise, insanın bütün ruh kuvvetleri ile alakadar olarak nefis benliğine intibak etmesi lazım gelen en büyük hakikattir. Çok yerde, akıl ile hissin birbirine ters düşmesi vaki ise de vicdan birliği bunların bulunduğu noktada tecelli eder. İşte asıl din, bu buluşma noktasını ihtiva eden Hakkın esasıdır. Akıl, ilmi bir inanış getirir. Fakat, bu inanış, kalbin hissi inanışları ile uyuşmadıkça, bir takım cahiller içinde kalmış alimler gibi, hükümsüz kalır. Hatta denebilir ki, hüküm bir histir. Tasdik, aklın bu hisse uygun düşmesidir.³⁰

IV. ELMALILI TEFSİRİ'NİN GENEL TANITIMI

Elmalılı, tefsirinin baş tarafına, tefsirini yazış tarzını ve Kur'ân'la ilgili bazı terimleri izah etmek amacıyla bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimede, özellikle terceme, meal, ayet, mushaf, tefsir ve te'vil hakkında önem taşıyan bilgiler vermiştir. Elmalılı, burada tefsirini yazmaya başlamasıyla ilgili olarak bir Kur'ân-ı Kerîm tefsir ve terceme ihtiyacının varlığından dolayı kendisine yapılan müracaattan bahsetmektedir. O, başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir dile gerçek anlamda terceme edilmesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle bu teklifi reddetmiştir. Ancak "*Onu insanlara açıklayacaksınız!*" (Âl-i İmran,3/187). âyetinin anlamı gereğince bir vazife şuuruyla ve ısrarlar üzerine bunu kabul etmiştir.³¹

Kur'an'ın hiç bir dile hakkıyla terceme edilmesinin mümkün olmadığını bilen Elmalılı, tercemeyi bir sözün manasını diğer bir dilde, dengi bir ifade ile aynen olduğu gibi dile getirmek olarak tanımlar. Hiçbir terceme aslının dengi olamaz. Kur'an Arapça'dır. Terceme, Kur'an'dan mütercimim anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de gerçek anlamıyla anlatamaz. Anlattığı şeyler de Kur'an hükmünde ve değerinde olamaz. O halde Türkçe Kur'an diye bir şey olamaz.³²

Elmalılı, Arap dili ve edebiyatı açısından bile Kur'an belagati ve nazımının taklit etme ve benzerini yapmanın mümkün olmadığını belirtir. Kendi dilinde bile taklidini

²⁹ Mehmet S. Aydın, "Elmalılı'da Teceddüt Fikri," Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 301.

³⁰ Elmalılı, *Metâlib ve Mezâhib*, s. XLVIII.

³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.1, s. 8-9.

³² Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 8-9.

yapmak mümkün olmamış Kur'an'ı nazım ve üslubunu diğer bir dilde taklid etmek ve benzerini ortaya koymak elbette mümkün değildir. Mümkün olmayınca da aynen terceme edilemeyeceği gibi benzetmek suretiyle hiç terceme edilemez. Çünkü benzetme yapılmadıktan başka ilmî değeri değiştirilmiş, bozulmuş ve Kur'an'da olmayan şeyler Kur'an'a katılmış olur. Ancak bu noktada Elmalılı Kur'an'da mânâsı bulunmayacak hiçbir kelimenin olmadığıнын altını çizer. Fakat mânâsı çok derin olan kelimeler bulunduğu gibi, bir kelime etrafında bir çok mânâların toplandığı ve bazı ifadelerin birçok yönlerin, ihtimallerin yığıldığı yerlerde de çoktur ki, bunlar yorum ve te'vile bağlıdır. O halde, Elmalılı bunlardan bazılarının doğrudan doğruya terceme etmek mümkün olsa bile hepsini bütün yönleriyle tercemeye sığdırmak mümkün olmadığını vurgular. O'na göre bunları olduğu gibi almak veya edebî manâsı feda edilerek te'vil ve tefsir tarzında ifade etmek lazım gelir. O, bu açıdan Kur'an'ı anlamak için yalnız dili bilmenin yetmeyeceğini belirtir. Aynı zamanda olayların sahibinden yapılan rivâyetlere ve olayların gelişmesine dikkat edilmelidir. Bu durumda Elmalılı şunu tavsiye etmektedir: "Doğrusu Kur'an'ı ciddi bir şekilde anlamak, incelemek isteyenlerin onu usulüne uygun olarak Arapça yoluyla ve rivayet tefsirinden anlamaya çalışmaları zaruridir. Kur'an'ın falan tercemesinde şöyle denmiş diyerek ahkâm çıkarmamalı ve problem tartışmasına kalkışmamalı."³³

Elmalılı'nın tefsir anlayışı, geleneksel tefsir anlayışına dahil olmaktadır. Yani tefsir anlayışını geleneksel Fatiha-Nas türü Kur'an tefsiri yazan müfessirlerin anlayışından ve metodundan ayrı düşünmemiz uygun olmaz. Dolayısıyla önceki Kur'an tefsirlerindeki unsurların hepsini, Elmalılı'nın tefsirinde de bulmak mümkündür. Kelimelerin lügat ve ıstılah manalarının ele alınışı, metnin eşsizliğinin, sûreler arasındaki tenasübün vurgulanışı âyetlerin nüzul sebeplerinin verilmesi, sahâbe ve tâbiin görüşlerinin zikredilmesi, sonraki müfessirlerin yorumunun tefsire dahil edilmesi, Elmalılı'nın tefsirinde yapısal bir değişikliğe gitmediğini göstermektedir.³⁴

Kaynak gösterme tarzı, modern ilmi anlayışa uygun olmakla beraber, okuyucuya güven verici niteliktedir³⁵. Birçok tefsirlerde meşhur ve yaygın olan her mânâ ve meselede kaynak göstermeye gerek görmediğini, ifade den Elmalılı, tefsirinin Arapça muayyen bir tefsir kitabının tercümesi olmadığını, ihtiyaca göre bir çok tefsire

³³ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 14-15.

³⁴ Halis Albayrak, "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı," Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993, s. 153.

³⁵ İsmet Ersöz; a.g.e., s. 175.

başvurduğunu söylemiştir. Geleneksel tefsir anlayışı çerçevesinde Elmalılı, tefsirini yazarken Ebu'suud, ibni Cebir et Taberî, Kadı Beydâvi Keşşaf, Fahri Râzî'nin Büyük Tefsiri, Cessâs Ebu Bekr-i Razî'nin Ahkam'ül Kur'an, Ebu Hayyân'ın Bahr-ı Muhit, Nisaburi'nin Tefsiri ve Âlûsî gibi belli başlı müfessirlerin görüşlerinden geniş ölçüde yararlanmışır. Hadisten Kütib-i Sitte ve İbnü'l Esîr'in en-Nihayesi'ne; tasavvufî konularda ibn-i Ârâbî'nin görüşlerine başvurmuş, bazen eleştirmiş, bazen alıntılarda bulunmuştur. Fıkhî konularda genellikle Hanefî kaynaklarıyla yetinmiştir. Kur'an'ı tefsir ederken dönemin tartışma konularına da yer verip bunlardan Kur'an'a uygun olan görüşleri belirlemeye çalışmıştır.³⁶

Elmalılı, her ne kadar geleneksel tefsir çizgisi içerisinde yer almakla tenkit edilse de, okuyucuyla bütünleşmesi, döneminde gündemde olan konularla yakından ilgilenişi felsefî konulara ağırlık veriş, istidrad kabilinden makale görünümünde açıklamalarda bulunuşu, Kur'an tefsirini bir zaman için geçerli görülen belli ilmi ve felsefî görüşlerin sınırlarına çekerek fikirleri ve vicdanları daraltmamak gerektiği noktasında geleneksel tefsircilerden ayrılmaktadır.³⁷

Elmalılı Kur'an tefsirinde başvurulacak kaynakları açıklarken dört esası saymaktadır. O'na göre Kuran tefsirinde birinci esas yine Kur'an'ın kendisidir. Çünkü birçok ayetler birbirinin müşkilat (manaları zor anlaşılan) ve mücmelatını (kapalı yerlerini) tefsir eder ve açıklarlar. Elmalılı'ya göre ikinci esas, Hz. Peygamberin hadislerinde bulunan tefsirlerdir. Üçüncü esas da sahabe ve tâbiünden tefsir olarak naklolunan açıklamalardır ki, bu hususta Elmalılı bir uyarıda bulunmaktadır, bu açıklamalar bir taraftan hadis olma şüphesi, bir taraftan ta te'vil şüphesi vardır. Dördüncüsü de bu üç esas araştırıldıktan sonra Arapça ve şer'i ilimler ile aklın uygun bulduğu ilmi görüşler içinden mânâ çıkarmak suretiyle te'vil kısmıdır.³⁸ Nitekim Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri baştan sona incelendiğinde Elmalılı Yazır'ın bu dört esasa uyduğu görülür. Gerek Kur'anî kavramların açıklamasında gerek kelimelerin Kur'an'daki manalarının tespitinde gerekse daha büyük daha büyük Kur'an birimlerinin birbirleriyle irtibatlarının kurulmasında onun, Kur'an'ı bir bütün olarak gördüğünü, tefsir ve yorumlarını bu esas çerçevesinde yaptığını söylememiz gerekir.³⁹

³⁶ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 20; Yusuf Şevki Yavuz, a.md., s. 58; İsmet Ersöz, a.g.m., s. 175.

³⁷ Halis Albayrak, a.g.m., s. 154-157.

³⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 29-30.

³⁹ Halis Albayrak, a.g.m., s. 163.

Elmalılı tefsirini yazarken tefsir ve açıklama kısmında şu hususları belirlemektedir:

1-Ayet-i kerimeler arasındaki münasebetler

2-Ayetlerin iniş sebebi

3-Kıraet ki aşareyi (on kırâti) geçmemesi gerekir.

4-İcabına göre terkip ve kelimelerin lisan ile ilgili izahatı yapmak

5-İtikatça Ehl-i sünnet mezhebine ve amelce Hanefi mezhebine riayet olunarak ayetlerin ihtiva ettiği dinî, şer'i, hukuki, içtimaî ve ahlaki hükümleri; işaret ettiği veya ilgili bulunduğu hikmet ve ilme ait konuları açıklamak. Billhasa, tevhid, ahireti hatırlatma ve öğütlerle ilgili âyetlerin mümkün olduğu kadar uzunca açıklanması, aralarında ilişki bulunan İslam tarihi olaylarına işaret edilmesi.

6-Avrupalı müelliflerce yanlış veya maksatlı olarak bozmaya yönelik bazı şeylerin araya sokuşturulduğu görülebilen yerlerde uyarıyı içeren not.

7-Baş tarafa önemli bir mukaddime (önsöz) yazmak suretiyle Kur'an gerçeklerinin ve Kur'an'la ilgili önemli meselelerin açıklanması⁴⁰

Tefsirini bu iskelet üzerine kurmuş olan Elmalılı'nın tefsirinde takip ettiği yol metodu şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) Surenin ismini, şayet var ise muhtelif isimlerini,
- b) Var ise nüzul sebebini,
- c) Ayetlerin sayısını,
- d) Kelime sayısını,
- e) Harf sayısını
- f) Fasılasını
- g) Surenin Mekki veya Medeni oluşunun

Üslubu ağır olmakla beraber kendi neslinin güzel bir Türkçesi'dir. Elmalılı, dilde taasuba sapsadığını, yabancı kökenli kelimelerden dilimizin malı haline gelmiş olanları kullanmakta tereddüt göstermediğini beyan etmiştir. Türkçe'ye hakkıyla vakıf olmasına rağmen, mealleri Türkçe dil zevkine uygun olarak yazmayı pasif, fakat asıl bir endişeden, yani Kur'an yerine ikame edilmesi korkusundan kaynaklanmıştır.⁴¹

Elmalılı, belki bazı yerlerde sözü çok uzatmış olabileceğini söylemektedir. Bunun ya konunun önemine veya faydası umumî olsun diye yalnız ilmî terimlerle

⁴⁰ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 19-20.

⁴¹ İsmet Ersöz, a.g.m., s. 175.

yetinmeyip sözün nerelere kadar dayandığını anlatmak için bir örnek vermek gayesiyle veyahut ayıklama yapmak için zaman bulamamaktan ileri geldiğini açıklamaktadır.⁴²

Sonuç olarak diyebiliriz ki; rivâyetten ziyade bir dirayet tefsiri yazan Elmalılı; Arapça tefsir yazan bir çok Türk müfessirleri gibi, diğer tefsir ve kaynaklardan, terceme zahmetine katlanmaksızın, istediği kadar iktibas yapma imkânına sahip değildi, O, Türkçe bir tefsir yazmıştı. Bu ise kolay bir iş değildi. Özellikle, belagatin i'caz mertebesinde bulunan Kur'an ayetlerini, aslındaki cezâlet ve yüceliği mümkün mertebe gösterebilmek şartı ile Türkçe'ye çevirmek, her türlü tahminin üstünde güç bir iştir. Bütün bu güçlüğe rağmen Elmalılı tefsirinin en başta gelen özelliği, yazarının, bir çok müfessirler gibi, sadece nakletmekle yetinmeyip, yerine göre nakiller arasında tercihler yapması, yanlış bulduklarını tenkid etmesi ve bazı konulardaki görüşlerini cesaretle ortaya koymasındır. Ayrıca Elmalılı, tefsirini yazarken, fennin imanı takviye edeceğine inandığından günün gelişen tekniğine ve pozitif ilimlerine karşı ilgisiz kalmamıştır.⁴³ Bundan dolayı da bugün de bu eser tazeliğini ve canlılığını korumaktadır.

⁴² Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 17-20.

⁴³ İsmet Ersöz; s. 176-177

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ELMALILI TEFSİRİNDE YAHUDİLİK TARİHİ

1.1. Yahudi Kelimesinin Menşei Ve Yahudiliğin Genel Tanıtımı

1.1.1. Yahudi Kelimesinin Menşei

Yahudi isminin nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülür. Bu ismin İsrailoğulları boylarından birisi olan Yahuda boyunun adından ya da tarihteki Yahuda devletinin isminden gelmiş olabileceği belirtilir.¹ Yahudileri tanımlamak için pek çok terim kullanılmıştır. Bunlardan İbrani, İsrail ve Yahudi terimleri diğerlerine nazaran ön plana çıkmıştır. Ancak bu terimler genelde birbirinin yerine kullanılmıştır. İbrani terimi İsrail ve Yahudi terimi yerine, İsrail terimi İbrani ve Yahudi terimi yerine, Yahudi terimi de İbrani ve İsrail terimi yerine kullanılır. Halbuki bunların her biri Yahudi tarihinde belli bir döneme işaret eder.²

Yahudi isminin İshak oğlu Yakub'un on iki oğlundan dördüncüsünün adı olduğu belirtilir. O'nun adına izafeten İsrailoğullarına Yahudi denilmiştir. Filistin'in güney bölgesinde kurulan Yahudi Krallığı da ayrıca bu adın kaynağı olarak ileri sürülmektedir. Zira Ürdün'ün batısı, Samariye'nin güneyindeki bölge, Yahuda adına nispet edilmiştir.³ Diğer taraftan, İbrani kelimesi "ibrî" veya "hibrî" kelimelerinden gelmektedir. Bu kelimeler, M.Ö. 15-14. Yüzyıllarda Filistin'de görülen göçebe bir kabilenin adıdır; "öte tarafın insanları" anlamında, Fırat ve Ürdün nehirlerinin öbür kıyısından gelmiş olan göçmenleri ifade etmektedir.⁴ Nitekim, Yahudilerin göçmen bir millet oldukları bizzat kutsal kitaplarında da dile getirilir: "Sonra Tanrımız Rab'bin önünde şu açıklamayı yapacaksınız: Atam göçebe bir Aramlı'ydı. Sayıca az kişiyle Mısır'a gidip orada yaşamaya başladı. Orada, büyük, güçlü, kalabalık bir ulus oldu."⁵ İşte, İbrani kelimesinin Hz. İbrahim'in doğuya doğru göç ederken Fırat veya Ürdün nehirlerini geçtiği için geçen anlamına gelen "Abir" kelimesinden geldiği de öne sürülen bir görüştür. Bu bağlamda İbrani terimi nehrin öbür yakasından gelen adamlar anlamına

¹ Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Konya, 1998, s. 390; Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, Konya, 2008, s.162.

² Baki Adam, "Yahudilik" md., Yaşayan Dünya Dinleri, D.İ.B Yay., Ankara, 2010, s. 205.

³ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara, 1987,s. 205; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 162

⁴ Ahmet Çelebi, Mukayeseli Dinler Tarihi Açısından Yahudilik, (çev. Ahmet Büyükçınar-Ömer Faruk Harman), İstanbul, 1978, s. 27. Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 206; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 163.

⁵ Tesniye, 26:5.

geldiği ifade edilir.⁶ Yahudilere bu ad, Kenan⁷ ülkesinin yerlileri tarafından verilmiştir.⁸ Hülasa, İbri kelimesi üç harfli bir fiil olan "Abera"dan türemiştir. Bu fiil, vadinin bir yamacından diğerine; nehrin bir kıyısından diğer kıyısına geçmek, yolu geçmek anlamına gelir. İster Arapça, ister İbranice'de olsun, bu manaların tamamı bu fiilde mevcuttur. Kısaca belirtmek gerekirse, bu fiil, yer değiştirmek ve göçmek manalarına gelir.⁹ İbrani kelimesi menşei hakkındaki bu görüşlerin aksine Elmalılı, kelimenin menşeinin Süryanice olduğunu ve Arapça karşılığının "Eb-rahim" demek olduğunu belirtir.¹⁰

İsrail kelimesinin ise, Tanrıyla ve insanlarla gürleşip yenen anlamında Yakub'a Tanrı tarafından verilen bir lakab olduğu ileri sürülür.¹¹ Esasen, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu terimlerin her biri Yahudi tarihinde belli bir dönemi işaret eder. Daha açık bir şekilde söylemek gerekirse, bu kelimeler saf menşe ve manaları ile değil; Yahudi kaynaklarının verilerine göre, tarihi süreç içerisinde yüklendikleri anlamlarıyla bilinmeleri gerekir. O halde, tarihi süreç içerisinde incelenip değerlendirildiğinde İbrani, İsrail ve Yahudi kelimelerinin anlamlarının ne olduğu daha güvenilir bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Tevrat'a göre bütün insanlar tek bir atadan gelmiş ve Hz. Nuh'un oğulları zamanına kadar insanlar arasında ırk bakımından bir ayırım olmamıştır. Geleneksel Yahudi anlayışına göre Hz. Nuh'un Ham, Sam ve Yafes adında üç oğlu vardı. Bunların her biri, bir milletin atası olmuştu. Ham Hamilerin, Sam Samilerin, Yafes de Yafesilerin atasıydı. Bunlardan Sam ve onun soyu diğerleri arasında seçkin bir yere sahipti. Sam'ın soyundan gelen Eber, Hz. İbrahim'in büyük atasıydı. Bu nedenle, Hz. İbrahim'e "Eber'in soyundan" anlamında "İbrani", onun konuştuğu dile de İbranice¹² denilmiştir. Bu durumda İbraniler'in, Asurluların ve Arapların mensup olduğu Sami

⁶ Fatih Kesler, Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, (Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap), Ankara, 2001, s. 28-29.

⁷ Kenan: Kitab-ı Mukaddes'e göre Yahudiler'e va'dedilen Batı Asya, Filistin ve Fenike'yi içine alan bu bölge Arz-ı Mev'ud (va'dedilmiş topraklar) adı verilmiştir.

⁸ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 206.

⁹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 27.

¹⁰ Elmalı, Hak Dinî Kur'an Dli, C. 1, s. 491.

¹¹ Tümer- Küçük, a.g.e., s. 206; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 162; Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, Samsun, 2011, s. 255.

¹² İbranilerin göçmen bir topluluk olduğu düşünülürse, bu dilde her millettten birçok kelime aldığı bir vakadır. İbraniler Kenan diyarına vardıkları zaman, konuştukları dil, Arapça'ya çok yakın olan Arâmi lehçesinden ibaretti. Fakat İbraniler bu lehçeyi kendi kaideleri, gramerleri ve kelime bilgilerinin tesiri altında konuşuyorlardı. Konuşulan bu lehçeye, "İbri dili" diye isim verildi. Bu yeni dil, M.Ö. 1400 civarında müstakil bir dil haline geldi. Bu dilin ilk maruf metinlerinin ise, M.Ö. 1200 yıllarında ortaya çıktığı gözükür. Bu dil, M.Ö. 200 yıllarında tamamen ortadan silindi. Ancak, 1000 küsur yıl sonra diriltilebildi. Bkz. Ahmet Çelebi, a.g.e., s.33.

ırkından geldikleri gayet açıktır.¹³ İbrani terimi, Yahudiler tarafından ilk atalar olarak kabul edilen Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup ile onların çocuklarını tanımlar.¹⁴

İsrail ismi İsrail kabilesine izafeten verilen bir isimdir¹⁵ Bu kelime, ilk defa, II. Ramses'in oğlu Mernehtap (M.Ö. 1232-1224) tarafından diktirilen ve "İsrail Anıtı" diye anılan kitabede rastlanmaktadır.¹⁶ Tevrat Yakup soyundan gelenlerin Mısır'da, Mısır'dan çıktıktan sonra çöllerde ve Kenan diyarında İsrail ve İsrailoğulları olarak adlandırdığını belirtir.¹⁷ Yahudi anlayışına göre, Yahudilerden ilk Yahudi atalarının sonuncusu kabul edilen Hz. Yakup, başından geçen bir olay sonucunda İsrail lakabını alır. Tevrat'ta anlatıldığına göre,¹⁸ kendisini "Tanrı Adamı" olarak tanıtan bir adam Yakub'un karşısına çıkmış ve onunla sabaha kadar güreşmiş, fakat onu yenememiştir. Sabah olunca, adam Yakub'u kutsamış ve O'na "Tanrı'yla uğraşan, Tanrı'yla mücadele eden" anlamında "İsrail" (Beni Yisrail) lakabını vermiştir. Bu olaydan sonra İbraniler, İsrail (bazen İsrailoğulları) olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁹

Tıpkı "İbrani" ve "İsrail" isimleri gibi Yahudileri nitelendirmek için kullanılan "Yahudi" terimi de köken olarak Yakub'un dördüncü oğlunun adı olan Yahuda'ya dayanması itibarıyla etnik kimliğe vurgu yapmaktadır. Bu isim Yahudi tarihi boyunca Yahuda'nın soyundan gelenlerin oluşturduğu kabileyi, bu kabilenin ikamet ettiği bölgeyi, Kral Davut idaresindeki krallığı, kuzey ve güney diye ikiye ayrıldıktan sonra güneydeki krallığı ve son olarak Babil Sürgününden sonra büyük ölçüde Yahudi ve Bünyamin kabilelerinden oluşan tüm İsrail kavimlerini ifade etmek için kullanılmıştır.²⁰ Gerçekten de Pers Kralı Kurus'un M.Ö. 538'de Babil'i istila edip, Yahuda'ya hakim olması Yahudi geleneğinde bir kırılma noktası olmuştur. Çünkü, istiladan sonra Kurus, Yahuda halkına "Yahud" ismini verdi, onlar da kendi inançlarına "Yahudilik" dediler. Bu tarihten itibaren "Yahud" kelimesi, Beni İsrail'den olmasa da Yahudiliği sevenlere verilen bir isim oldu ki Yahudi ile İsrail arasında fark da budur.²¹

İbraniler, Hz. Yakub'dan Babil Sürgününe (M.Ö. 586) kadar olan dönemde İsrail olarak anılmıştır. Bu halk, Babil sürgünü dönüşünde, sonradan Hz. Musa'nın dinini

¹³ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 28

¹⁴ Baki Adam, "Yahudilik" md., s. 206.

¹⁵ Ekrem Sarıçioğlu, Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul, 1983, s. 185.

¹⁶ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 206.

¹⁷ Harman, "İsrail" md., D.İ.A, C. 23., İstanbul, 2001, s. 194.

¹⁸ Tekvin 32: 28, 35: 9-15.

¹⁹ Baki Adam, a. md., s. 206; Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, İstanbul, 2002, s. 22; Tümer-Küçük, a.g.e., s.206; Hayrullah Örs, Musa ve Yahudilik, İstanbul, 1966, s.7.

²⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 256.

²¹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 69.

kabul etmiş Samirilerden kendilerini ayırmak için Yahudi adını almışlardır. Daha sonra yaşadıkları Yahudi bölgesine nispetle, diğer kavimler bunlara "Yahudi" demişlerdir. Bundan sonra İsrailoğulları Yahudi olarak anılmışlardır. İşte bilinen "Yahudi" kimliği bu dönemden itibaren teşekkül etmeye başlamıştır. Yahudiler kendilerini Samiriler örneğinde olduğu gibi, diğer kavimlerden soyutlamışlardır. Yahudiliğe giren yabancıları daima ikinci sınıf olarak görmüşlerdir.²²

Babil sürgünü dönüşünde "Yahudi" isminin ön plana çıkmasıyla birlikte İsrail ismi de kullanılmaya devam etmiştir. "İsrail" genel tarihî anlamda, "Yahudi" ise özel ve yaşayan bir kavmi tanımlamak için kullanılmıştır. Tarih içinde bu iki terim, zamanla, karakterle ilgili bir muhteva kazanmıştır. "İsrail" olumlu karakteri, "Yahudi" ise olumsuz karakteri belirtir olmuştur. "Yahudi" isminin küçük düşürücü ve küfür ifade edici bir muhteva kazanması dolayısıyla Yahudiler, Hıristiyan topraklarında zaman zaman bu isim yerine "İsraeilî" ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Yahudiler, azınlıkta buldukları Müslüman ülkelerde de "Yahudi" yerine "Musevi" ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Çünkü Müslüman ülkelerde de "Yahudi," hep aşağılayıcı ve kötü bir anlamda kullanılmıştır. Bu durum halen devam etmektedir. "Yahudi" denince; entrika, yalan, hile, sözünde durmama, kandırma, ihanet gibi gayri ahlaki davranışlar akla gelmektedir. "Musevi" ise, daha olumlu ve yumuşak bir imaj çizmektedir.²³ Kur'an-ı Kerim'de İsrail, İsrailoğulları (Beni İsrail) ve Yahudi (Yahud, Hâdu) kelimeleri geçmektedir. İsrail kelimesiyle Hz. Yakub kastedilmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'dan önceki Yahudilerin "İsrailoğulları", ondan sonrakilerin ise "Yahudi" adıyla anılmakta oldukları dikkati çeker.²⁴

Yahudi kelimesi Arapça hvd kökünden "tevbe etti, hakka döndü" anlamına gelir.²⁵ Kur'an'da geçen Hâdu (geçmiş zaman-çoğul) fiilinin muzarî (geniş zaman) şekli olan Yehûdu kelimesinin isimleşmesidir. Gerçekten de Kur'an, Yahudilerden ellezine hâdû (dönenler, yahudileşenler) diye 10 yerde bahsetmektedir. Yahudiler 3 yerde de hûd kelimesiyle ifadeye konmaktadır.²⁶ Kur'an'da 40 ayette, 41 defa "Beni İsrail" (İsrailoğulları) kelimesi geçmektedir. Bu ayetlerde, Allah'ın İsrailoğullarına verdiği nimetler hatırlatılmaktadır. Bu nimetlere karşı İsrailoğulları'nın verdikleri sözler ve onların sözlerinden dönmeleri işlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerden "Beni İsrail"

²² Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, s. 23, Baki Adam, a. md., s. 206.

²³ Baki Adam, a.g.e., s. 23

²⁴ Baki Adam, a. md., s. 206.

²⁵ El-İsfehânî, er-Râğıb, el-Müfredâtu fi Ğaribi'l-Kur'ân, Kahraman Yay., İstanbul, 1986, s.796.

²⁶ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, İstanbul, 2000, s. 56.

"Yehud" gibi deyimlerle bahsedilen ayetler bulunduğu gibi, bir kısmında bazı peygamberler konu edilirken Yahudiler hakkında bilgi verilir.²⁷ Mamafih, İslami kaynaklar "Benî İsrail"i Yakub'un soyundan gelenler ve ırken Yahudi olanları belirtmek için kullanılırken, "Yehud"u ise hem bunları hem de başka ırklardan olup bu dine girenleri temsilen kullanılmaktadır.²⁸

O halde Yahudi kelimesinin tevbe etti anlamından yola çıkılarak Musa'nın Sina Dağı'na gitmesinden sonra buzağıya tapan ancak Musa'nın kendilerine çok kızmasıyla pişman olup tövbe eden İsrailoğullarının Yahudi adı aldığı sonucuna varılabilir.²⁹ Elmalılı da konuyu bu anlayışla mülhaza eder. O'na göre, Arapça'da (hâde-yahûdü-hevden) esasen tevbe etmek manasında olduğu gibi, Yahudi olmak manasına da gelir. Araplar arasında bunlara Yahudî denilmesi, ya buzağıyı tapmaktan vazgeçip tevbe etmeleri dolayısıyladır, yahut da "Yahûza isminin Arapça söylenişi şekliyledir. O, Yahuza'nın ise Hz. Yakub'un on iki evladının en büyüğünün ismi olduğunu belirtir. Hemen belirtelim ki, Elmalılı bu noktada bir bilgi yanlışlığı içinde olabilir. Çünkü, Yahudi kaynaklarında Yahuda Yakub'un dördüncü oğlu olarak kabul edilirken,³⁰ Elmalılı O'nu birinci oğlu olarak göstermektedir. Bu bilgiden hareketle Elmalılı, şu sonuca varmaktadır: Buna göre, Yahudî, İsrailoğulları'nın on iki boyundan birincisinin adı olması gerekirken, öneminden dolayı zamanla bütününe birden isim olmuştur. Bu demektir ki, "Yahud" cins ismi olarak kavmin ya da boyun adıdır. Tekil olarak kullanıldığında "Yahudi" denilir ki, o kavme mensup olan kişi demektir.³¹

Elmalılı, İsrail teriminin hakkındaki mülhazasında genel kabule uyar. Yani İsrail, Hz. Yakub'un lakabıdır. Elmalılı, bu kelimenin İbrani dilindeki karşılığının Allah'ın seçkini ve Allah'ın kulu demek olduğunu belirtir.³² Zira İsrail kelimesi kul anlamındaki "isra" ile Allah anlamındaki "İl"den oluşmak üzere Allah'ın kulu anlamına gelmektedir.³³ Bu bağlamda, Elmalılı İsrail lakabında Yahudileri iman etmede bir harekete geçirmenin varlığından bahseder.³⁴

²⁷ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 206-2012.

²⁸ Ömer Faruk Harman, "İsrail", a.md., s. 194

²⁹ Fatih Kesler, a.g.e., s. 29.

³⁰ Bkz. Tekvin 29: 16-35, Tekvin 30: 1-42.; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 205; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 162; Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 35.

³¹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C. 1, s. 374.

³² Elmalılı a.g.e., C. 1, s. 334.

³³ Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrailiyat, D.İ.B. Yay., Ankara, 1979, s. 6.

³⁴ Elmalılı a.g.e., C. 1, s. 334.

1.1.2. Yahudilik Hakkında Genel Bilgi

Yahudilik yalnız olarak ne bir din, ne ne de ne bir ırktır. O'nun dinler tarihinde benzeri olmayan, tarifi zor özel bir yeri vardır. Yahudilik yaşayan ilahî dinlerin en eskisi, fakat mensubu en az olandır.³⁵ İbranilikten başka bir şey olamayan Yahudiliğe Musevilik de denmiştir. Yahudi milleti, İsrail'in ataları olan İbrahim'e, İshak'a ve Yakub'a görünen bir tek Allah'a inanır. O Allah ki, Sina dağının eteğinde toplanmış olan İbraniler önünde Musa'ya ahlak, din, ekonomi, hukuk v.s. kanunu olan Torah'ı (Tevrat) vermeden önce, İsrail'in ataları ile ve onların torunları ile ittifak yapmıştır.³⁶

Hz. Musa, Yahudi dininin kurucusu sayıldığı için bu dine Musevilik de denir.³⁷ Museviliğin tek tanrılığın saf bir şekli olduğu söylenir. Dini bir inanç olmaktan başka Musevilik insanın düşünme tarzı ve onun hayattaki davranışını etkilemeyi amaçlayan bir kuvvettir. Bu din, İbrahim Peygamber tarafından anlatılmıştır. Dünyanın iki büyük dini olan ve yer küresinin bir kısmını kaplayan Hıristiyanlıkla İslam'ın içerdiği esasları, büyük ölçüde, tektanrılı dinlerin en eskisi olan Museviliğin oluşturduğu ve her iki dinin de müjdecisi olduğu söylenir.³⁸ Esasen, Ortadoğu coğrafyasına dayanan kökenleri, hem geçmişte hem de günümüzde birbirleriyle kesişen tarihi tecrübeleri ve sahip oldukları bazı teolojik, ahlaki ve pratik kural Yahudiliği belli noktalarda İslam ve Hıristiyanlıkla aynı çizgide buluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Yahudilik, ortak kutsal kitap literatürü, seçilmişlik ve kurtuluşla ilgili konularda Hıristiyanlıkla benzerlik arzederken, tek tanrı inancı ve dinsel hukuka yönelik vurgu bakımından da İslam dinine yakınlık göstermektedir.³⁹ O kadar ki, Bernard Lewis'in ifadesiyle Yahudilik ve İslamiyet, yiyecek ve içecek bile dahil olmak üzere, insan aktivitesinin bütün yönlerini düzenleyen ilahi bir hukuk/kanun inancını paylaşır.⁴⁰

Gerçekten de Musevilik olarak da adlandırılan Yahudilik, İsrailoğulları tarihi içinde ortaya çıkmış olan dinsel bir gelenektir. Hz. Musa tarafından temsil edilen tevhidi düşünceyle Filistin-Ürdün'ün yerel dinsel geleneklerinin karıştırılması ve sık sık yaşanan yabancı istilalar ve sürgün olayları nedeniyle çeşitli yabancı inanç sistemlerinden etkilenme sonucunda Yahudilik geleneği oluşmuştur. Yahudilikte yüce

³⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 185; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 204.

³⁶ Francine Kaufman-Josy Eisenberg, "Yahudilik Kaynaklarına Göre Yahudilik", (çev. Mehmet Aydın), A. Ü. İ. F. D., C. 29, Sa.1, Ankara, 1987, s. 270.

³⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 185.

³⁸ A. Abdullah Masdûsî, Yaşayan Dünya Dinleri, (çev. Mesud Sadak), İstanbul, 1981, s. 254.

³⁹ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 253.

⁴⁰ Bernard Lewis, The Crisis Of Islam, New York, 2003, s. 5.

bir Tanrıya Yahova ya da Yahve'ye inanç vardır. Ancak inanılan bu tanrı, özelde Yahudi halkının tanrısı olarak kabul edilir; aynı şekilde Yahudiler de tanrının seçilmiş üstün halkı olarak görülür. Yahudilikte ırk temeline dayalı bir din anlayışı hakimdir.⁴¹ O kadar ki, din ile ırk iç içe girmiş, birini diğerinden ayırmak adeta zorlaşmıştır.⁴²

İsrailoğulları köklerini İbrahim'e ve ondan sonra gelen iki İbrani atası İshak ve Yakub ile onun on iki oğluna dayandırmasına rağmen Yahudilerin başlangıç noktası, "ulusal kurtarıcı, dini reformcu ve yasa koyucu olarak da nitelendirilen Musa'nın M.Ö. 1200'lü yıllarda İsrailoğullarını Mısır esaretinden kurtarıp Sina yarımadasına getirdikten sonra burada atalarının Tanrısı ile yeni bir ahit/sözleşme yapıp O'ndan kutsal yasayı alması olayı olarak kabul edilmektedir. Günümüzde ise Yahudilik dendiğinde İsrailoğulları'nın Musa sonrası dönemde İbrahim'e Tanrı tarafından vaat edildiğine inanılan kutsal topraklara yerleşmesine müteakip Hakimler, Krallık, Birinci Mabet, Sürgün, İkinci Mabet ve Rabinik dönemlerde siyasi-hukuki, felsefi ve mistik bir boyut kazanan ve Ortaçağ Yahudi düşüncesi kanalıyla gelişip dini sistem halini alan ve özellikle batı aydınlanmasından sonra kazandığı farklı açılımlarla gelişimini sürdüren dinsel bir sistem akla gelmektedir.⁴³ Dikkat çekilmesi gereken önemli noktanın, Yahudilik'in Babil Sürgünü'nden sonra milli bir din haline getirilmesidir. Yani bu din geleneğinde bir millilik unsuru vardır. Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki, bu din, tek Tanrı'ya, vahye dayanan kutsal kitaba ve peygamberlere yer vermesiyle milli dinlerden, millileştirilip bir ırka tahsis edilmesiyle de ilahi dinlerden farklı bir durum göstermektedir.⁴⁴

Mezopotamya'dan Amerika kıtasına uzanan geniş bir coğrafya üzerinde, farklı toplumlarla irtibat halinde ve farklı yönetimlerin gölgesinde yaşayan Yahudilerin tarihi, aynı zamanda Yahudiliğin oluşum sürecine denk gelmektedir. Yahudilik, tarih sahnesine çıkışından itibaren din ile etnisitenin iç içe geçtiği bir yapıya sahip olması ve dogma yerine pratiğe vurgu yapması sebebiyle, monolitik bir sistem olmaktan ziyade, Yahudilerin çeşitli dönemlerde farklı kültürlerle yaşadıkları tecrübe ve karşılıklı etkileşim neticesinde biçimlenen, gelişen ve değişen bir dinamizme sahiptir. Nitekim sahip olduğu bu uzun ve dinamik tarihten dolayı günümüzde Yahudilik olarak adlandırdığımız şeyin aslında çeşitli Yahudilik şekillerinden oluştuğu ileri

⁴¹ Şinasi Gündüz, a.g.e.,s. 390-391.

⁴² Tümer-Küçük, a.g.e., s. 205.

⁴³ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 254.

⁴⁴ Tümer-Küçük, a.g.e., s.204.

sürülmektedir. Yani tüm Yahudilik şekilleri tek bir Yahudi olarak görmek hatalıdır.⁴⁵ Ancak eğer genel bir tanımla yapmak gerekirse, Yahudilik'in vaadedilmiş topraklarla özdeşleşmiş bir millet hayatını, ortak bir inancı, dili, edebiyatı, folkloru, kanunu ve sanatı ihtiva eden bir dindir. Hatta bazı Yahudi otoritelere göre Yahudilik, Yahudiler tarafından üretilen bir medeniyettir.⁴⁶

Tek bir dini sistem anlamında bir Yahudilikten söz etmek mümkün olmasa da tüm Yahudilikleri birbirine bağlayıp onları tek bir Yahudi geleneği olarak gösteren ortak unsurlar vardır. Bunlar bir ve tek Tanrı'ya iman ve bağlılık, İbrani halkının Tanrı tarafından emirlerine uygulamak için seçilmiş olduğuna yönelik inanç ve Tanrı tarafından kendilerine özel bir toprak parçasının tahsis edilmiş olduğuna yönelik inanç. Kısaca monoteizm, seçilmişlik ve kutsal toprak/vaad edilmiş yurt inançları tüm Yahudileri tek bir Yahudi geleneği şemsiyesi altında buluşturmaktadır. Zira bu üç ortak inanç çerçevesinde tüm Yahudiler kendilerini yasası veya emirleri Musa vasıtasıyla kendilerine verilen Tevrat'ta yer alan tek bir ilaha ahit vasıtasıyla bağlı olan bir halk olarak mütalaa etmektedir. Tevrat'ta kayıt altına alınan Tanrı'nın emirleri Yahudi dinsel yaşamının temelini teşkil etmiş ve ahit vasıtasıyla Tanrı ile oluşturulan bağ ise İsraili olma bilincini oluşturmuştur. Görüldüğü üzere Yahudilerin ve Yahudilik'in başlangıcını oluşturan İsrail kavmi, belli bir soyun Tanrı'nın vaad ve seçimi doğrultusunda kutsal bir topluluk olarak tesisi teşekkül etmiş bir topluluğu ifade etmektedir. Bu dini ve etnik vurgu, Yahudi geleneğinde "Yahudilik Tanrı'nın Yahudiler için takdir ettiği dindir." şeklindeki sloganla ifade edilmektedir. Buna göre, Yahudilik'te bir kurumsal bir dini sisteme mensup olmaktan ziyade özel bir topluluğun yani Tanrı'nın seçilmiş halkının parçası olma bilincini esas olmaktadır.⁴⁷ Bu durum bizzat Yahudilerin kutsal metinlerine dayanmaktadır. Yani, Kutsal kitaplarında yer alan ifadelerine dayanarak Yahudiler, kendilerini dünya milletleri arasında seçilmiş kavim olarak görmektedir. Onlara göre, Tanrı, Sina'da bu kavmi kendine muhatap kılmış, onlarla ahitleşmiş, onlardan emirlerine uyacaklarına dair söz almış ve Hz. Musa'nın şahsında Torah'ı (Tevrat'ı) onlara göndermiştir.⁴⁸ Bu yüzden de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İsrailoğulları'nın milli varlıklarının ilk teşekkülü olarak Hz. Musa devrini

⁴⁵ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 254.

⁴⁶ Baki Adam, a.md., s. 207.

⁴⁷ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 255.

⁴⁸ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 205.

göstermektedir.⁴⁹ Bu dinde ve bu dinin kutsal metinlerinde ahite bu kadar yer verilmesinden dolayı Musevilik ya da Yahudilik "Ahid dini" olarak da geçmektedir.⁵⁰ Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki bu ahitler Tevrat'ta geçtiği gibi Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Kur'an ayetlerinde, Allah'ın İsrailoğullarına verdiği nimetler, bu nimetlere karşı İsrailoğulları'nın verdikleri sözler ve onların sözlerinden dönmeleri işlenmiştir: Allah'a inanmaları, O'ndan başkasına kullukta bulunmamaları, ibadet etmeleri, namaz kılıp zekat vermeleri, peygamberlere uymaları, adam öldürmemeleri; anaya, babaya, akrabaya ve yoksullara iyilik yapmaları, kendilerine haram ettikleri dışında bütün yiyecekleri yemeleri, sözlerinden dönmemeleri.⁵¹

Tevrat'ta geçen ahitlere bakıldığında ilk ahidin Tanrı ile Nuh arasında yapıldığı, bu ahidin Nuh'un şahsında Nuh'un bütün oğullarını, hata bütün canlıları bağladığı anlaşılmaktadır. Tüm insanlığı ve canlı varlıkları kapsayıcı niteliğinde olduğu için adeta genel bir ahittir. İkinci ahidin ise İbrahim ile yapıldığı görülmektedir. Ancak bu ahid İbrahim'in şahsında sadece İsrailoğullarıyla yapılan ilk özel ahiddir. Nuh ile yapılan ve tüm canlıları kapsayan birinci ahid Tevrat 9. babında şöyle anlatılır: *"Tanrı, Nuh'u ve oğullarını kutsayarak, verimli olun çoğalın, yeryüzünü doldurun. dedi. Yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümü sizden korkup ürkecek. Yeryüzündeki bütün canlılar, denizdeki bütün balıkçılar sizin yönetiminize verilmiştir. Bütün canlılar size yiyecek olacak. Yeşil bitkiler gibi, hepsini size veriyorum. 'Yalnız kanlı et yemeyeceksiniz, çünkü kan canı içerir. Sizin de kanınız dökülürse, hakkınızı kesinlikle arayacağım. Her hayvandan hesabını soracağım. Her insandan kardeşinin canına kıyan herkesten hakkınızı arayacağım. Kim insan kanı dökerse, kendi kanı da insan tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Tanrı Nuh'a ve oğullarına şöyle dedi: Sizinle ve gelecek kuşaklarınızla, sizinle bütün canlılar- kuşlar, evcil ve yabanıl hayvanlar, gemiden çıkan bütün hayvanlarla anlaşmamı sürdürmek istiyorum. Sizinle anlaşmamı sürdüreceğim: Bir daha tufanla bütün canlılar yok olmayacak.*⁵² Görüldüğü gibi Tevrat'ın 9. babında sadece, canlı hayvandan et koparıp yememek ve katletmemek kanunları yer alır. Tekvin'in midraşık tefsiri olan Bereşit Rabah'ta 1. Ahid 7 kuraldan oluşmaktadır. Tevrat'ta açıkca ifade edilmeyen ancak Tevrat'a dayalı

⁴⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 376.

⁵⁰ Osman Cilacı, Günümüz Dünya Dinleri, D.İ.B. Yay., Ankara, 2002, s. 64.

⁵¹ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 207.

⁵² Tekvin, 9: 1-12.

olduğunu tefsirinden öğrendiğimiz Nuh'un yedi kanunu olarak bilinen kanunlar şöyle sıralanır:

- 1.Putperestlikten kaçınmak,
- 2.Küfürden kaçınmak,
- 3.Zinadan, özellikle akrabalar arası zinadan kaçınmak,
- 4.Adaleti sağlayacak adalet kurumlarını oluşturmak; tüm ilişkilerde adil olmak,
- 5.Kan dökmemek,
- 6.Hırsızlık yapmamak,
- 7.Canlı hayvandan et koparmamak.⁵³

Yahudi hukuk sistemi olan Halakhaht Babil sürgünü dönüşü teşekkül etmeye başlamıştır. Halakhaht'ya göre Yahudi olmayanlar dini inançlarına göre "Nuhiler" ve "Putperestler" olarak iki kısımda değerlendirilmektedir. İşte yukarıda belirtilen 7 temel kanun, Nuhiler tarafından benimsenen uygulanan kanunlardır. Bu kanunları bilmeyen, benimsemeyen ve uygulamayanlar ise putperesttir.⁵⁴

Tevrat'ta Hz. İbrahim ile yapılan ahitte ise Tanrı İbrahim'i büyük bir ulus yapacağını, onu kutsayıp bereketli kılacağını, soyunun göklerdeki yıldızların sayısı kadar artıracığını, Mısır Irmağı'ndan Fırat Irmağı'na kadar uzanan toprakları onun soyuna bahşedeceğini haber vermektedir.⁵⁵ Görüldüğü üzere ikinci ahit İbrahim'in şahsında sadece İsrailoğullarına yöneliktir. Bu da Yahudilikteki seçilmişlik kavramına dayanak olarak kabul edilebilir.

Günümüzde yaygın olarak kullanılan Yahudi nitelendirilmesi çeşitli Yahudi gruplar tarafından Yahudi kimliğinin farklı unsurlarına atıfla tanımlanmaktadır. Yahudi dini hukukuna göre "Yahudi" isimlendirmesi, Yahudi anneden doğan veya usulüne uygun olarak Yahudi dinini kabul edilen kişiyi ifade etmektedir.⁵⁶

Yahudi dininin odak noktası, Kudüs'teki Ma'bed'dir. (İbranice, Bet ha-Mikdaş; Arapça, Beytu'l-Makdis). Tahrip edilmeden önce Ma'bed'in bir odası Ahit Sandığı'na ayrılmıştır. Yahudiliğin sembolü, yedi kollu şamdan ve Davud Yıldızı dedikleri altı köşeli yıldızdır.⁵⁷

⁵³ Baki Adam, a.g.e., s. 24-25; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 170.

⁵⁴ Baki Adam, a.g.e., s. 24.

⁵⁵ Tekvin, 12:2-3; 15:1-21.

⁵⁶ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 256.

⁵⁷ Tümer-Küçük, a.g.e., s.205;Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e.,s. 186.

1.2. Yahudilerin Geçirdiği Dönemler

Akrabalık bağları üzerine kurulmuş olup, bugün varlığına halen devam eden en eski milletlerden biri Yahudilerdir.⁵⁸ Onların, M.Ö. 2000'den sonra tarih sahnesine çıktıkları anlaşılmaktadır.⁵⁹ Yahudi kutsal kitabı Tanah veya diğer bir deyimle Eski Ahit Yahudiliğin tarihiyle ilgili en eski literatürdür. Bu kutsal dini konular yanında İsrailoğullarının tarih sahnesine çıkışından yaşadıkları zaferler, sürgünler ve yıkımlarla tekrar yeniden yurt ve din oluşturma çabaları hakkında da pek çok bilgiyi ihtiva etmektedir. Bundan dolayıdır ki, Eski-Ahit, Kur'an gibi ilahi bir kitap olmaktan ziyade adeta İsrailoğullarının Yahve veya Yahova diye adlandırdıkları Tanrı ile ilişkilerini ve tarihsel süreçte yaşadıkları acı olayları ve bu olayların üstesinden nasıl geldiklerini anlatan kutsal bir tarihtir.⁶⁰ Bu olgusal gerçekten hareketle Yahudiliğin tarihi hakkında Eski-Ahit eksenli olarak verilen bilgileri Elmalılı'nın Tefsirin'deki veriler açısından değerlendirmeye çalışacağız.

1.2.1. Hz. İbrahim Zamanından Mısır'a Gittikleri Dönem

Eski Ahit, Yahudi tarihini patriyark olarak adlandırılan bir dizi kurucu ataya bağlamaktadır. Bunlar, İbrahim, oğlu İshak, İshak'ın oğlu Yakub ve Yakub'un on iki oğludur. Eski Ahit'in ilk kitabı olan Tekvin'in büyük bir kısmı bu tarihsel şahsiyetlerin öykülerini konu edinmektedir.⁶¹

Hz. İbrahim üç ilahi dinin merkezine oturtulur.⁶² O'nun M.Ö. 18. yy'da yaşadığı tahmin edilmektedir.⁶³Yahudilik tarihini Hz. İbrahim ile başlatır. Yahudi geleneğine göre Hz. İbrahim ilk Yahudidir. O, Yahudi kutsal literatüründe gerek imanı gerekse Tanrıya bağlılık ve yakınlığı bakımından Yahudi ırkının veya inanmış bir Yahudi'nin ilk örneği kabul edilir.⁶⁴ Tevrat'a göre, Nuh'un soyundan gelen Hz. İbrahim'in büyük atası Eber, babası da Tarah'dır (İslam kaynaklarına göre Azer). Tevrat'ta "*Tarah soyunun öyküsü: Tarah Abram (İbrahim), Nahor ve Haran'ın babasıydı. Haran'ın Lut*

⁵⁸ Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, (çev. M. Said Mutlu), İrfan Yay., İstanbul, 1972, C. 1, s. 392.

⁵⁹ M. Eliade-Joan P. Couliano, Dinler Tarihi Sözlüğü, (çev. Ali Erbaş), İstanbul, 1997, s. 285.

⁶⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 256.

⁶¹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 257.

⁶² Yahudi geleneğinde İbrahim ilk Yahudi'dir, ancak Hıristiyanlar da O'nu Hıristiyan olduğunu iddia ederler. Ne var ki, Kur'an-ı Kerim, onların bu iddialarına karşı çıkar ve Ali İmran, 67. ayette Hz. İbrahim'in ne bir Yahudi ne de bir Hıristiyan olduğunu ortaya koyar. "İbrahim ne bir Yahudi idi ne de bir Hıristiyan. O, sadece Hanîf bir Müslümandı. O müşriklerden değildi."

⁶³ Mehmet Aydın, a.g.e., s. 164.

⁶⁴ Ali İhsan Yitik, "Paylaşılmayan Ata: Hz. İbrahim", Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum, 18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012, s. 542.

*adlı bir oğlu vardı. Haran, babası Tarah henüz sağken doğduğu ülkede, Kildaniler'in Ur kentinde öldü. Tarah, oğlu Abram'ı, Haran'ın oğlu olan torunu Lut'u ve Abram'ın karısı olan gelini Saray'ı yanına aldı. Kenan ülkesine gitmek üzere Keldaniler'in Ur kentinden ayrıldılar. Haran'a gidip oraya yerleştiler.*⁶⁵ Daha sonra, Tanrı Hz. İbrahim'e (Abram) Harran bölgesinden Kenan diyarına göç etmesini emreder. O da karısı Saray'ı, kardeşinin oğlu Lut'u ve Harran'da kazandıklarını da yanına alarak Kenan diyarına gider. O vakit orada Kenaniler bulunuyordu. Tanrı, Avram'a görünüp o ülkeyi onun zürriyetine vereceğini bildirir. Ülkede kıtlık baş göstermesi üzerine Hz. İbrahim Mısır'a gider. Bir süre orada kaldıktan sonra Hz. İbrahim, Mısır Firavun'un verdiği hediyelerle zengin olarak tekrar Kenan'a dönmüştür.⁶⁶

İbrahim ve beraberindekiler, Mısır'dan böylece çıkarlar. Çok zengindirler. Çobanları arasındaki bir tartışmadan sonra İbrahim'le Lut, birbirlerinden ayrılırlar. Lut şarka gider. İbrahim ise Kenan diyarında oturur. Abram bulunduğu bölgede hakimiyetini kabul ettirir ve bu arada esir edilen kardeşi (daha önce kardeşinin oğlu olarak belirtilir. Bkz. Tekvin 12:5. Karşılaştır Tekvin 14:14-16.) Lut'u kurtarıp yanına alır.⁶⁷

Bu olaydan sonra Rab, rüyasında Abram'a görünür., ona yardım edeceğini bildirir. Abram, ondan zürriyet ister. Tanrı da ona vereceğini va'deder. Karısı Saray Abram'a çocuk verememişti. Saray'ın Hacer adında Mısır'lı bir cariyesi vardı. Karısı Saray'ın teklifi üzerine cariyesi Hacerle evlenir ve ondan İsmail doğar. Bu olay Kenan'da on yıl yaşadıktan sonra oldu. Bu sırada Abram, seksen altı yaşındadır.⁶⁸

Hacer'in Hz. İbrahim'e bir oğul vermesi Saray'ın kıskançlığına yol açmıştır. Bunun üzerine Tanrı, meleklerini misafir kılığında Hz. İbrahim'e göndererek Saray'ın bir erkek çocuk doğuracağını müjdelemiştir.⁶⁹

Doksan dokuz yaşına geldiğinde Rab Abram'a görünür ve onun zürriyetini çoğaltacağını bildirir. Bunun üzerine Abram, yüzüstü düşer ve Tanrı onunla şöyle konuşur: *"Ben ise, işte ahdim seninledir ve birçok milletlerin babası olacaksın ve artık adın Abram (yüce baba anlamında) çağırılmayacak, fakat adın İbrahim (cumhurun*

⁶⁵ Tekvin, 11: 27-31.

⁶⁶ Tekvin: 12: 11-20., Baki Adam, a.md., s. 207., Tümer-Küçük, a.g.e., s. 208, Mahmut Aydın, a.g.e., s. 257, Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 33-34.

⁶⁷ Bkz. Tekvin 13-14. Bap.

⁶⁸ Tekvin 16: 1-16.

⁶⁹ Baki Adam, a.md., s. 208.

*babası anlamında) olacak; çünkü seni birçok milletin babası ettim. Ve seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak.*⁷⁰

Tanrı, İbrahim'den ve zürriyetinden gelecek olanlardan ahit olarak her erkek çocuğun sünnet edilmesini ister. Tanrı *İbrahim'e 'Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir.* Yine Tanrı İbrahim'in karısı Saray'ın bundan sonra Sara (prenses anlamında) olarak çağırılmasını ve ondan bir oğul vereceğini, adının da İshak olacağını bildirir.⁷¹ Böylece Sara, Hacer'i kıskanmaktan kurtulmuş olacak.

İbrahim, ahit gereği, kendisi doksan dokuz, İsmail de on üç yaşında iken, aynı gün sünnet olurlar.⁷² Öte yandan Sara İshak'ı doğurur. İbrahim, oğlu İshak'ı sekiz günlük iken sünnet ettirir. Çocuk büyüyüp süttten kesildiğinde İbrahim oğlu için bir ziyafet verir. Bu sırada İsmail'in güldüğünü gören Sara, İbrahim'den onu kovmasını ister. Bu İbrahim'i çok üzer, çünkü İsmail de öz oğluydu. Ancak Tanrı İbrahim'e, oğlunla cariyen için üzülme dedi. Tanrı, İbrahim'e, Sara'nın dediğini yapmasını, çünkü neslinin İshak'ın adıyla çağrılacağını söyler. Tanrı, İbrahim'le ahit yapmış, ahite göre, İsmail soyunu mübarek kılıp bir millet yapacağını vaat etmiştir. Bunu üzerine Hz. İbrahim, Hacer ile oğlu İsmail'i Paran denilen yere götürüp bırakmıştır.⁷³

Yahudi geleneğinde bu olay, Hz. İsmail'in Hz. İbrahim'in seçkin soyundan çıkarılması olarak yorumlanmaktadır. Midraş türü Yahudi kaynaklarında ise daha da ileri gidilerek Hz. İsmail hakkında uygunsuz anlatımlara yer verilmektedir. Hz. İsmail'in Hz. İbrahim'in hayırsız oğlu olduğu belirtilmektedir. Yine Hz. İsmail sünneti dolayısıyla kusurlu bulunmaktayken Hz. İshak doğumunda sünnet olmasından dolayı yüceltilmektedir. Tevrat'a göre İsmail on üç yaşında, İshak ise doğumunun sekizinci gününde sünnet olmuştur. Yahudi kaynaklarında ve kültüründe bu sünnet olayı, Hz. İshak'ın seçilmişliğinin işareti olarak kullanılmıştır. Gerçekte Hz. İsmail'in on üç yaşında sünnet olmasının, onun kendi suçu olmaması gerekir; zira sünnet Hz. İbrahim'e farz kılındığında Hz. İsmail on üç yaşına gelmişti. Yine bu mantığa göre Hz. İbrahim'in

⁷⁰ Tekvin, 17: 1-6.

⁷¹ Tekvin, 17: 9-20.

⁷² Tekvin, 17:24-27.

⁷³ Tekvin, 21: 8-21.

Tanrı'dan daha uzak olması gerekir. Çünkü Hz. İbrahim doksan dokuz yaşında sünnet olmuştur.⁷⁴

Hz. İbrahim'in yaşadığı en önemli ve en ağır tecrübe, kurban imtihanıdır. Tevrat'ta ve Kur'an'da anlatıldığına göre Allah, Hz. İbrahim'den ihtiyarlık yaşlarında sahip olduğu biricik oğlunu kendisi için kurban etmesini istemiştir. Bu oğlun İsmail mi, İshak mı olduğu tartışma konusudur. Tevrat, bu oğlun Hz. İshak olduğunu belirtmektedir: *"Birgün Tanrı, İbrahim'i denemek için ondan biricik oğlu İshak'ı kurbanetmesini ister. İbrahim emri yerine getirmek üzere bir mezbaha yapıp bıçağı eline aldığı anda Rabb'in Meleği göklerden ona seslenip çocuğu boğazlamamasını, çünkü emri yerine getirdiğini bildirir. Bunun üzerine İbrahim, gözlerini kaldırdığında, çalılıkta bir koçun hazır olduğunu görür ve onu kurban eder. Bu olay üzerine Rab, ona sözünü yerine getirdiğinden dolayı, zürriyetinin düşmanlarının kapısına hakim olacağını ve zürriyetlerinden gelen bütün nimetlerin mübarek kılınacağını bildirir."*⁷⁵

Kurban konusundaki tartışmaya Kur'an-ı Kerim açısından baktığımızda, Kur'an'da kurban edilecek çocuğun isminden söz edilmez. Ama tefsircilerin kanaatine göre bu, İsmail'dir. Elmalılı da kurban olacak İbrahim evladının İsmail olduğunu söyler.⁷⁶ Zira olay göçten hemen sonra olmuştur ki, o zaman İsmail vardı. Ayrıca İslam geleneğine göre olay Mekke'de geçmiştir. Mekke'ye gelen de İsmail'dir.⁷⁷ Gerçekten de Kur'an-ı Kerim herhangi bir isim belirtmemekle birlikte, Saffat suresi 100-112. ayetlerdeki anlatımın siyak ve sibakından bunun Hz. İsmail olduğu anlaşılır. Zira, Hz. İbrahim, kurban imtihanından başarıyla çıktıktan sonra ödül olarak Hz. İshak'la müjdelenmiştir. İbrani dini geleneği bakımından da bu doğrudur. Çünkü İbrani geleneğine ve Tevrat'a göre her şeyin ilki Tanrı'nın hakkıdır. Tevrat, Hz. İbrahim'in ilk oğlunun Hz. İsmail olduğunu söyler. Buna göre Hz. İbrahim'in kurban imtihanıyla denendiği oğlunun Hz. İsmail olması gerekir. Ancak daha sonraki Yahudi yorumları, Hz. İsmail'i Hz. İbrahim'in seçkin soyundan çıkarmak için, onun cariyeden doğma olduğunu ileri sürerek Hz. İshak'ı ilk oğul olarak göstermiştir.⁷⁸

Yine kurban konusunda yukarı da verildiği gibi Tevrat'ta koç olduğu ifade edilirken, Kur'an'da herhangi bir hayvan ismi verilmemiştir. Sadece büyük bir kurbanlık ifadesi geçmektedir. Kurban meselesinin anlatıldığı Saffat Suresi 107. ayette: *"Ve Ona*

⁷⁴ Baki Adam, a.md. s. 208-209.

⁷⁵ Tekvin, 22:1-20.

⁷⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 6, s. 4061.

⁷⁷ Heyet, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, Medine, 1992, s. 449.

⁷⁸ Baki Adam, a.md., s. 209.

büyük bir kurbanlık fide verdik." demektedir. Yani, İbrahim'e oğlunun yerine kesilmek için büyük kurbanlık kurtuluş fidyesi de verdik. Elmalılı bu hususta şu açıklamayı yapmaktadır: "Deniliyor ki, İbrahim (a.s.) bir oğlu olursa, Allah yolunda kurban edeceğini adamıştı. Sonra unutmuş, rüya bunu hatırlatmıştı. Onun için nida olduğu zaman rüya gerçekleştirilmiş olmakla beraber adak yerini bulmamış olduğundan bu fide onu böyle hüküm değiştirmek suretiyle tamamlamış ve ayrıca bir nimet olmuştur. Acaba o büyük kurbanlık ne idi ve büyüklüğü neresindeydi? Çokları cennetten gelme, beyaz ve bir rivayette alaca ve iri gözlü bir koç idi demişler ki, yahudilerin de görüşü de buna uygundur. Bazıları da Sebir Dağından dağ keçisi demişlerdir. Büyüklüğünü de bazıları maddi olarak iri yapılı diye, bazıları da manevi büyüklük ve önemle tefsir etmişlerdir. Yalnız bir peygamber değil, belki baba ve oğul iki peygamberin sıkıntısını kaldıran ve özellikle neslinden peygamberlerin sonuncusu gelecek bir peygamberin fidyesi olan ve cennetten gelen bir kurbanlık elbette büyük olur."⁷⁹

Tevrat'a göre İbrahim, yüz yetmiş beş yaşında iken öldü ve vaki oldu ki, Allah İbrahim'in ölümünden sonra oğlu İshak'ı mübarek kıldı.⁸⁰ İshak'ın çocuğu olmadığından Allah'a yalvarır. Esav ve Yakub adlı iki oğlu olur.⁸¹ Bir gün ülkesindeki kıtlık dolayısıyla İshak, Filistilerin kralı Abimelek'in ülkesi Gerara'ya gider. Orada karısını kız kardeşi olarak takdim eder. Durumu anlayan Abimelek, niçin böyle yaptığını sorar. O da elinden alınıp kendisine zarar gelme korkusundan böyle yaptığını söyler. Abimelek, bunun üzerine onları korur. Varlık sahibi olurlar. Ancak Filistiler, onları kıskanıp ülkelerinden çıkarırlar.⁸²

İshak yaşlanıp gözleri görmez olunca Yakub, babasının sevdiği Esav'ın yerine hile ile kendisini mübarek kıldırır. Esav, bunu öğrendiğinde çok kızıp onu öldüreceğini söyler. Yakub, Haran'a gitmek üzere ayrılır. Gecelediği bir yerde rüya görür. Rüyasında yerden göğe doğru yükselen bir merdiven vardır. Bu merdivenden Tanrı'nın melekleri çıkıp inmektedir. Başu göklere erişmiştir. Rab, ona derki: "*Baban İbrahim'in Allah'ı ve İshak'ın Allah'ı Rab benim; üzerinde yatmakta olduğun diyarı sana ve senin zürriyetine vereceğim; senin zürriyetin yerin tozu gibi olacak, garba ve şarka, şimale ve cenuba yayılacaksın; ve yerin bütün kabileleri sende ve zürriyetinde mübarek kılınacaktır.*"⁸³

⁷⁹ Elmalılı, a.g.e. C. 6, s. 4064.

⁸⁰ Tekvin, 25:7-11.

⁸¹ Tekvin, 25:24-26.

⁸² Tekvin, 26:1-17.

⁸³ Tekvin, 28:13-15.

Yakub, uyanınca burası Allah'ın evidir ve bu, göklerin kapısıdır deyip oraya "Beyt-el" (Allah'ın evi) adını koyar, yoluna devam edip Harran'a varır. Orada annesinin kardeşi Leban'ın yanında çalışır. Yakub dayısının kızları Lea ve Rahel ile evlendi, ve sonra bunların cariyeleri, Zilpa ve Bilha'yı nikahladı. Dört karısından on iki oğlu ve bir kızı olur. Lea'dan Ruben, Simeon, Levi (ki neslinden Hz. Musa gelmiştir.), Yehuda (bunun isminden de Yahudi kelimesi türemiştir.), İssakar, Zebulun, Dina (kız). Rahel'den Yusuf ve Benyamin; Zilpa'dan Gâd, Aşer; Bilha'dan Dâd, Naftâlî dünyaya gelmiştir. Onları alıp babasının yanına Kenan'a döner.⁸⁴

Tevrat'ın anlatımına göre Hz. Yakub, Harran'dan Kenan'a dönüş yolunda önemli bir tecrübe yaşadı ve bu tecrübe sonunda İsrail adını aldı. Onun soyu bu olaydan sonra atalarının adıyla anılmaya başladı. Onlara kimi zaman İsrail, kimi zaman da İsrailoğulları denildi.⁸⁵ Hz. Yakub'a İsrail adının verilmesi Tevrat'ta şöyle anlatılır: *"Yakub o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini, on bir oğlunu yanına alıp Yabbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti. Onları geçirdikten sonra sahip olduğu her şeyi de karşıya geçirdi. Böylece Yakub arkada yalnız kaldı. Bir adam gün ağarıncaya kadar onunla güreşti. Yakub'u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki, güreşirken Yakub'un uyluk kemiği çıktı. Adam, 'Bırak beni, gün ağarıyor.' dedi. Yakub, 'Beni kutsamadıkça seni bırakmam' diye yanıtladı. Adam, 'Adın ne?' diye sordu. O, 'Yakub' dedi. Adam, 'Artık sana Yakub değil, İsrail (Tanrı'yla güreşen) denecek' dedi, 'Çünkü Tanrı'yla, insanlarla güreşip yendin. Yakub, 'Lütfen adını söyler misin?' diye sordu. Adam, 'Neden adımı soruyorsun?' dedi. Sonra Yakub'u kutsadı. Yakub, 'Tanrı'yla yüz yüze görüştim, ama canım bağışlandı.' diyerek oraya Peniel (Tanrı'nın yüzü) adını verdi. Yakub, Peniel'den ayrılırken güneş doğdu. Uyluğundan ötürür akıyordu. Bu nedenle İsraililer bugün bile uyluk kemiğinin üzerindeki sinir yemezler. Çünkü Yakub'un uyluk kemiği'nin başındaki sinire çarpılmıştı."⁸⁶*

Yakub çocukları arasında en fazla Yusuf'u sever. Kardeşleri bundan dolayı onu kıskanırlar. Yusuf bir rüya görüp onu kardeşlerine anlatır. Rüyasında kardeşleriyle birlikte bir tarlada buğday demetlerini bağladıklarını, kendi demetinin dik durduğunu, ötekilerin demetlerinin ise kendisinininkinin etrafını kuşatıp eğildiğini söyler. Kardeşleri bu rüyadan onun kendilerine hakim olacağını çıkarırlar ve ona karşı kin ve kıskançlıkları artar. Yusuf diğer bir rüyasında Güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine

⁸⁴ Tekvin, 29: 16-35, Tekvin, 30: 1-42.; Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 35.

⁸⁵ Baki Adam, a.md., s. 210.

⁸⁶ Tekvin, 32: 22-32.

secde ettiğini görür. Bu rüyayı babası ve kardeşlerine anlattığında babası onu azarlayıp "Gerçek, ben ve anan ve kardeşlerin yere kadar eğilmek için mi sana geleceğiz?" der. Kardeşleri onu kıskanır, babası da bu sözü yüreğinde tutar. Bir gün Yakub, Yusufu sürüleri otlatmakta olan kardeşlerinin yanına gönderince onlar da onu elbiselerini çıkararak bir kuyuya atarlar. Daha sonra da kuyudan çıkarıp onu Mısır'a giden tüccarlara yirmi gümüşe satarlar. Babalarına, kardeşlerinin bir canavarın yediğini söyleyip onun kana batırılmış entarisini gösterirler. Yakub giysiyi tanır, oğlu için uzun süre yas tutar.⁸⁷

Bu arada Yusuf, Mısır'da Firavun'un bir memuru olan Potifar'a satılır. Potifar'ın karısı Yusuf'a aşık olup ilgisine karşılık görmeyince iftira ederek onu hapse attırır.⁸⁸ Yusuf, hapiste iken, Firavun'un gördüğü bir rüyayı yorumlayarak hapisten kurtulur ve Firavun'un yanında önemli bir mevkiye yükselir. Mısır'ın yöneticisi olur, bütün ekonomi Yusuf'a teslim edilir.⁸⁹

Hız. İbrahim zamanında olduğu gibi Kenan'da tekrar kıtlık baş göstermişti. Mısır'da erzak bulunduğunu haber alan Hız. Yakub, Benyamin hariç oğullarını Mısır'a gönderdi. Bunlar Mısır'da Hız. Yusuf'la karşılaşır.⁹⁰ Daha sonra Yusuf, Filistin'de bulunan babası ve kardeşlerini Mısır'a getirir. İsrailoğulları böylece Mısır'a yerleşmiş olurlar.⁹¹ Mısır'da önceleri rahat bir hayat geçirmekte olan Yahudiler, Hız. Yusuf'un ölümünden sonra büyük sıkıntılar yaşadılar, Firavun onları köleleştirdi; İsrailoğulları dört yüz sene Mısır'da köle olarak kaldı.⁹²

Gerçekten de Tevrat Yahudi milletinin tarihine dair olayları işlemektedir.⁹³ Tevrat'ın anlatımına göre yukarıda anlattığımız birinci dönem İbrahim'in Kenan ülkesine yerleşmesiyle başlamış, Musa önderliğinde Mısır'dan çıkışıyla bu dönem de sona ermiştir.⁹⁴

Karşılaştırma yapmak açısından bir hususu hatırlatmakta fayda vardır. Tevrat'ta anlatılan Yahudiliğin ilk dönemler tarihi hakkında İncil'de de bazı bilgilere rastlamak mümkündür. İncil'de şöyle bir ifade vardır: "*İbrahim'den Davut'a kadar toplam on dört*

⁸⁷ Tekvin, 37: 3-34; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 210; Ahmet Çelebi, a.g.e. s. 35.

⁸⁸ Tekvin, 39:7-20.

⁸⁹ Tekvin, 41: 37-43.

⁹⁰ Tekvin, 42: 1-8.

⁹¹ Tekvin, 46. Bap.

⁹² Baki Adam, a.md., s. 211.

⁹³ Maurice Bucaille, Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an, (çev. Mehmet Ali Sönmez), D.İ.B Yay., Ankara, 1998, s. 35.

⁹⁴ Fatih Kesler, a.g.e., s. 20.

*kuşak, Davut'tan Babil Sürgününe kadar on dört kuşak, Babil sürgününden Mesih'e kadar on dört kuşak vardır.*⁹⁵

Bu ilk döneme Yahudi tarihine Kur'an ve O'nun tefsiri olan Hak Dini Kur'an Dili eserinden bakacak olursak bazı benzerlikler ve farklılıkların olduğunu görebiliriz. Tevrat'ta anlatılan olayların Kur'an'da da anlatıldığını söyleyebiliriz. Zira, Kur'an başından sonuna kadar gözden geçirildiği zaman, orada Tevrat ve İncil'de zikredilen birçok tarihi olay ve geçmiş kavimlerin hallerine, hayatlarına dair haberlerin bulunduğunu söyleyebiliriz.⁹⁶ Kur'an, Tevrat'a paralel olarak Hz. İbrahim'i başlangıç noktası yapar, ancak Tevrat'tan farklı olarak O'nu yalnız Yahudi tarihinin değil, Tevhidin temsilcisi olarak sunmaktadır.⁹⁷ Bu yüzden İslam geleneği İslam'ın temelini teşkil eden tek tanrı fikrinin merkezine Hz. İbrahim'i yerleştirir. Bu şekilde Hz. İbrahim, Müslümanların peygamberi olan Hz. Muhammed'in öncüsü olarak gösterilmiştir.⁹⁸ Elmalılı bütün milletlerin Hz. İbrahim'in fazilet ve yüceliğini itiraf ettiğini, hem Yahudilerin hem de Hıristiyanların da ayı şekilde Hz. İbrahim'in fazileti ve üstünlüğünü itiraf ettiklerini belirtmektedir.⁹⁹ Buradan hareketle Elmalılı, Yahudi ve Hıristiyanların Al-i İmran ve Al-i İbrahim ailesi arasında bir birlik yönü olan Hz. İbrahim'i kendilerine bağlayarak "Yahudi idi" veya "Hıristiyan idi" şeklindeki tartışmalar içine girdiğini bildirmektedir.¹⁰⁰ Elmalılı'ya göre bu tartışmaya karşı Al-i İmran suresinin 65-67. ayetlerde cevabı bizzat Kur'an-ı Kerim vermektedir: *"Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz?... Siz hiç düşünmüyor musunuz? ... İbrahim ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslümandı, müşriklerden de değildi."* Elmalılı'ya göre bu ayetlerden anlaşılan şudur ki, ne Yahudilerin, ne Hıristiyanların, ne de müşriklerin İbrahim'i ne ırk bakımından, ne de din bakımından kendilerine bağlamaya, kollarından saymaya hakları olmadığı gibi, bunlardan ırk yönünden mensub olanların da kendilerini temiz bir müslüman muvahhid olan o İbrahim'in aile ve tabilerinden saymaya hakları yoktur ve mücadeleleri cahilcedir.¹⁰¹

⁹⁵ Matta, 1/17.

⁹⁶ Belâzuri, Fütûhul Buldan, (çev. Zakir Kadri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul, 1956, C. 2., s. 404.

⁹⁷ Bkz. Bakara, 124; Al-i İmran, 33; Nisa, 125;

⁹⁸ Khalil Athamina, "İslam Bakış Açısından Hz. İbrahim: İslam Öncesi Arabistan'da Monoteizmin Gelişimi Üzerine" (çev. Ali Osman Kurt), A.Ü.İ.F.D. 47, Sa. 1, Ankara, 2006, s. 197-198.

⁹⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1962.

¹⁰⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1133.

¹⁰¹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1134.

Nitekim bunlar yani ehl-i kitap Hakkı birlemekten değil, kelimeyi dağıtmaktan hoşlandılar.¹⁰²

İsraioğulları'nın ilk döneminde gönderilen peygamberlerin tarihini veren Nisa Suresi'nin 163. ayetinde sıralamanın Tevrat'taki sıralamayla benzerlik göstermesi on iki büyük peygamberin ismini ard arda zikretmesi dikkat çekicidir. Ayet şöyle demektir: *"Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik."* Elmalılı'ya göre bu peygamberlerin sayılmasındaki maksat ehl-i kitap tarafından kabul edilen meşhur sayılan peygamberleri bir arada tutmaktır. Elmalılı, Hz. Nuh'un Allah tarafından kendi dilinden Allah'ın dini hükümleri kanun yapılan peygamberlerin ilki olduğunu ve aynı zamanda Hz. Nuh'un ilk önce ümmeti azab edilen peygamber olduğunu belirtir. Bunun için önce o zikredilmiştir, sonra bütün peygamberler özetlendikten sonra bazıları belirtilerek açıklanmış ve bunda ülü'l-azm peygamberlerin ilki bulunan Hz. İbrahim'den başlanıp, Hz. Nuh ile birlikte on iki peygamber zikredilmiştir.¹⁰³

Elmalılı Yazır, Yahudi milletin menşeinin İsraioğulları olduğunu bildirir. Yahudi geleneğinin başlangıcı kabul edilen Hz. İbrahim'in babasının Tevrat'ta Tarah olarak geçtiğini yukarıda gördük. Kur'an'da Azer olarak geçmektedir. Enam Suresi 74. ayette *"İbrahim'in babası Azer'e demiştik ki: 'Sen putları mı tanrı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum."* denilmektedir. Elmalılı bu ayetin tefsirini yaparken, Hz. İbrahim'in babası için Tevrat'ta kullanılan Tarah isminin tarih kitaplarında geçen Süryanice meşhur bir isim olduğunu belirtir. Elmalıya göre, bu ayette anlaşılıyor ki Hz. İbrahim'in babası Azer'dir. O halde Yakub ve İsrail gibi, biri isim, biri lakab olmak üzere "Azer ve Tarah" diye iki isim var demektir. Elmalılı, tarih kitaplarında meşhur olan Tarah isminin kan bağının nihayet Yahudi ve Hıristiyan haberlerine, bu da Tevrat'a dayanmış olabileceğini belirtir. Bu ise Kur'an'ın Azer şeklindeki haberine karşı koyabilecek bir kuvvete haiz değildir. Çünkü Elmalılı'ya göre Onlar Kur'an üzerine değil, Kur'an onlar üzerine koruyucu ve gözcüdür.¹⁰⁴

Kur'an, Hz. İbrahim'in Harran'dan Kenan'a,¹⁰⁵ Yakub ve oğullarının Mısır'a göç etmesinden¹⁰⁶ bahsetmektedir. Kur'an'a göre, Hz. İbrahim Allah tarafından ateşten

¹⁰² Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1133.

¹⁰³ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1528.

¹⁰⁴ Elmalıl, a.g.e., C.3, s. 1965.

¹⁰⁵ Enbiya, 71.

kurtarıldı ve bereketli ülkeye ulaştırdı. Müfessirlere göre bu bereketli ülke Filistin, Tevrat'taki söylenişle Kenan'dır. Kenan ülkesinde Hz. İbrahim'in ikinci oğlu İshak dünyaya gelir. Elmalılı'ya göre, Allah Hz. İshak'ı nesilden nesile ta İmran ailesine kadar Yakub soyundan peygamberliğe ve mülke başlangıç yaptı.¹⁰⁷ Elmalılı, Tevrat'ta da belirtildiği gibi, Yakub'un on iki olduğunu ve İsrailoğulları'nın bu on iki kardeş ve torunlarından geldiğini belirtir.¹⁰⁸

Hz. Yusuf'un yaşadığı olaylar, babası Hz. Yakub'u, annesini ve kardeşlerini Mısır'a getirmesi ve Mısır'a yerleşmeleri Yusuf suresinde anlatılır. Bu, İsrailoğulları'nın Kenan'dan Mısır'a ikinci seyahatidir.¹⁰⁹ İlk seyahat Hz. İbrahim tarafından gerçekleştirilmişti. Elmalılı Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde konuyla ilgili olarak bu sureyi tefsir ederken ayrıntılı bilgiler vermektedir. Yusuf Suresi 99. ve 100. ayetlerde *"Ne zaman ki, onlar Yusuf'un yanına vardılar, işte o zaman Yusuf anasını ve babasını kucakladı, yanına anladı ve Buyurun Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin dedi. Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yusuf için secdeye kapandılar."* buyurulmaktadır. Elmalılı, bu ayetlerde Yusuf'un ailesinin Mısır'a vardıklarını, anası, babası ve kardeşlerinin, Yusuf'a kavuştukları için Allah'a şükür ifadesi olarak secdeye kapandıklarını belirtir.¹¹⁰ Mısır'a yerleştikten sonra Hz. Yakub, Yusuf ile yirmi dört sene daha yaşamış, sonra vefat etmiştir. Elmalılı, tefsirinde belirttiğine göre, Hz. Yusuf vasiyeti üzerine babasını Şam tarafına Hz. İshak'ın yanına defnetmiş, sonra geri dönmüş ve babasından yirmi üç sene daha yaşamıştı.¹¹¹ İsrailoğulları Hz. Yusuf zamanında imtiyazlı bir hayat sürmüşlerdi.¹¹²

1.2.2. Mısır'dan Çıkış ve Krallığın Kurulmasına Kadar Geçen Dönem

Hz. Yusuf'tan sonra Mısır'da yönetim değişti, iktidar göçebe olan Hiksosların elinden çıktı. Mısır'da güçlü bir milli devlet kuruldu. II. Ramses devrinden itibaren göçebe Hiksoslarla işbirliği yapan göçebe İsrailoğullarına karşı bir kin ve öfke ortaya çıktı,¹¹³ Mısır'ın yeni yönetiminin İsrailoğullarının sayıca çoğalmasını kendilerine karşı

¹⁰⁶ Yusuf, 99.

¹⁰⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1092.

¹⁰⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 499.

¹⁰⁹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 37.

¹¹⁰ Elmalılı, C. 4, s. 2926.

¹¹¹ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2928.

¹¹² Ahmet Çelebi, a.g. e., s. 39.

¹¹³ Ahmet Çelebi, a.g. e., s. 38.

bir tehdit olarak algılamalarıyla,¹¹⁴ İsrailoğulların'ın Mısır'da kaldıkları toplamda dört yüz otuz yılın¹¹⁵ üç yüz yıllık süresinde baskı ve zulüm altında kaldıkları görülür.

Bu dönem Hz. Musa ile başlar. İsrailoğullarını baskı ve zulümden kurtarıp "Arzı Mev'ud" yani kendilerine vaad olunmuş topraklar olan Filistin'e döndüren (Musa) Moşe olur. (Tah. M.Ö. 1250).¹¹⁶ Her ne kadar İbrahim'in İsrailoğullarının ilk atası olması hasebiyle Yahudiliğin kökeni ona dayandığı iddia edilse de günümüz Yahudiliğinin en önemli yapı taşı ve en önemli figürü "milli kurtarıcı", "dini reformcu" ve "yasa koyucu" olarak bilinen Musa'dır.¹¹⁷ Bu yüzden Hz. Musa'nın Yahudilik tarihinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu önemden dolayı burada Musa hakkında hem Eski Ahit'te hem de Kur'an'da verilen bilgiyi karşılaştırmalı olarak gösterip, Müfessir Elmalı'nın tefsirindeki değerlendirmelerini vermeyi uygun görüyoruz.

1.2.2.1. Tevrat'ta Hz. Musa ve On Emir

Eski Ahit'in Çıkış kitabına göre, Yusuf'un ölümünden sonra Yahudiler Mısır'da çoğalmaya başladı. Firavun Yusuf'un yaptığı hizmetleri unuttu ve Yahudilerin çoğalmasından endişelendi. O ilerde ülkelerine yönelecek bir tecavüzde onların düşmanla birlikte olma korkusuyla, onlara eziyet etmeye başladı. Bu arada onların çoğalmasını önlemek için, her doğan erkek çocuğun öldürülmesini emretti. Musa, böyle bir devrede dünyaya geldi. Annesi onu ancak üç ay kadar saklayabildi. Sonra onu ziftle sıvanmış bir sepete koyup ırmağa attı. Nil kıyısındaki sazlıklara bıraktığı sepetin akıbetini kız kardeşi Meryem takip ediyordu. Nil'de yıkanan Firavun'un kızı, onu ırmakta buldu, bir İbrani çocuğu olduğunu anlayıp ona acıdı. Meryem, gelip çocuğu emzirmek için bir İbrani kadını çağırabileceğini söyledi. Firavun'un kızı bunu kabul edince gidip çocuğun öz annesini getirdi. Çocuk ona teslim edildi ve çocuğa sulardan çekilmiş anlamına gelen "Moşe" (Musa) adı verildi.¹¹⁸

Firavun'un sarayında yetişen Musa'nın hayatındaki iki olay onun yaşamının dönüm noktası olmuştur.¹¹⁹ Çıkış Kitabının anlatımına göre, Musa gençlik yıllarında Yahudilerin yanına gider, onların şikayetlerini dinlerdi. Bir defasında, Mısırlılardan birinin bir İbrani'yi dövdüğünü gördü. İbrani'yi koruyarak Mısırlıyı öldürdü. Olayın

¹¹⁴ Çıkış, 1:8

¹¹⁵ Çıkış, 14: 40.

¹¹⁶ Tümer-Küçük, a.g.e, s. 211.

¹¹⁷ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 258.

¹¹⁸ Çıkış, 1: 8-22; 2: 1-10.

¹¹⁹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 258.

duyulması üzerine, Midyan'a kaçtı. Orada Midyan kahinin kızıyla evlendi.¹²⁰ Kahinin sürüsünü otlatırken, Tanrı'nın Meleği, Horeb'de bir çalı ortasında, ateş alevinde, ona göründü. Yanan çalının ateşi, bir türlü bitmek bilmiyordu. Bunu merak edip geri döndü. Rab Tanrı Musa'nın yaklaştığını görünce, çalının içinden şöyle dedi: *"...Ben babanın Tanrısı, İbrahim'in İshak'ın Tanrısı ve Yakub'un Tanrısıyım."* Musa yüzünü kapadı, çünkü Tanrı'ya bakmaya korkuyordu. Ve Rab dedi: *"Halkımın Mısır'da gördüğü sıkıntıyı yakından gördüm... Onların feryatlarını duydum; çünkü onların acılarını bilirim... Şimdi gel ve benim kavmimi, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmak için seni Firavun'a göndereyim."*¹²¹

Böylece Musa, Yahudileri Mısır'dan çıkarmak üzere görevlendirilmiş oldu. Kardeşi Harun da ona yardımcı oldu. Bu görevi yerine getirmek üzere Musa, Mısır'a geri döndü. O, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarıp Kenan diyarına götürmek istediğini, bunun Allah'ın emri olduğunu söyleyince Firavun, "Allah kimdir ki ben ona itaat edeyim" diyerek onları saraydan kovdu. İkisi arasında mücadele başladı. İş, mucize göstermeye kadar vardı. Firavun bütün sihirbazları topladı. Onlar da bütün hünerlerini ortaya koydular. Musa'nın asası kocaman bir yılan olup onların bütün sihirlerini yuttu. Bütün bunlara rağmen Firavun, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkmasına izin vermedi. Bunun üzerine Rab Yahve, Mısırlılar'a bela vereceğini, insandan hayvana kadar bütün ilk doğanları öldüreceğini bildirdi. Allah, Musa vasıtasıyla Mısır topraklarına on felaket verdi. Firavun, bu işlerin vukubulduğunu görünce, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkmasına izin verdi. İsrailoğulları Kızıl Deniz'e doğru yola çıktı. Ancak Firavun, verdiği karardan pişman olarak onların arkasına düştü. Kızıl Deniz'e gelince Musa, elini denize uzattı, sular yarıldı, İsrailoğulları geçti; sonra tekrar Musa elini uzattı, sular eski haline döndü ve Firavun ile ordusu boğuldu.¹²² Yahudi geleneğinde "Çıkış" olarak adlandırılan bu olay, İsrailoğullarının 400 yılı aşkın yaşamlarının sonunu ve Tanrı Yahve ile yeni bir ilişki içine girmelerini temsil etmektedir.¹²³

İsrailoğulları, Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında Sina Çölü'ne geldiler. Orada Allah, Sina Dağı'ndan Musa'yı çağırarak, onlara verdiği nimetlere karşılık, İsrailoğullarından iyi bir kavim olma sözünü almak üzere, onu görevlendirdiğini

¹²⁰ Çıkış, 2: 11-17.

¹²¹ Çıkış, 3: 1-113.

¹²² Çıkış, 7: 9-12; 12: 12-14; 14: 21-31.

¹²³ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 259.

bildirdi. Musa emri yerine getirdi, sözü aldı ve Rabbe bildirdi. Üçüncü gün, Tanrı, Sina Dağı'nın tepesine, ateş içinde indi, Mus'ayı çağırdı ve ona On Emir verdi.¹²⁴

Hiz. Musa'ya Sina Dağı'nda vahyedilen On Emir, Tevrat'ın Çıkış 20: 1-17 ve Tesniye 7: 6-21 olmak üzere iki ayrı bölümünde geçer. Bu on emir şöyle sıralanır:

1. Seni Mısır diyarından, esaret evinden çıkaran Tanrının Rab benim.

2. Benden başka Tanrının olmayacak. Boşlukta, yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksın.

3. Tanrının Rabbin adını boş yere ağzına almayacaksın.

4. Cumartesi Gününü daima hatırlayıp onu kutsal bileceksin. Haftanın altı gününde çalışacak, yedinci gün istirahat edeceksin. Cumartesi günü, Tanrı Rabbine tahsis edilmiş genel dinlenme günüdür. O gün, ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne uşağın, ne de hayvanların kısaca hiçbiriniz çalışmayacak.

5. Anne ve babana hürmet edeceksin.

6. Adam öldürmeyeceksin.

7. Zina yapmayacaksın.

8. Çalmayacaksın.

9. Komşuna karşı yalancı şahitlik yapmayacaksın.

10. Komşunun evine tamah etmeyeceksin; komşunun eşine, kölesine, cariyesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

Yahudi din bilimcileri; On Emir'in Tanrı ile İsrailoğulları kavmi arasındaki akit olduğu konusunda tam bir görüş birliği içinde bulunmakta ve On Emir'in Tanrı katından ve doğrudan kavme verildiği konusunda birleşmektedir.¹²⁵ On Emir, Yahudi inancına göre Hiz. Musa'nın dininin temel ilkeleridir. Bunlardan ilk dördü insanın Tanrıyla olan ilişkisinin hangi temellere oturacağını belirtmektedir. Diğer altısı ise insanın çevresiyle olan ilişkisinin biçimini belirlemektedir.¹²⁶ Kur'an'da "On iki Emir"¹²⁷ şeklinde yer alan bu emirler Hiz. Musa, Sina Dağı'ndan indiğinde iki taş tablet (levha) üzerinde yazılı olarak bu emirleri getirmiştir.¹²⁸

Musa önderliğinde Mısır'daki esaretten kurtarılıp Sina'da Tanrı'yla ahitleşmek suretiyle O'ndan bir takım emir almaları, İsrailoğulları tarihinde İbrahim'le yapılan

¹²⁴ Çıkış, 19. Bab.

¹²⁵ Yusuf Altıntaş, Yahudilikte Kavram ve Değerler, İstanbul, 2001, s. 159.

¹²⁶ Baki Adam, a.md., s. 212.

¹²⁷ Karşılaştırmak için Bkz. En'am, 151-152; İsrâ, 22-39.

¹²⁸ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 218.

ahitten sonraki ikinci dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu ikinci ahitleşme ile İsrailoğullarına Tanrı'nın "öz kavmi" olma ve ataları İbrahim'e vaad edildiği üzere Kenan topraklarını elde ederek burada yerleşme ve burayı yurt edinme ayrıcalığını bahşetmiştir. Mısır'dan çıkış ve Sina'da Tanrı ile ahitleşme olaylarına ilaveten İsrailoğullarının çölde geçirdikleri kırk yıl Tevrat'ın "Çıkış"la başlayıp "Tesniye" ile biten dört kitabının temel konusunu oluşturmaktadır.¹²⁹

1.2.2.2. Kur'an'da ve Elmalılı Tefsir'inde Hz. Musa ve On Emir

Kur'an'da Musa kıssası diğer kıssalardan daha çok tekrar edilmiştir.¹³⁰ Dolayısıyla Kur'an, peygamber Musa ve İsrailoğulları kıssasına geniş yer verir. Yaklaşık olarak M.Ö. 13. yy.'da yaşadığı düşünülen Hz. Musa, Kur'an'a göre İsrailoğulları içerisinde gönderilmiş olan bir peygamberdir. Eski Ahit'te Torah'ın Çıkış ve bunu izleyen kitapları Musa'nın hayatını ele alır. Burada anlatılan olaylar genel hatları itibarıyla Kur'an'la paralellik arzeder; ancak bazı konularda farklılık da mevcuttur.¹³¹

Bu çalışmada biz önce ilgili Kur'an suresi ve ayetini sonra da Müfessir Elmalılı'nın konu hakkındaki tefsir ve değerlendirmelerini vermeyi uygun görüyoruz. Kur'an Hz. Musa'nın öyküsünü özellikle Bakara, A'raf, Tâhâ ve Kasas Surelerinde olmak üzere ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Kur'an başlangıcından itibaren Musa ve kıssasını şöyle anlatır: *İsrailoğulları çoğalıp varlık sahibi olunca, Firavun, bunu önlemek için, mallarını elinden aldı, onları esir yaptı ve yeni doğan erkek çocukların öldürülmesini emretti.*¹³² *Musa doğunca, annesi onu bir müddet sakladı. Daha fazla saklamayacağını anlayınca, Allah'ın ilhamı üzerine onu bir sandık içinde suya bıraktı. Firavun'un adamları onu buldu; karısının isteği üzerine çocuk öldürülmedi. Annesi ona süt annelik yaptı. Musa büyüyüp ergenlik çağına ulaşınca, ona Allah tarafından hikmet ve ilim verildi.*¹³³

Elmalılı, tefsirinde Firavun'un Mısır'da İsrailoğullarına yaptığı baskı ve zulümü ayrıntılarıyla anlatır. Firavun'un Mısır'da Amilika hükümdarının lakabı olduğunu belirtir. Elmalılı, şiddetle İsrailoğulların'dan öldürülen çocukların toplamı dokuz yüz doksan bine ulaştığını bildirir. Buna sebep de bunlardan doğacak bir çocuğun

¹²⁹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 260.

¹³⁰ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 126.

¹³¹ Şinasi Gündüz, a.g.e., s. 270.

¹³² Bakara, 49-50; Kasas, 4.

¹³³ Kasas, 7-14.

Firavun'un hükümetini yok edeceği hakkında kahinlerin verdiği bir haber veya Firavun'un gördüğü bir rüya olduğu öteden beri nakledilir. Ne ibrettir ki, bu zulümler bir fayda vermemiş ve sonunda o çocuk doğmuş, Firavun'un kendisine beslettirmiş, Hz. Musa olmuştur. Elmalılı, bu noktada şu soruyu sormaktadır: Acaba buna gücü yeten Allah o kadar masumun kesilmesine izin vermekteki hikmeti ne idi? Bu sorunun cevabını Muhyiddin Arabi'nin Füsûs adlı eserinden alıntı yapan Elmalılı, Arabi'nin görüşüne katılmaktadır: "Bu çocuklar hep Hz. Musa'ya hayatında imdat olmak ve onun ruhaniyetini takviye etmek için öldürülmüşlerdir. Çünkü bunların her biri Musa diye, Musa hesabına, hasılı Musa için öldürülmüşlerdi. Elbette bunların her birinin alınan hayatı Musa'ya ait olacaktı, zira gaye o idi. Bu çocukların hayatı ise hep fitrat üzere bulunan temiz birer hayat idi. Nefse ait maksatlarla kirlenmemiş fitrat ve aslı yaratılış üzere bulunuyorlardı. Hz. Musa, Musa diye öldürülen bütün çocukların hayatları toplamı olacak ve Musa'nın hayatı bunların toplamına denk olacaktı. Her birinin ruhundaki yetenek ve kuvvet Musa'nın olacak, Musa'da tecelli edecekti. Demek ki, bütün bunlar sağ olsalar ve öyle tertemiz büyüseler, toplamlarından nasıl ve ne kadar bir ruhî kuvvet hasıl olacaksa Musa'nın ruhunun kuvveti ona denk olacaktı. Bu da Hz. Musa'ya verilmiş bir ilahi özelliktir ki, ondan önce peygamberlerden hiç birine nasip olmamıştı..."¹³⁴

Hz. Musa'nın nesebini; Musa b. İmrân b. Yashir b. Kahis b. Leyl b. Yakub. b. İshak b. İbrahim diye nakleden Elmalılı, Levi soyundan olduğu meşhur olmakla beraber İmrân ve Levi ile arasında daha fazla kişi bulunması ve silsilede zikr olunan isimlerin bu soyun meşhurları olmasını kuvvetli bir ihtimal olduğunu söyler.¹³⁵

Tevart'ta anlatılan Hz. Musa'nın başından geçen iki olay yani Musa'nın bir Mısırlı'yı öldürüp Medyen'e (Tevrat'ta Midyan) kaçması ve daha sonra Tanrı'nın vahyine muhatap olması Kur'an'da da anlatılır.¹³⁶ Gerçekten de bir yahudiyi savunmak için bir Mısırlıyı öldürmek mühim bir mesele idi ve bu yüzden Musa'nın Mısır'da kalmasına imkan kalmamıştı, o da çöle kaçtı.¹³⁷ *Kayınpederiyle kararlaştırdıkları süreyi tamamlayınca ailesiyle birlikte yola çıktı. Sina Dağı'na yöneldiğinde karanlık bir gecede yolunu şaşırdı. Bu arada bir ışık gördü. Isınmak ve yolunu bulmak için ateşin bulunduğu tarafa gidince, "Ben şüphesiz senin Rabbinim; ayağındakini çıkar, çünkü sen*

¹³⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 347-349.

¹³⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 351.

¹³⁶ Bkz. Kasas, 15-22.

¹³⁷ Ömer Rıza Doğrul, Yeryüzündeki Dinler Tarihi, İstanbul, 1947, s. 217.

kutsal bir vadi olan Tuvâ'dasın" diyen bir hitapla karşılaştı. Orada, ayrıca kendisine Allah'tan başka Tanrı olmadığı, ona ibadet etmesi, dosdoğru namaz kılması bildirildi. Asası ile ilgili mu'cize verildi ve Firavun'a gitmesi emredildi. Kardeşi Harun da ona yardımcı kılındı.¹³⁸

Elmalılı, Medyen'in Hz. Şuyb'ın memleketi olduğunu ve Şuyab'ın Hz. Musa'nın kayınpederi olduğunu bildirir.¹³⁹ Ateşe doğru yöneldiğinde Hz. Musa'ya peygamberlik görevinin verildiğini belirtir.¹⁴⁰ Risaletin ilk başladığı yer de Tur-u Sina dağıdır.¹⁴¹

Musa, yavaş yavaş yahudilerin Mısır'dan kaçmaları ve çölde hürriyete kavuşmaları imkanını düşünmeğe başlamış, daha sonra da onları atalarının eski yurdu olan Kenan'a götürmeyi tasarlamıştı.¹⁴² Hz. Musa İlahi risalet gereğince Firavun'a gitti ve ona, Allaha gelen bir peygamber olduğunu tebliğ etti.¹⁴³ Bu yönden, Kur'an Peygamberlikle görevlendirildikten sonra Hz. Musa'ya verilen emrin Firavun'dan İsrailoğullarının serbest bırakılmasını istemesi olduğunu belirtir. Firavun teklifi kabul etmediği gibi, Hz. Musa'nın peygamberliğini tuhaf karşıladı.¹⁴⁴

Elmalılı, Hz. Musa'nın ilk tebliğinin İsrailoğullarını kendisiyle birlikte göndermesini söylemesi olduğunu belirtir. Bu konuda başlayan tartışmada Hz. Musa'nın bütün mucizelerine rağmen, Firavun ve meclisi inkar yolunu seçtiler. Elmalılı'ya göre, Hz. Musa'nın mucizeleri öbür peygamberlerinkinden daha kuvvetli ve bundan dolayı Musa kavminin cehalet ve zulmü diğerlerinden daha baskındır. Musa'nın peygamberliğinin doğruluğuna alâmet ve belge olan o açık mucizelerin hakkını vermediler, onların kesin delaletini yalan sayıp inkar ettiler. Hakikatler kabul etmeyip fesatlar çevirdiler.¹⁴⁵

Hz. Musa'ya Mısır'dan çıkması hususunda ilahi emir gelmişti, Musa, kavmi ile birlikte geceleyin, gizlice Mısır'dan Filistin'e yürümeye başlamıştı¹⁴⁶. *Kur'an bunu şöyle anlatır: Firavun, Hz. Musa'yı Mısırluların dinini değiştireceği endişesiyle, öldürmek istedi; fakat ailesinden iman eden biri, bunu engelledi. Sonunda Hz. Musa'ya kavmini gece yola çıkarma emri geldi. Bunun üzerine Hz. Musa, kavmini Mısır'dan çıkardı.*

¹³⁸ Tâhâ ,10-20; Kasas, 29-32.

¹³⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 5 s. 3724. Tevrat'ta Hz. Musa'nın kayınpederi iki isim geçmektedir: Birincisi Raul, (Bkz. Çıkış 2: 18-23) ikincisi Yitro(Bkz. Çıkış 3: 1) olarak geçmektedir

¹⁴⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 5, s. 3657.

¹⁴¹ Afif Abdül-Fettah Tabbara, Kur'an Açısından Yahudi, (Terc. Mehmet Aydın), İstanbul, 1978, s. 227.

¹⁴² Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s. 218.

¹⁴³ Mehmet Aydın, a.g.e., s. 174.

¹⁴⁴ A'raf, 103-105; Şuarâ 18-28.

¹⁴⁵ Elmalılı, a.g.e., C.4, s. 2226-2228.

¹⁴⁶ Tabbara, a.g.e., s. 251.

*Firavun ve adamları, onları takibe başladı. Hz. Musa'nın beraberindekiler, yakalanma korkusuna kapıldı. Yüce Allah, onun asasını denize vurmasını emretti. Hz. Musa asasını denize vurunca, deniz ikiye ayrıldı. Hz. Musa ve adamları, karşıya geçti. Onları takip eden Firavun ve beraberindekiler boğuldu.*¹⁴⁷ Elmalılı, bu denizin Mısır'ın civarındaki aslında İsaf denizi ya da Bahr-i Kulzüm, bugün ise Kızıldeniz denileni deniz olduğunu belirtir. Kulzüm Süveyş'in yerinde kurulu bir şehir ve esasen yutmak anlamına gelmektedir. Ona "Kulzüm Denizi" denilmesi, bu şehirden ve Firavun'un adamlarıyla birlikte orada suda yutulmuş olmasından dolayıdır.¹⁴⁸

Hz. Musa, İsrailoğullarını tek Allah'a ibadete davet yolunda, onların bir çok musibetlerine maruz kalmıştı. Halbuki Allah'ın, davasını kuvvetlendirmesi için Hz. Musa'ya vermiş olduğu mucizeler, onlardan tüm olarak putperestlik tortularını sökmeye kâfi gelirdi. Bununla beraber, Mısırlılarla uzun müddet beraber olmalarının neticesi alıştıkları putperestlik onlara galip gelmiştir.¹⁴⁹ Bu durum Kur'an tarafından verilmektedir.¹⁵⁰ Yine İsrailoğullarının Mısır'dan çıkıştan sonra yaşadıkları ve Hz. Musa'nın Tur-u Sinaya çıkması Kur'an'da şöyle anlatılır: *Hz. Musa'ya Yüce Allah Tur-ı Sina'ya çıkmasını, orada 30 gece ibadet etmesini emretti. Hz. Musa bu süreyi tamamlayınca, ona 10 gece daha ibadetlerini tamamlamaları emredildi. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Hz. Musa, bütün bunlardan sonra, Allah'ın cemâlini görmek istedi. Yüce Allah da bunun imkansız olduğunu; dağa bakmasını, tecelli ettiğinde dağ dayanabilirse, onun da kendisini görebileceğini bildirdi. Hz. Musa, dağa çıktığında, Cenab-ı Hakk'ın tecellisi sonucu, onun yerle bir olduğunu gördü, düşüp bayıldı. Kendisine geldiğinde, tevbe etti. Yüce Allah, ona, uymaları gereken bütün kuralları ihtiva eden levhaları verdi. Hz. Musa, kavmine bu levhaları getirdiğinde, onların bir altın buzağıyataptıklarını gördü. Daha önce verdikleri sözden döndükleri için, onlara kızdı. Kavminden tevbe etmelerini istedi. Onlar da tevbe ettiler. Yüce Allah, tevbelerini kabul etti.*¹⁵¹

Kırk Gece ifadesi yukarıda verildiği üzere, Araf Suresinin 142. ayetinde olduğu gibi, Bakara Suresi'nin 51. ayetinde geçmektedir: *"Hani bir zamanlar Musa'ya kırk gecelik vaad verdik de sonra siz onun arkasından buzağıyı put edindiniz ve o halinizle zalimler idiniz."* Elmalılı'ya göre bu ayette Hz. Musa'ya kırk gece Tur'da kalıp münacat

¹⁴⁷ Mümin, 26-34; Şuara, 52-67; Yunus, 90-92.

¹⁴⁸ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 350.

¹⁴⁹ Tabbara, a.g.e., s. 257.

¹⁵⁰ Bkz. Araf, 138-141, 160.

¹⁵¹ A'raf, 142-143.

ve vahiy için bir vakit tayin edilmiştir. Musa da buna icabet edip Rabbi'nin tayin ettiği yere çıkmıştı. O'na göre, Hz. Musa'nın denizi geçtikten sonra Allah tarafından vaad olunan kitap için mikat olmak üzere tayin edilen ve Zilkade ayının başından Zilhicce'nin onuna kadar gündüzüyle devam eden bir ay on günlük müddettir ki, Hz. Musa bu süreyi Tur'da oruçlu olarak geçirmiş ve nihayet münâcat ile bizzat ilahi kelama mazhar olmuş ve Tevrat Levhaları kendisine inzal buyurulmuştu. Aylar geceden başladığı için gün ile sayılmayıp gece ile sayılmış ve kırk gece denilmiştir. Elmalılı bunda bir inceliğin daha var olduğunu yazar ki İlahi tecelliler fecir gibi daima geceyi takip eder. Kara günler de geceden sayılır. Dilimizdeki "çile" tabirinin de aslı yine budur. Farsça kırk manasına "çil, çihil" kelimesinden gelir ve kırk demektir. İşte Hz. Musa İsrailoğulların'ını denizden geçirdikten sonra Tur'da ilahi emre uygun olarak çile çıkarırken onlar buzağıya tapmaya başlamışlardı ki, bu O'na göre, haksız ve nankörce bir tutumdur.¹⁵² Zaten rivayete göre Musa, dağdan inerek kavmini altın buzağıya taptığını gördüğü zaman o derece hiddetlenmiş ki, getirmiş olduğu asıl Tevrat levhalarını imha etmişti. Çünkü Musa, kavminin buzağıya taptığını görünce, hakiki dinin beşer kavrayışından üstün olduğunu ve Sina dağının tepesinde öğrendiklerini beşer idrakinin seviyesine indirgenin icab ettiğini anlamıştı.¹⁵³

Kur'an, Musa'nın İsrailoğullarından vaad olunan topraklara girmelerini çağırdığını ancak onların bu çağrıyla geri çevirerek Hz. Musa'yı yalnız bıraktığını belirtir: "*Filistin görüldüğünde Hz. Musa, vaadedilen topraklara dönebilmek için, orada bulunanlara mücadele etmeleri gerektiğini İsrailoğullarına söyledi. Ancak onlar, Hz. Harun hariç, onu tek başına bıraktılar. Bunun üzerine Hz. Musa, Rabbine dua edip, kendileriyle fasıkların arasını ayırmasını istedi. Allah da, "Muhakkak orası kendilerine kırk yıl haram edilmiştir. onlar oldukları yerde sersem sersem dolaşacaklardır. Artık o fasıklar gûruhuna karşı tasalanma"*¹⁵⁴ diye buyurdu.

Elmalılı, Maide Suresinin bu ayetlerini tefsir ederken, alemde hiçbir kavimde İsrailoğulları'ndaki kadar çok peygamber gönderilmemiş olduğunu yazarak başlamaktadır. Elmalılı'ya göre, önce Yakub'un evlatları ve torunları, sonra Musa, Harun, Yuşa ve bu cümleden Hz. Musa'nın kavminden seçip beraber Tur dağına gittikleri yetmiş zat ve daha nice İsrailoğlu peygamberi gelmiştir. Hz. Musa bu

¹⁵² Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 352.

¹⁵³ Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s. 231.

¹⁵⁴ Maide, 20-26.

hatırlatmayı yaptığı zaman henüz Arz-ı Mukaddes'e girmemiş ve daha bir vatan tutmamış ve henüz hükümdarlar devrine girmemişti.¹⁵⁵

Maide 21. ayette belirtilen Hz. *Musa'nın "Ey kavmim Allah'ın size yazdığı Arz-ı Mukaddes (mukaddes topraklar) giriniz, geriye dönmeyin, yoksa kayba uğrarsınız"* hitabında Elmalılı bu toprakların Allah tarafından onlara vatan ve mesken olmak üzere takdir ve kısmet ettiğini söyler. Ancak, buna emin olarak ve başka bir endişeye tabi olmayarak azim ve gayret edip oraya girmeleri şarttır. İmansızlık edip dinden dönmeleri, Mısır'daki esaret haline dönmeye kalkmaları halinde, ziyana uğrayacaklarını yazar. Yani kısmetler geride değil, ileridedir. Bu kısmet de mutlak değil, iman ve itaat, mücadele ve sebat ile şartlanmış ve kayıtlanmıştır.¹⁵⁶ Elmalılı arz-ı mukaddesi temiz ve mübarek yer olarak açıklar ki Kudüste'ki "Beyt-i Makdis"ın bulunduğu yer olarak tanıtır. Vaktiyle birçok peygamberin oturduğu yer olduğundan böyle isim verilmiştir. Bu konuda Elmalılı şu rivayeti nakletmektedir: "Bir rivayete göre, Hz. İbrahim Lübnan dağına çıktığı zaman Alla Teâlâ: "Bak, gözün nereye kadar yetişirse orası mukaddestir ve gelecek nesline mirastır" buyurmuştur. Bunun tayin ve takdirinde "Tur" yani dağ ve havalisi denilmiş, Dimeşk, Filistin ve Ürdün'ün bir kısmı denilmiş, Şam toprağı da denilmiştir. Hz. Musa Mısır'dan çıktıktan sonra Şam arazisinde yerleşme vaad edildiği ve İsrailoğulları'nın buna "arz-ı mevâid: vaad olunan arz" dedikleri de söylenmiştir.¹⁵⁷

Kırk yıl çölde kalma meselesi Yahudi kültüründe ve Kur'an anlayışında farklı yorumlanmıştır. İsrailoğullarının kendilerine Tanrı tarafından yurt olarak tahsis edilen Filistin topraklarına yerleşmeden önce kırk yıl Sina çölünde yaşamaya mahkum kılınması, Yahudi tarihinde Musa'nın Tanrı ile ahitleşip On Emir'in de içinde bulunduğu bir dizi vahyi almak üzere Sina dağına çıkıp orada kırk gün kalması sırasında İsrailoğullarının altından buzağı heykeli yapıp ona tapmaya başlaması ile başlayıp Tanrı'nın emretmesine rağmen yurt edinecekleri bölgedeki halkla savaştan yüz çevirmeleri ve ortaya çıkan her bir olumsuzluk karşısında devamlı olarak Musa'ya şikayette bulunmalarının bir cezası olarak yorumlanmaktadır.¹⁵⁸ Ancak Kur'an bu cezayı başka bir sebebe bağlamaktadır. Hz. Musa'nın mukaddes topraklara girme teklifini türlü sebeplerle geri çeviren İsrailoğullarına Allah bir ceza kesti. İsrailoğulların Musa'ya isyanı ve Musa'nın duası sebebiyle Allah İsrailoğullarına o vaad edilen

¹⁵⁵ Elmalılı, C. 3, s. 1639.

¹⁵⁶ Elmalılı, C. 3, s. 1641-1642.

¹⁵⁷ Elmalılı, C. 3, s. 1642.

¹⁵⁸ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 260.

"mukaddes yer"i kırk sene haram etmiştir. Kırk sene oradan mahrum kalmışlardır. Bu yasaklama şer'i bir şekilde haram kılma ile dinen haram olmak manasında değil, men (yasaklama) manasına tekvînî haram etme ile kırk sene mahrum kılınmışlardır. Şu kara yerde Tih içinde nereye gittiklerini bilmeyecek, açıkta vatansız ve serser, serseri olarak dolaşacaklardır. Zira Tih isim olarak içinden çıkılmaz yol, yol bulunmaz çöl demektir ki bunun için İsrailoğulların mahkum oldukları bu çöle "Sahray-ı Tih" (Tih Çölü) denilmiştir.¹⁵⁹

"Bundan sonra İsrailoğulları, çöllerde yollarını kaybettiler. Bir kısmı helak oldu, bir kısmı da yıllarca çöllerde dolaştı. Allah'a karşı gelmeleri, onun ayetlerini inkar etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri, onlara uymamaları ve taşkınlık yapmaları yüzünden, İsrailoğulları gazaba uğradı".¹⁶⁰

Acaba bu müddet içerisinde Hz. Musa ve Hz. Harun'a ne oldu? Nakledildiğine göre bu meselede rivayetler çeşitlidir. Elmalılı bu noktada çeşitli görüşleri ileri sürmekte ve onları değerlendirmektedir: "Bazıları Tih'te kalmadılar, demiştir ki, ayetin zahiri de bunu gösteriyor. Diğer bazıları ise kavimleriyle beraber kaldıklarını, fakat bunun kendileri hakkında bir azab olamayıp, İbrahim'e ateşin soğuk ve selam olması gibi rahat ve selamet olduğunu söylemişlerdir. Bunu söyleyenler de şu noktada fikir ayrılığına düşmüşlerdir: Acaba Harun ile Musa Tih'de mi vefat ettiler, yoksa çıktılar mı? Bir kısmı Tih'de önce Harun'un, bir sene sonra da Musa'nın öldüğüne, bundan sonra vasisi ve kızkardeşinin oğlu Yuşâ b. Nun peygamberlik göreviyle yerine geçerek, Kâleb de hayatta olduğu halde yeni nesil ile çok geçmeden ve hatta bir rivayette Hz. Musa'nın ölümünden üç ay sonra Arz-ı Mukaddes'i fethettiğine kâni olmuşlardır ki, yaygın olan da budur. Diğer bir kısmı ise Hz. Musa'nın vefatından önce Tih'den çıkıp zorbalarla harp ettiğini ve üstün gelip Arz-ı Mukaddes'in bir kısmına girmiş olduğunu nakletmiştir".¹⁶¹

Arz-ı Mukaddes'e girme meselesine gelince, Beyt-i Makdis mevkisine ve Şam ve toprağına giriş, Hz. Yuşa zamanında olmakla beraber, ilk hareket ve zorbaları ilk mağlub eden darbeyle kapıya giriş, Hz. Musa'nın hayatında vaki olmuş olduğu anlaşılıyor.¹⁶²

¹⁵⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1649.

¹⁶⁰ Bkz. Bakara, 47-52, 61, 83-85.

¹⁶¹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1650.

¹⁶² Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1651.

On Emir konusu Elmalılı tefsirinde kısa bir yer almaktadır. Elmalılı Yazır, on emiri tefsirde geçen orijinal ifadesiyle "kelimat-ı aşere" hakkındaki bilgiyi En'am Suresi'nin 151 ve 152. ayetlerini tefsir ederken vermektedir. En'am 151 ve 152. mealen şöyle buyuruyor: *"De ki: Rabbiniz size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onların da rızkını biz veriyoruz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size bunları emretti. Yetimin malına yaklaşmayın; yalnız ergenlik çağına erişinceye kadar (malına) en güzel biçimde (yaklaşabilir ve uygun şekilde harcayabilirsiniz). Ölçü ve tartıyı tam adaletle yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmeyiz. Söylediğiniz zaman da yakınınız da olsa adil olun ve Allah'a verdiğiniz sözü tutun. Öğüt alıp düşünesiniz diye Allah bunları size emretmiştir."* Elmalılı, on emiri bütün mukkades kitaplarda var olduğunu hiçbirinde neshedilip yürürlükten kaldırılmamış muhkem ayetler olduğunu belirtir. Bunlar, Ademoğullarının hepsine haramdır. Bunlara amel eden cennete gider, etmeyen cehenneme gider. Bunlar Hz. Musa'ya indirilmiştir ve Tevrat'ın başlangıcıdır, Şu halde bunlar önce ve sonra bir esasta yer almış olan ve hak dinin esaslarını meydana getiren ve yüzyıllar boyu gelen toplumların değişmesiyle değişmeyen on hükümdür.¹⁶³

Hz. Musa ile ilgili olarak özetle Elmalılı, Yahudilerin milli varlıklarının ilk oluşmasını Hz. Musa devrinde olduğunu belirtir.¹⁶⁴ Nihayet Hz. Musa Tih çölünde bir rivayete göre 120 yıl yaşında iken ölmüştür.¹⁶⁵

1.2.2.3. Hakimler Devri

Hz. Musa, ölmeden önce İsrailoğullarına başkan olarak, Yeşu b. Nun'u seçmişti.¹⁶⁶ (İslam geleneğinde Yuşa b. Nun'dur) Bu yüzden Hz. Musa'dan sonra İsrailoğulları O'nun dostu veya temsilcisi olan Yuşa b. Nun tarafından yönetilmiştir. Yeşu, kutsal topraklara göç yolunda İsrailoğullarına hem liderlik hem peygamberlik yaptı. Ona da Tanrı tarafından yeni hükümler verildi.¹⁶⁷ Eski Ahid'de Yeşu olarak geçen Yuşa b. Nun'un soyu b. Efrâim, b. Yûsuf, b. Yâkub, b. İshak, b. İbrahim olduğu

¹⁶³ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 2091.

¹⁶⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 376.

¹⁶⁵ Tesniye 34:7.; Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, M.E.B. Yay., İstanbul, 1991, C.1, s. 543; Asım Köksal; Peygamberler Tarihi, TDV Yay., Ankara, 1983, C. 2, s. 102.

¹⁶⁶ Ahmet Çelebi, a.g.e., s.51.

¹⁶⁷ Baki Adam, a.md, s. 213.

söylenir.¹⁶⁸ Yuşa b. Nun İsrailoğullarını Kenan'a yerleştirdikten sonra, İsrailoğulları tarihinde hakimler devri başlamıştır. İsrailoğulları bundan sonra kendilerini varis kıldığı Beytü'l Makdis ve ona komşu olan bölgelerde üstünlük sağlayarak buralarda hakimiyet sağlamışlardır.¹⁶⁹

Hız. Musa'nın Arza girmediği şeklinde yaygın bir kanaat oluşmuştur.¹⁷⁰ İsrailoğulları kabile şefleri ve dini reisler yani hakimler idaresi altında hareket ederek Kenan'ın üzerine yürürmüşler ve sonunda buraya yerleşmişlerdi.¹⁷¹ Yuşa b. Nun İsrailoğullarını, Tevrat hükümlerine göre yirmi yedi veya yirmi dokuz yıl idare etti. Ele geçirdiği Şam ülkesine valiler tayin etti.¹⁷²

Musa'nın ölümünden sonra Yeşu önderliğinde kendilerine vaat edilen Kenan topraklarına giren İsrailoğulları ele geçirdikleri topraklarda müstakil bir devlet kurmak yerine Yakub'un on iki oğlunu temsil eden on iki kabile halinde yaşamayı tercih etmiştir. Bu dönemde aralarında ittifak olan ayrı kabileler halinde yaşayan İsrailoğulları, hakimler olarak isimlendirilen karizmatik liderlerin önderliğinde yavaş yavaş yerleşik hayata geçiş yapmışlardır. Hakimler döneminde İsrailoğulları zaman zaman Tanrı Yahve'ye Sina'da verdikleri sözü unutarak komşularının ilahlarını benimseyerek onlara tapma yoluna gitmiştir.¹⁷³ O halde kabileler 'softim' denilen hakimler tarafından idare edildiğinden bu döneme Hakimler Dönemi de denir. Bu dönem, din tarihinde ve İsrailoğulları tarihinde farklı bir durum göstermektedir. Kabilelerin başında bir peygamber bulunmamasına rağmen Tanrı onlara vahiy göndermeye devam etmiştir. Bu durum, o dönemdeki olayları ihtiva eden Eski Ahit'in Hâkimler kitabında anlatılmaktadır.¹⁷⁴ Hakimler devri de 1030'a kadar devam etti.¹⁷⁵ Dönemin son hakimi Samuel'dir, oldukça karışık olan Hakimler Dönemi Samuele karşı isyana girişen İsrailoğullarının tarihinde 'Krallar" devri başlamıştır.¹⁷⁶

¹⁶⁸ Asım Köksal, a.g.e, s. 121.

¹⁶⁹ İbn Haldun, Mukaddime, (Çev. Zakir Kadri Ugan), M.E.B. Yay., İstanbul, 1954, C. 1, s. 588.

¹⁷⁰ Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s. 223.

¹⁷¹ Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s. 226.

¹⁷² Asım Köksal, a.g.e., C. 2, s. 122.

¹⁷³ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 261.

¹⁷⁴ Baki Adam, a.md., s. 213.

¹⁷⁵ Asım Çelebi, a.g.e., s. 54.

¹⁷⁶ Baki Adam, a.md., s. 213.

1.2.3. Krallıkların Kurulması İle I. Mabedin Yıkılması Arasındaki Dönem

Devamlı harp ve kargaşanın doğurduğu problemler karşısında Hakimler devri çöktü. Çöküşten ve hakimlerin kötülükleri ve rüşvet almaları yaygınlaştıktan sonra devrin son hakimi Rahip Samuel, İsrailoğullarına kral olarak Saul'u seçti.¹⁷⁷ Kur'an-ı Kerim'de buna Talut deniyor.¹⁷⁸ Saul ya da Talut'un seçimiyle krallık dönemi başlar. Elmalılı Talut'un aslında bir lakab olduğunu belirtir. İbrani olan Talut ismi, Arapça kuvvet ve uzunlukta mübalağa manasın içermektedir. Bu bakımdan ilim ve vücut kuvvetine bir ünvan gibidir. Elmalılı'ya göre aslında yabancı bir özel isimden ibaret olsa da Kur'an, Arapça açısından manasına işaretle bunu bir genel kural halinde tarif ve tespit etmiştir. Nitekim, Talut'un ismi Süryanice Sayil ve İbranice Savil b. Kays'dır. O halde Talut bir lakaptır.¹⁷⁹

Saul savaşlarda cesur bir komutan olarak hizmet etti. Bu savaşlarda Saul'un en meşhur adamlarından biri de Davut'tu. Kitab-ı Mukaddes'te Samuel'in on yedinci bölümü, Kur'an'ın Calut diye isimlendirdiği Filistinliler'in kumandanı Celebat'ın (Tevrat'ta Golyat olarak geçer) çıkışını ve İsrailoğullarını savaşa çağırdığını hikaye eder. Savaşta Celebat, hem harbe hazırlıksız geldiği, hem de onu önemsemediği için Davud'a mağlub olur. Davud'un bu galibiyeti insanların gözüne girmesine ve kalplerinde ve zihinlerde yer etmesine yol açtı. Fakat aynı zamanda da Saul'un kinini üzerine çekti. Ve krallıkta kendisine güçlük çıkarmasın diye O'nu ortadan kaldırmaya karar verdi. O'na şiddetle hücum etmeye ve uzun müddet ölüm ağları kurmaya başladı. Davud da iki defa Saul'dan kaçarak Filistinliler'e sığındı.¹⁸⁰

Mısırda Filistin arasında yaşayan Amalika, o devirdeki kralları Calut'un komutasında İsrailoğullarına saldırdı ve onları orada perişan edip yurtlarından çıkardı, hatta çocuklarını esir edip alıp götürmüş ve İsrailoğullarından Tevrat'ı bile almışlardı. Bu sırada İsrailoğullarının bir peygamberi yoktu. Nihayet Allah'a yalvaran İsrailoğullarına peygamber sülalesinden biri gönderildi.¹⁸¹ İşte bu noktada, Kur'an Peygamber Talut'un önderliğinde ve ona inanan az sayıdaki birliğin çok sayıdaki Calut ordusunu yendiğini ve Davud'un da Calut'u öldürdüğünü belirtir.¹⁸²

¹⁷⁷ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 56; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e. s. 192.

¹⁷⁸ Bakara, 249.

¹⁷⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 830.

¹⁸⁰ Samuel I, 17 Bab.

¹⁸¹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 828.

¹⁸² Bakara, 249-250.

Talut, kabileleri birleştirme ve yönetme konusunda başarısız olunca bu sefer yine Tanrı'nın iradesi ile Yahuda soyundan gelen Davud yeni İsrail Kralı olarak takdis edilir.¹⁸³ Böylece Davud (1013-973), İsrailin ikinci kralı olmuştur. Kudüs'ü fethederek burayı başkent yapmış, Tevrat'ın saklandığı Tabut-u Sekineyi buraya nakletmiştir.¹⁸⁴ Elmalılı bu tabutun Hz. Musa'dan sonra isyan eden İsrailoğullarının elinden çıkan Tevrat sandığı yani İsrailoğulları için mukaddes bir emanet olduğunu belirtir.¹⁸⁵

Yahudilerin en parlak devresini başlatan Davud'dur.¹⁸⁶ Eski Ahit'te belirtildiğine göre, Davud'un zamanı çok kaba ve sert bir devreydi.¹⁸⁷ Hikmet sahibi olan Davud, Yahudi geleneğinde bir peygamber olarak kabul edilmez, sadece hükümdar olarak bilinir. Bu konuda İslam alimleri ile Yahudi alimleri arasında görüş ayrılığı vardır.¹⁸⁸ Elmalılı, Allah'ın Davud'a hükümdarlık, hikmet ve peygamberlik ihsan ettiğini yazar. Bunu Bakara 251. ayeti tefsir ederken bildirir. Davud zamanında Arz-ı Mukaddes'te yani Filistin'in doğusunda ve batısında büyük bir devlete kavuşmuştu. İsrailoğulları, Davud'dan önce hiçbir hükümdarın etrafında bu kadar toplanmamışlardı.¹⁸⁹ Böylece Kral Davud, bağlı bulunduğu güneydeki Yahuda ile kuzeydeki İsrail bölgesine ait kabileleri tek bir merkez etrafında toplayarak büyük bir krallık oluşturdu.¹⁹⁰

Hz. Davud Kudüs'te büyük bir mabet inşa etmek istedi, fakat Tanrı bu işin oğlu Hz. Süleyman'a (M.Ö 973-933) nasip olacağını söyledi.¹⁹¹ Bundan dolayı Davud'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Süleyman ise ilk iş olarak Kudüs'te Yahudiliğin odak noktası olan "Bet Hamiktaş" olarak bilinen Süleyman mabedini inşa eder. Eski Ahid'de mabedin yapılışının Süleyman'ın Krallığının dördüncü yılında başladığı ve on birinci yılında tamamen tamamlandığını yani tapınağın yapımının Süleyman'ın yedi yılı aldığını belirtilir.¹⁹² Ayrıca, mabedin içine Antlaşma Sandığının konulacağı iç oda hazırlanır ve sandık odaya yerleştirilir.¹⁹³ Yahudi geleneğine göre, sandığın içinde Moşe'ye Tanrı tarafından verilen On Emir'in yazılı olduğu iki taş levha vardı.¹⁹⁴ Bu mabedin inşa edilmesiyle birlikte Yahudi dini geleneği çerçevesinde dua ve kurban

¹⁸³ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 261.

¹⁸⁴ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 57; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 192.

¹⁸⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 831.

¹⁸⁶ Samuel II, 8-9 Bab.

¹⁸⁷ Samuel II, 12:29-31.

¹⁸⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 192; Fatih Kesler, a.g.e., s. 20-21.

¹⁸⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 836.

¹⁹⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 261.

¹⁹¹ Baki Adam, a.md., s. 214.

¹⁹² I. Krallar, 6: 37.

¹⁹³ I. Krallar, 6: 19-27.

¹⁹⁴ Yusuf Altıntaş, a.g.e., s. 201.

ibadetleriyle festivallerin kutlanması gibi tüm dinsel uygulamalar artık mabette icra edilmeye başlanır ve böylece mabet Yahudi dini yaşamının merkezi olur.¹⁹⁵ Ayrıca İslam geleneğinde Mescid-i Aksa olarak bilinen Kutsal Ev anlamındaki bu mabedin inşasıyla Yahudi tarihinde I. Mabet dönemi başlar.¹⁹⁶

Davut ve Süleyman dönemi Yahudi tarihinde bir ihtişam dönemi olmuştur. Ancak bu dönem çok uzun sürmemiştir. İsrailoğulları elbirliği ile Kral Davud'un hakimiyeti altında adeta bir imparatorluk kurmuşlardı. Fakat Süleyman'ın ihtişam ve israfı bu saltanatın yıkılışını çabuklaştırmıştı.¹⁹⁷ Süleyman'ın ölümünden sonra İsrailoğullarının parlak dönemin sona erdi.¹⁹⁸ Onun oğulları arasında başlayan taht kavgaları ve buna bağlı olarak özellikle merkezden uzak kuzeydeki kabileler arasında yaşanan iç savaş sonucunda Krallık güneyde Yahuda, kuzeyde İsrail olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁹⁹ Bunlardan on iki kabileden on tanesine sahip, putperestliğe yönelen İsrail Krallığı başlangıcından yıkılışına kadar iç çekişmeler ve savaşlarla uğraşmıştır.²⁰⁰ Nihayet bu krallık yaşanan dini ve siyasi kaoslar sonunda M. Ö 722'de Asurlular tarafından ortadan kaldırıldı. İki kabileden oluşan Yahuda krallığı ise tüm dini reformlara rağmen, M.Ö. 586'da Babililer tarafından yıkılana kadar varlığına devam etti. Babil Kralı Nabukednazer Yahuda Krallığına son vermekle kalmadı, Kudüs'teki Süleyman Mabedi'ni de yıktı. Yahudi halk Babil'e sürgün ederek diaspora yaşantısı sürmek zorunda bırakıldı. I. Mabet dönemi böylece sona ermiş oldu.²⁰¹

Elmalılı bu husustaki bilgileri Murat Bey Tarihi ve İbn-i Esir'in bildirdiğine göre vermektedir: Kudüs ilk defa Buhtünassar (Nabukednazer) tarafından pek feci bir şekilde işgal edilmiş, yakılıp yıkılmıştır. Hz. Davut'dan beri devam eden İsrail devletine son verilmiştir.²⁰² Elmalılı, İsrailoğullarının ikiye ayrılmasını, yıkılmasını ve sürgün edilmesini Allah'ın onlara verdiği bir ceza olarak değerlendirir: "Hz. Süleyman'a kadar İsrailoğulları, aralarındaki kötülere pek hayat hakkı tanımazdı, onları gerekirse yok ederek cezalandırırdı. İyilerin bu mücadele ve mücahadeleri sebebiyle ilahî rahmet sayesinde yükselen ve kalkınan kavim, yeryüzünün büyük bir kısmına mirasçı olmuştu,

¹⁹⁵ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 262.

¹⁹⁶ Baki Adam, a.m.d., s. 214.

¹⁹⁷ Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s.227.

¹⁹⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2314.

¹⁹⁹ I. Krallar 11-12 Baplar vd.

²⁰⁰ Şemsettin Günaltay, Yakın Şark III (Suriye ve Filistin), TTK Yay., Ankara, 1947, s. 335.

²⁰¹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 67; Ömer Rıza Doğrul, a.g.e., s. 227; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 193; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 211; Mahmut Aydın, a.g.e., s. 262; Baki Adam, a.m., s. 214; Francine Kaufman-Josy Eisenberg, a.g.m., s. 269.

²⁰² Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 473.

ünü doğu ve batıyı tutmuştu. Hz. Süleyman'dan sonra o parlak dönem sona ermiş, İsrail kavmi, bundan böyle başlarında iyi yöneticiler bulunmasına genellikle tahammül edemez olmuşlardı. Bir kavmin böyle bir halde bulunması ise 'Ey Rabbim! Bizim başımıza azap ve bela getirecek kimseleri gönder" der gibi fiili bir taleptir. İşte o vakit Allah, İsrailoğulları üzerine azap eyleyecek, onları belaya sürükleyecek ve nihayet kıyamete kadar en kötü azabı uygulayacak kimseler musallat etmeyi gerekli görmüş ve şu halde Buhtü Nassr'a (Kral Nabukednazer) müsaade edip, İsrail kavmi aleyhine böyle bir azabı icap ve icra eylemiştir. Bu durum artık onların hepsi hakkında bir ceza olmuştur. ...Nitekim bir gün geldi onlara Bühtü Nassar'ı gönderiverdi de devletlerini perişan etti, yurtlarını harabeye çevirdi."²⁰³

Görüldüğü üzere, Filistin yani Arz-ı Mevud bölgesinde Yahudi hakimiyetinin en uzun sürdüğü devre, Musa'nın halifesi Yuşa'nın bu bölgeye girmesiyle başlamış ve Yehuda devletinin düşmesine kadar devam etmiştir ki, bu da beş asır kadardır.²⁰⁴

1.2.4. Babil Esaretinden II. Mabel'in Yıkılmasına Kadar Geçen Dönem

Bu dönem M.Ö 586'da başlar, M.S 70'e kadar devam eder. İsrailoğulları için Babil sürgünü 50 yıl kadar sürdü. Sürgünle ilgili bilgilerin temel kaynağı Kutsal Kitaptaki II. Krallar, II. Tarihler, Yeremya, İkinci İşaya ve Hezekiel kitaplarında yer alan bilgilerdir. Babil Sürgünü devresine İşaya, Yeremya gibi peygamberler gelmiştir. Kutsal kitaptaki son peygamber ise Malaki'dir.²⁰⁵ İsrail Krallığından sonra Yahuda Krallığının da yıkılmasıyla bağımsızlıklarını, Süleyman Mabelinin yıkılmasıyla da ibadet merkezlerini kaybeden Yahudi halkın büyük çoğunluğunun Babil'e sürgün edilmesiyle tarihlerindeki en büyük krizle karşı karşıya kalmışlardır. Zira kuzey krallığını oluşturan kabileler sürgün edindikleri Asur bölgesinde tamamıyla asimile olmuşlardır. Ancak, bu asimilasyon yurtları işgal edilip, mabetleri yıkılarak Babil'e sürgün edilen Yahuda krallığının başına gelmemiştir. Çünkü sürgünden yaklaşık 50 yıl sonra MÖ. 538'de Pers Kralı Kurus (Koreş)'in Babilleri yenerek Babil'i işgal etmesinden sonra burada sürgün hayatı yaşayan İsrailoğullarına istemeleri durumunda kendi yurtlarına dönmelerine ve mabedi yeniden inşa etmelerine izin veren bir ferman²⁰⁶ yayınlamasıyla birlikte kutsal topraklara geri dönüş yaşanmış ve buna bağlı olarak da

²⁰³ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2314-2315.

²⁰⁴ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 68.

²⁰⁵ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 211.

²⁰⁶ Taberi, a.g.e., s. 780.

hem dini hem de kültürel açıdan yeniden yapılanma sürecine girilmiştir.²⁰⁷ Bu Pers hükümdarın asıl adının Erdişiri Brehmen olduğunu belirten Elmalılı, Koreş ya da Küş adının (orjinali Kurus) İsraililer tarafından verildiğini yazar. Koreş, Kudüs'ü yeniden imar etti, İsrailoğullarını topladı ve İran'a bağlı bir hükümet kurdu.²⁰⁸

Koreş'in Babil'i ele geçirmesine en çok sevinenler, Babil'de sürgünde bulunan Yahudiler olmuştur. Onların bu sevinci boşuna değildir. Çünkü Koreş Babil'de sürgünde bulunan Yahudilerin Yahuda'ya dönmeleri ve mabedlerini yeniden inşa etmelerine izin veren ferman sayesinde Yahudiler, millet olarak yok olmaktan kurtulmuşlardır. Bu olumlu gelişmenin mimarı olarak kabul edilen Koreş'in Yahudi tarihinde ve literatüründe çok özel bir yeri vardır. Hatta Yahudi kaynaklarında başka hiçbir yabancı kral onun kadar övülmemiştir.²⁰⁹

Sürgünün Yahudiler üzerinde dini, kültürel ve sosyo-ekonomik etkisi olmuştur.²¹⁰ Sürgün dönemi Yahudilerin vaat edilmiş toprakların dışına itilerek tüm dünyaya dağılması anlamında diaspora Yahudiliğinin de başlangıcını oluşturmaktadır. Bu dönemde ibadet hayatının merkezi olan mabet artık olmadığından halk ibadet yapacak yeni bir kurum geliştirmek zorunda kalmış ve bu bağlamda sinagoglar ortaya çıkmıştır. Sinagogların tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte buralarda hizmet vermek için adına "rabbi/rabay" denen yeni bir Yahudi din adamı sınıfı oluşmuştur. Bu dönemin bir başka özelliği de daha sonra Yahudi din literatürünü oluşturacak kaynakların toplanma ve derlenmenin başlatılmış olmasıdır. Bu gelişmeler dikkate alındığında Babil sürgününün Yahudi düşüncesi için oldukça verimli olduğunu söyleyebiliriz.²¹¹

Sürgünden dönüş sonrası Pers Kralının desteğiyle yazıcı Ezra'nın önderliğinde Yahudiler, ilk önce Kudüs'ü ve mabedi yeniden inşa ettiler. Yahudiliğin kurum ve kuruluşları hayata geçirildi. Böylece, Yahudi tarihinde II. Mabed Dönemi başlamış oldu.²¹² Yahudilerin Babil sürgününden sonra dönmeye başladıkları dönemde ilk kez tarih sahnesine çıkan Ezra'dan bahseden kaynaklardan derli toplu bir Ezra portresi çıkarmak oldukça zordur. Bu zorluk, Ezra'nın tarihsel kimliğinin dinsel kimliğinin gölgesinde kalmış olmasından kaynaklanmaktadır.²¹³

²⁰⁷ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 262-63; Baki Adam, a.md., s.214.

²⁰⁸ Elmalılı,a.g.e., C. 1, s. 473.

²⁰⁹ Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra), İstanbul, 2007, s. 75.

²¹⁰ Bu etkiler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ali Osman Kurt,a.g.e., s. 48-72

²¹¹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 263.

²¹² Baki Adam, a.md., s. 214.

²¹³ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 135; Ayrıca Ezra hakkında daha ayrıntılı ve geniş bilgi için bkz. aynı eser.

Yahudilikte Musa'dan sonra ikinci Musa kabul edilecek kadar önem atfedilen ve "Yahudiliğin babası" olarak isimlendirilen Ezra'nın tanınması onun misyon ve reformlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ezra, döneminin en önemli kişisi olmasına ve Yahudiliğin gelişmesine büyük katkılar sağlamasına rağmen, hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Onun biyografisi, çok sınırlı kaynaklara ve kendi ismiyle anılan kitabındaki kişisel hatıralarına dayanmaktadır. Tanah'ta Ezra ve faaliyetleri hakkında en çok bilgi veren Ezra ve Nehemya kitaplarında, Ezra'nın tarihsel kimliğiyle ilgili çok fazla bilgi yer almamaktadır.²¹⁴ Ezra kitabında ise 7. bölüme kadar ondan söz edilmemektedir. Yedinci bölümde Ezra, Babil'den gelen, Musa şeriatında bilgili bir kahin ve usta bir yazıcı olarak birden bire tarih sahnesine çıkmaktadır. Burada Ezra'yı İsrail Tanrısı Rabbin Musa'ya verdiği bilgiyi bilen bilgin olarak tanıtır.²¹⁵

Ezra ismi, İbranice "Azaryahu"veya "Azariah" kısa formu olup, "Yahve yardım eder" anlamına gelmektedir.²¹⁶ Ezra Kitabında Ezra'nın şeceresi şöyle verilmiştir: "Baş kahin Harun oğlu, Elazar oğlu, Pinehas oğlu, Avbişua oğlu, Bukki oğlu, Uzzi oğlu, Zerahya oğlu, Merayot oğlu, Azarya oğlu, Amarya oğlu, Ahitub oğlu, Tsadok oğlu, Şallum oğlu, Hilkiya oğlu, Azarya oğlu, Seray oğlu Ezra."²¹⁷

Genel olarak Ezra'nın gerçekleştirdiği iki temel reform vardır: Tevrat'a dayalı bir toplum inşa etmek ve yabancılarla evliliği yasaklayarak, bir Yahudi kimliği oluşturmaya çalışmak. Bu reformlar, Yahudi toplumunun dönüşümüne ve farklı bir inanç sistemi olarak Yahudiliğin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.²¹⁸ O halde tarihin ilk "Haham"ı olan Ezra, gerçek anlamda bir dini restorasyona teşebbüs etmiştir ve bugünkü şekliyle mevcut olan Yahudilik, Ezra ile doğmuştur.²¹⁹

Ezra'dan sonrasına bakıldığında, Elmalılı Kudüs'ün istilasını, Yahudilerin sürgünlerini mescitler ile ilgili ayeti tefsir ederken vermektedir. O, ilgili ayetin Bakara 114. ayet olduğunu bildirir: "*Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışanlardan daha zalim kim vardır! Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir.*" Bu ayetin asıl inme sebebinin Beyt-i Makdis'in tahribi meselesi olduğunu belirtir. O'na göre ayet Rum ve Hirisyanlar hakkındadır. Ancak, 3 gücün mabedi tahrip etme ve Kudüs'ü işgal edip Yahudileri

²¹⁴ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 136.

²¹⁵ Ezra 7: 6.

²¹⁶ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 136.

²¹⁷ Ezra 7: 1-5.

²¹⁸ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 191.

²¹⁹ Francine Kaufman-Josay Eisenberg, a.g.m., s. 280; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 167.

sürgüne gönderdiğini tarihi kaynaklara dayanarak ifade etmektedir: Buhtü-nassar denilen hükümdar, müşrik Romalılar ve Hıristiyan Bizanslılar yıkım işinde birleşmişler. Bununla beraber paylamanın asıl hedefi Bizans Hıristiyanlarıdır.²²⁰ Koreş'in M.Ö. 538'de Babil'i ele geçirmesinden, İskender'in M.Ö. 332'de Sur kentini alıp Pers İmparatorluğuna son verişine kadar geçen iki yüz yıldan fazla bir süre, Yahuda'daki Yahudi toplumu Pers hakimiyeti altında kalmıştır.²²¹ Bu dönemde Ezra toplumda güç ve iktidarı din adamlarının elinde bulunduğu yeni bir teokratik yapının kurulmasına yol açmıştır. Pers İmparatorluğu idaresinde kendi inançlarına göre huzurlu bir hayat süren Yahudilerin bu mutluluğu M.Ö. 332'de Büyük İskender'in Pers İmparatorluğunu ele geçirmesiyle sona ermiştir. Zira Pers İmparatorluğuyla beraber onun idaresi altında olan Filistin bölgesi de böylece Yunan-Roma İmparatorluğunun ve buna bağlı olarak Helen kültürünün etkisi altına girmiş oldu. Bu dönemde pek çok Yahudi elitinin Yunan kültüründen aşırı etkilenmesi, ayırt edici Yahudi kimliğinin tehdit etmeye başlamıştı. Buna bir de Helen baskısı eklenmesi Yahudileri kimliklerini korumak için direnişe ve isyana sevk etmiştir. Bu çerçevede rahip Mattathias önderliğinde başlatılan isyan neticesinde sürgünden yaklaşık 400 yıl sonra M.Ö. 165-63 yılları arasında hüküm sürecektir Haşmoni dönemi olarak bilinen bağımsız bir Yahudi idaresi kurulmuştur. Bu dönemde toplumda bir iç savaş baş gösterince bunu fırsat bilen Roma generali Pompeius bölgeye müdahale ederek yönetimi devralmış ve böylece bölge, M.Ö. 63'de Roma İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiştir.²²²

Elmalılı Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden kırk sene kadar sonra da Kudüs'ün ve Beyt-i Makdis'in, Romalılar eliyle ikinci defa tahribinin meydana geldiğini söyler ki bu da takriben M.S. 70 yıllara tekabül eder. Zekeriya ve Yahya'yı işte o zamanlar şehit etmişlerdi. Bu olay da Roma İmparatorlarından Neron'un halefi Ospanyanus zamanında başlamış ve rivayet olduğuna göre, onun oğlu Titus tarafından bitirilmiştir.²²³ Vakka Yahudiler M.S. 66 yılında Roma idaresine isyan ettiler. Çıkan isyanı kanlı bir şekilde bastıran Roma idaresi M.S. 70 yılında Kudüs'e girerek şehri tamamen tahrip etmiş ve Süleyman Mabedini de yıkmıştır.²²⁴ Bu yıkım, bir daha geri dönmek şartıyla Yahudi devletinin sonu olmuştur. Çünkü Ospanyanos, yahudileri hep baskı altında tutmuş, onları Kudüs içinde baskı altında tutmuştur. Titus ise buraya şiddetle hücum ederek

²²⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 473.

²²¹ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 74.

²²² Mahmut Aydın, a.g.e., s. 265-266.; Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 71.

²²³ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 473-474.

²²⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, s. 195; Mahmut Aydın, a.g.e., s. 267.

gizlenip kaçabilenlerden başka bütün halkı kılıçtan geçirmiş, şehri yağmalatmış, yakıp yıkmıştır. Beyt-i Makdis denilen büyük mabedi de ordaki heykeli de tahrip etmiş, bütün kitapları yakmış ve artık orada İsrailoğullarından kimseyi yaşatmamış. Bundan dolayı ellerinde her hangi bir belge de kalmamış.²²⁵ Böylece Babillerden sonra Beytil Makdis ikinci kez yıkılmış, Yahudiler de Roma topraklarında sürgün edilmişlerdir. "Büyük Sürgün" olarak adlandırılan bu dönemde Yahudiler Roma hakimiyetinde kalmışlardır.²²⁶ Bu olaylar sırasında memleketlerinden kovulan İsrailoğulları'nın miktarı birkaç milyona ulaştığı gibi, savaş ve kuşatma esnasında öldürülenlerin sayısı da denildiğine göre bir milyon nüfusu geçmişti.²²⁷ O zamandan bugüne sadece eski mabet avlusunun batı duvarı yani Ağlama duvarı kalmıştır.²²⁸ Mabedin yıkılmasıyla Yahudi tarihinde II. Mabet dönemi de sona ermiştir.²²⁹

Elmalılı'ya göre bütün bunlara sebep, orada Yahudilerin sık sık isyan edip, huzursuzluk çıkarmalarıdır ki bu Roma tarihlerinde de anlatılmıştır. Bu noktada Elmalılı *"Ve Allah'ın gazabına uğradılar. Onların başına gelen bu musibetler, Allah'ın ayetlerini etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri, bir de isyan edip aşırı gitmeleri yüzündendi.*(Bakara. 61)" ayetinin bunu açıkladığını belirtir. İsrailoğulları, böylece belalarını bulmuşlardı. Fakat Romalılar da zulüm idaresini sürdürmüşlerdi.²³⁰

İkinci Mabet döneminin bir diğer önemli özelliği de bu dönemde Eski Ahit'i oluşturan Rut, Ester, Eyüp ve Tarihler kitaplarının ve özellikle Haşmoni idaresinde yaşanan baskı, çatışma ve iç savaşın bir sonucu olarak Filistin'deki Yahudiler arasında bir dizi yeni Yahudi grubunun tarih sahnesine çıkmasıdır. Bunların başında Yahudi inancının Helen kültürü ile mezc olmasını engellemeye çalışan ortodoks Yahudi inanç ve uygulamalarının temsilcisi olan Ferisiler; aristokrat sınıfı oluşturan, sadece yazılı geleneği otantik kabul eden ve Kudüs mabedinin kontrolünü elinde tutan Sadukiler, Roma idaresiyle uzlaşmayı hiçbir şekilde kabul etmeyen ve Roma'nın Filistin bölgesini işgaline karşı fanatik isyancı grup olan Zealotlar; ve Kumran bölgesinde yaşayan, her türlü şiddete karşı olan ve sabırsızlıkla Yahudileri yabancı işgal ve baskılardan kurtaracak olan Mesih'in gelmesini bekleyen Esseniler gelmektedir.²³¹

²²⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 474.; C. 5, s. 3163.

²²⁶ İbn-i Haldun, a.g.e., s. 591.

²²⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 5., s. 3164.

²²⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 195.

²²⁹ Mahmut Aydın, s. 267.

²³⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 474.

²³¹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 266-267; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 233-238.

1.2.5. II. Mabedin Yıkılmasından Günümüze Kadar Olan Dönem

Yukarıda da anlattığımız gibi, Roma İmparatoru Titus, Kudüs'ü tahrip etmiş, Beytül-Makdis'i yaktırmış, daha önemlisi Yahudileri memleketlerinden kovmakla geri dönmelerini yasaklamıştır.²³² İsrail'in devam eden ızdırapları sonunda dindarlar arasında kutsal bir hükümdarın ortaya çıkacağı, bütün ızdırapları dindireceği ve Hz. Davud'un eski hakimiyetini kuracağı ümidi doğdu. Artık, eski muhteşem saltanatı yeniden kuracak bir mehdi beklenmeye başladı. Nihayet M.S. 135 yılında mehdiliğini ilan eden Bar Kochba'nın ve Yahudi milislerinin üç buçuk yıllık başarısızlıkla sona eren ayaklanmasından²³³ sonra Romalılar, Kudüs'ü ikinci defa tamamıyla yıktılar. Yahudilerden kaçabilenler Mısır'a, Kuzey Afrika'ya, İspanya'ya ve Avrupa'ya gittiler.²³⁴ Kaçamayanlar için ise Roma İmparatorluğu'nda Yahudi takibatı başladı ve M.S. 636 yılında bölgeye müslümanların gelmesine kadar devam etti.²³⁵

Elmalılı, II. Mabed'in yıkılmasından sonra Kudüs'ün üçüncü defa olarak yavaş yavaş imar edilmeye ve şehir yeniden gelişmeye başladığını, Yahudi ve Hıristiyan halkın oraya yeniden yerleşmeye çalıştığını yine İbnül Esir'in beyanına göre anlatır. İmparator İlya Anderyanos, hissettiği bir direniş üzerine Yahudi ve Hıristiyan halkın bir çoğunu pek barbarca bir katliama tabi tutmuş ve Beyt-i Makdis'i son defa olmak üzere tahrip etmiştir.²³⁶ Muhtemelen bu ortaya çıkan mehdi isyanı sonrasıdır. Bizans İmparatoru Anderyanos, Yahudi mabedinin yerine jupiter ilahının ismini taşıyan bir putperest mabed yaptırdı. Çünkü o zamanlar daha henüz Bizans, Hıristiyan olmamıştı.²³⁷ Elmalılı'ya göre ise Zühre (Venüs) namına bir de büyük heykel bina etmiş ki, bazıları yanlış olarak bu heykeli ta Davut'a isnad ettiğini yazar. Bu hususta Elmalılı, şöyle devam eder: "Bununla beraber yedi sekiz sene kadar sonra şehri yeniden imar etmiş, O zamana kadar şehrin adı Oruşelim (veya Yaruşelim) iken bu imardan sonra şehre "İlya" adı verilmiştir ki, "Beyürrab" demek imiş. Nihayet Roma'da Hıristiyanlık'ı kabul ve ilan eden, aynı zamanda İstanbul'un kurucusu Kostain'in anası Hilana (Eleni), Hıristiyanlarca, Hz. İsa'nın üzerinde asıldığı ve bir yere gömülüp saklandığı iddia edilen salibi (haçı) bulup çıkarmak için Kudüs'e gitmiş ve söz konusu salibi bulup çıkartmış ve çıkarttığı o gün de hıristiyanlarca "Salip Bayramı" adıyla bir bayram kabul edilmiş ve

²³² Elmalılı, a.g.e., C. 5, s. 3164.

²³³ Hans Joachim Schoeps, Yahudi Hıristiyanlığı, Çev. Ekrem Sarıkçıoğlu, İstanbul, 2010, s. 49.

²³⁴ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 71.

²³⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 196.

²³⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 474.

²³⁷ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 72.

Kudüs'e varır varmaz, Hz. İsa'nın güya gömülü olduğu iddia olunan kabir üzerine "Kammame" diğer adıyla "Kıyame" kilisesini bina ettirmiş ve bir tarafta nisbeten tamir edilmiş bulunan Beytü'l-Makdis'i ve önündeki heykeli yerlere kadar yıktırıp üzerine de şehrin çöp ve süprüntülerinin dökülmesini emretmiş. İşte o tarihten Hz. Ömer zamanına kadar hıristiyanlar orayı mezbele (çöplük) yapmışlar ve öyle kullanmışlar. Orada Allah'a dua ve ibadet etmek isteyenleri de engellemişler. İşte Hz. Ömer orayı mezbele halinde bulmuştu ve onun zamanında Mescid-i Aksa Müslümanlar tarafından yeniden bina edilmişti."²³⁸

Orta Çağda ise, Avrupa'daki Yahudilerin kaderleri, ülkelere ve idarecilere göre çok çeşitli olmuştur. En muhteşem devirlerini Endülüs Emevileri zamanında yaşamışlar.²³⁹ M.S. 636 yılında Müslümanlar, Filisti'İ fethettiler ve o tarihten itibaren Filistin Müslüman Arap oldu. O günlerde Filistin'de Yahudiler hemen hemen yok gibi idi. Daha sonra Ehl-i Salip yani Haçlı Savaşları başladı. İlk seferde Haçlılar, Kudüs'ü ve dar bir sahil şeridini istila etmeye muvaffak oldular. Bu harplerin incelenmesinde, harplerin gerisinde Yahudilerin olduğunu gösteriyor. Yahudiler, Haçlıları mukaddes beldelere savaş açmaya yönelten gizli güçlerden biriydi. Yahudiler, bizzat mukaddes topraklara dönemeyince, Hıristiyanların arkasından dönmeye teşebbüs ettiler. Hittin Savaşından Sellaheadin-i Eyyübî Kudüs'ü tekrar ele geçirince, İsrail Devleti kuruluncaya kadar Filistin, Müslüman Arapları elinde kaldı.²⁴⁰

Yahudilerin çoğu yerleştikleri yerlerde birbirleriyle yardımlaşmaları, fırsatları değerlendirmeleri ve iktisadi işlerdeki maharetleri sebebiyle büyük servetlere sahip oldular. Bu büyük servet sebebiyle bir kısmı Filistin'i düşünmek ve oraya geri dönmekten vazgeçtiler. Fakat diğer bir kısmı Filistin onlar için tek emel ve koruyucu vatandı. Yahudiler malları ile beraber sürgünde bulunmak veya Filistin'i ele geçirmek için yeniden mücadele etmek arasında mütereddit yaşarlarken Filistin'le ilgili yeni bir yol ortaya çıktı. O da müşterek gayeyi gerçekleştirmek için Yahudilerle ittifak eden emperyalistlerdi. Müşterek gayede Filistin'in Müslüman Araplığını yok etmek ve oraya emperyalizme tabi olmak onun yolunda gitmek şartıyla Yahudileri nakletmekti.²⁴¹ İşte siyonizm hareketi bu amacı gerçekleştirmek üzere doğmuştur. İsrail devletinin kurulmasını öngören Siyonizm akımı, Tanrı tarafından ilk olarak İbrahim'e vaad edilen

²³⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 474-475.

²³⁹ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 196.

²⁴⁰ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 72-73.

²⁴¹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 80-81.

Filistin topraklarında tüm diyaspora Yahudilerinin yeniden bir araya getirilip bağımsız bir İsrail Devleti kurma fikrine dayanan harekettir.²⁴²

19. asrın sonlarında ve 20. asrın başlarında Yahudilerin emeline ulaştırmak amacıyla Yahudi Lider Viyanalı bir gazeteci olan Alman Yahudisi Theodor Herzl harekete geçti.²⁴³ Siyonist Hareket O'nun tarafından kurulmuştur. Bu hareketin öncüleri 1897'de Basel'de yapılan İlk Siyonist Kongresinde uluslararası hukuktan hareketle Yahudiler için milli bir yurt talebini açıkça dile getirilmiştir. 1917'de Britanya Hükümeti, yayımladığı Balfour Deklarasyonuyla Filistin bölgesinde bir Yahudi yurdu oluşturulmasına olan desteğini açıkça ilan etmiştir.²⁴⁴

Nihayet Siyonist hareketin kuruluşundan yaklaşık 50 yıl sonra Amerika'nın ve İngiltere'nin desteğiyle Filistin bölgesinde 1948 yılında günümüz İsrail devleti kurulmuştur ve hemen Rusya, Amerika ve Batı devletleri tarafından tanınmıştır.²⁴⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki başta Tevrat olmak üzere Yahudi kaynaklarında Yahudiler'in tarihi hakkında verilen bilgiler ile Elmalılı tefsirindeki bilgiler yer yer farklı olmakla birlikte genel de benzerlikler taşımaktadır. Şunu da hatırlatalım ki, Elmalılı tefsirinde Yahudilerin ortaçağ serüvenleri ve 1948'de İsrailde toplanıp devlet kurmaları ile ilgili her hangibir husus yer almamaktadır. Zira İsrail'in kuruluşu Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin yazılmasından sonra olmuştur.

²⁴² Mahmut Aydın, a.g.e., s. 280.

²⁴³ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 82.

²⁴⁴ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 281.

²⁴⁵ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 95.; Mahmut Aydın, a.g.e., s. 281.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ELMALILI TEFSİRİNDE TEVRAT

2.1. Tevrat İle İlgili Genel Bilgiler

2.1.1. Tevrat'ın Kitap ve Bölümleri

Yahudiliğin temelleri ve esasları denilince ilk anda akla gelen dini metinleridir. Yahudi kutsal metinleri yazılı dini ve sözlü olmak üzere iki kısma ayrılır. Yazılı dini metine Tanah, sözlü dini metine de Talmut denir. Yahudilerin Tanah adını verdikleri kutsal kitaplarına Hıristiyanlar Eski Ahit derler, Yahudiler bunu redderek kutsal kitaplarına Tanah adını verirler.¹ Yahudilerin kutsal kitap külliyyatından yazılı dini edebiyat kısmı olan Eski Ahit (Tanah) üç bölümden oluşur: Tevrat (Torah), Neviim (Peyganberler), Ketuvim (Kitaplar). Tanah adı bu üç bölümün İbranice baş harflerinin birleşmesinden meydana gelmiş bir kelimedir.²

Tanah'ın birinci bölümü olan Tevrat, kanun, şariat, emir, ders, rehber gibi anlamlara gelir³ ve Yahudi kutsal kitabının bu birinci bölümüne Arapça Tevrat, İbranice Torah denir.⁴ Tevrat kelimesinin kökü Arap dilcilerine göre verâ fiilidir. Tevrat kelimesini kıraat imamlarından bazıları tevriye, bazıları da tevrat şeklinde okumuştur. Yahudi kültüründe öğreti, doktrin, teori, hüküm, kılavuz, din anlamına gelen bu kelime, Hz. Musa'ya verilen kitabın ismi olarak kullanıldığı gibi Tanah (Ahd-i Atik), Mişna, Talmud ve rabbilere (Yahudi din adamları) ait bütün eserler içinde kullanılmaktadır. Yahudi geleneğine göre bu külliyyat Hz. Musa'ya Sina'da vahyedilmiş ve öğretilmiştir.⁵ Ancak, tevrat kelimesi kutsal kitap söz konusu olduğunda Ahd-i Atik'in ilk beş kitabını ifade etmektedir. Torah adı altında toplanmış 7704 kelimelik kısım beş kitaptan (Arapça, Esfar-ı Hamse; Yunanca, Pentateukkhos: penta, teukhos) oluşmaktadır:

1-Tekvin: (İbranice Bereşit: ilkin: Genesis:Yaratılış: Birinci Kelime): Kitap, başlangıçta anlamına gelen bu adı, ilk kelimelerden almıştır. Yunanca Genesis (Tekvin) adı ise, kitabın baş tarafında yer alan yaratılış hikayesinden gelmektedir. İki yaratılış

¹ Şaban Kuzgun, Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri, Ankara, 1996, s. 61; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 176.

² Tümer-Küçük, a.g.e., s. 221; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.187; Mehmet Aydın, a.g.e., s. 176; Hikmet Tanyu, Yahudiliği Kutsal Kitapları ve Esasları, A.Ü. İ.F. D., C. XIV, Ankara, 1966, s. 97.

³ Osman Cilacı, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, İstanbul, 2001, s. 358.; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 221; Baki Adam, "Yahudilik" md., Yaşayan Dünya Dinleri, s. 222 Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 97.

⁴ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 221; Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.87.

⁵ Baki Adam, Tevrat md., D. İ. A. İstanbul, 2012, C. 41, s. 40-41.

hikayesi ile başlayan Tekvin, Tevrat'ın ilk kitabıdır.⁶ Bu kitapta, ilk insan ve kainatın yaratılışı; Adem'in işlediği suç, yeryüzüne inişi ve çocuklarının hikayesi anlatılır. Ayrıca Tufan olayından, Yusufun Mısır'daki hayatından ve İsrailoğullarının Mısır'a gelişlerinden bahsedilir. 50 bapıdır.⁷

2-Çıkış: (Şemot, İsimler: Exodus: ikinci kelime): İbranice ismi, "isimler" anlamına gelen "Şemot"tur, bu ismi ilk cümlesinin ikinci kelimesinden almıştır.⁸ Bu kitap, Yusuf'tan sonra İsrailoğullarının hikayesidir. Musa'nın Mısır'dan çıkışıyla ilgilidir.⁹ Bu kitapta; İsrailoğullarının Mısır'daki kölelik hayatı, Musa'nın doğuşu, peygamberlikle görevlendirilmesi, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarması, Sina'da vahiy gelmesi, On Emir'in verilmesi, Altın buzağıya tapılması, Toplanma çadırı ve Ahit sandığının yapılması gibi konular anlatılmaktadır. 40 bapıdır.¹⁰

3-Levililer: (Vayikra, çağırdı: Leviticus): İbranice ismi "Vayikra"dır. Seslendi, çağırdı anlamındaki "Vayikra" kitabın ilk kelimesidir. Bu kitap, sembolizm bakımından zengin ve ahlaki bakımından yüksek dereceli bir ibadet sistemi sunar, bir çok şeri hükümleri ve emirleri ihtiva eder. Kahinler ile yardımcılarının Çadır Mabedindeki görevleri ve bazı önemli ahlaki kurallar anlatılır. Ayrıca, günahların kefareti, haram kılınan yiyecekler, yasaklanmış evlilikler, dini ayinler, bayramlar ve adaklar yer alır, 27 bapıdır.¹¹

4-Sayılar: (Bamidbar, çölde: Numeri): İsrailoğullarının çölde geçen hayatını anlattığından bu kitaba, ilk cümlesinin beşinci kelimesinden hareketle, "Bamidbar" (çölde) denilmiştir. Türkçe sayılar ismi ise, 1,3, 4 ve 24. bablarda zikredilen nüfus sayımına dayanmaktadır.¹² Bu kitap, İsrailoğulları'nın çölde geçirdikleri hayat ve olaylardan, bir takım sayılardan, bazı şeriat kanunlarından, kayadan su çıkarılmasından, ölüm ve yalan vasıtasıyla şifadan bahseder, 36 bapıdır.¹³

5-Tesniye: (İkileme, Tekrarlama: Dvarim:şeyler): İbranice adı Dıvarim; davar kelimesinin çoğulu olup sözler demektir. Bu adı, Musa'nın Araba denilen yerde İsrailoğullarına hitap ettiğini anlatan birinci cümlede ikinci kelimesi olan "Dıvarim"den almıştır. Tesniye'de Musa'nın ölmeden önce din konusunda Yahudiler'e verdiği öğütler,

⁶ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, Ankara, 1997, s. 16.

⁷ Tümer-Küçük, a.g.e. s.223, Maurice Bucaille, a.g.e., s. 53-70; Ahmet Çelebi, a.g.e., s.241

⁸ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s. 17.

⁹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s.241

¹⁰ Baki Adam, a.g.e., s.17; Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 100.

¹¹ Baki Adam, a.g.e., s. 17; Tümer-Küçük, a.g.e. s.223; Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 241.

¹² Baki Adam, a.g.e, s.17; Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 100.

¹³ Tümer-Küçük, a.g.e. s. 223.

Musa'nın ölümü, gömülmesi, tutulan yas anlatılır; Musa zamanında bulunmayan birçok adete ve geleneklere temas edilir; bazı şeriat kanunları tekrar edilir; insanların birbirleri ve Tanrı'ya karşı nasıl davranmaları gerektiği açıklanır. 34 bap'tır¹⁴

Bu metinler grubu evrenin yaratılışından başlayarak Yahudi milletinin Mısır'a sürgününden sonra Arz-ı Mevud Kenan'a gelişine kadar, daha kesin bir ifadeyle Musa'nın ölümüne kadar, uzanan devrin olaylarını işlemektedir. Fakat bu olayların hikayesi, Yahudi halkının dini hayatı ile toplumsal yaşayışına ilişkin kurallar sergisinin genel çerçevesini çizmektedir. Dolayısıyla Kanun (şeriat) yahut Torah adını alması bundandır.¹⁵

Eski Ahid'in ilk bölümünü oluşturan Tevrat'ta "Torah" kelimesi, bir kitap olarak Tevrat'ın kendisini değil, bazen özel bir kanunu, hükmü,¹⁶ bazen de dini, şeriatı ifade etmektedir.¹⁷ Torah'ın Tevrat'taki bu iki farklı anlamda kullanımına karşılık, Eski Ahid'in sırasıyla, ikinci ve üçüncü bölümlerinin teşkil eden Nevi'im (Peygamberler) ve Ketuv'im'de (Kitaplar) bu kelimenin anlamının "din", "şeriat" ve kısmen de "öğretiyi" ifade ettiği görülmektedir. Torah'ın din ve şeriat anlamında kullanımı, genelde Musa ile ilgilidir.¹⁸ Zira, Yahudi milleti, İsraililerin ataları olan İbrahim'e, İshak'a ve Yakub'a görünen, inandıkları bir tek Allah, Sina dağının eteğinde toplanmış olan İbranilerin önünde Musa'ya, ahlak, din, ekonomi, hukuk v.s kanunu olan Torah'ı vermeden önce İsraililerin ataları ile ve onların torunları ile bir ittifak yapmıştır. İşte bu Allah-İsrail-Torah üçlü bağı çözülmez bit bağıdır.¹⁹ İnsanlarla din arasındaki bu çözülmez bağ Yahudiliğin (Museviliğin) doğal özelliğidir.²⁰

Tevrat'ın rulo halindeki el yazması nüshasına Sefer Torah, kitap halindeki nüshasına Humoş Torah denmektedir. Tevrat'ın her iki nüshasında da yer alan vahye dayandırılan beş kitapta (Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye) yaratılıştan Hz. Musa'nın vefatına kadar geçen dönemde cereyan eden olaylar sırasıyla anlatılmak birlikte, dini, hukuki ve ahlaki ahkam ayrıntılı biçimde verilmektedir. Tevrat'ın kitapları arasında üslup birliği yoktur. Tekvin ve Tesniye normal bir metin özelliği gösterirken Çıkış, Levililer, ve Sayılar vahiy üslubu taşımaktadır. Tekvin'de Hz. Musa'dan önceki

¹⁴ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 100; Tümer-Küçük, a.g.e., s.223; Baki Adam, Tevrat md., DİA, s. 41.

¹⁵ Maurice Bucaille, a.g.e., s. 35; Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 236.

¹⁶ Levililer, 14: 32'de kanun, hüküm şeklinde geçer: "Deri hastası olup da temiz kılınmaya parasal gücü yetmeyen kişiler için bu yasa geçerlidir"

¹⁷ Bkz. Tesniye, 1:5, 4:1, 8:28:58.

¹⁸ Baki Adam, a.g.e., s. 36.

¹⁹ Francine Kaufman-Josy Eisenberg, a.g.m., s. 270.

²⁰ A. Abdullah Masdusî, a.g.e.,s. 255.

olaylar hikaye edilmiştir. Tesniye, Hz. Musa'nın kendi tecrübesinin bir ürünü gibi kaleme alınmıştır. Hz. Musa bu kitabın 1-4 bablarında Mısır'dan çıkışlarını, geçtikleri ve konakladıkları yerleri anlatıp önceki olayların bir özetini yapmaktadır. 5-29. bablarda İsrailoğullarının uyması gereken kanunlar bildirilmekte, 30. bab ile 31. babın yarısına kadar olan kısımda İsrailoğullarına tavsiyelerde bulunmaktadır. 32. babda Hz. Musa'nın bir ilâhisi, 33. babda bir duası yer almakta, 34. ve sonuncu babda vefatı ve defni anlatılmaktadır.²¹

Tevrat beş kitap ve 187 baptan oluşmaktadır. Tevrat'ın kitaplarının geleneksel olarak Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye şeklindeki sıralamanın vahiy mahsulü sayılmaktadır. Bazı rabbiler Tevrat'ın bu düzeninden çeşitli konular hakkında hükümler çıkarılabileceğini ileri sürmüşlerdir.²²

Tevrat'ta üç çeşit bölümlene vardır. Bunlardan birincisi, bab şeklinde bölümlenir ve Hıristiyan kaynaklıdır. Bu bölümlene usulüne göre Tevrat, 187 baptan meydana gelmektedir: Tekvin, 50; Çıkış, 40; Levililer, 27; Sayılar, 36; Tesniye 34 baptır. Bu Hıristiyan kaynaklı bölümlenmenin dışında, iki tane de Yahudi geleneğine göre bölümlene vardır. Bunlardan biri, cümlelerin muhteva birliğine göre yapılanıdır. Sina kaynaklı olduğuna inanılan bu bölümlene usulüne Tevrat'ın yazımında titizlikle uyulmalıdır. Bu bölümlene, cümleler arası boş bir alan bırakmak suretiyle yapılır. Diğer bölümlene, haftalık okuma parçalarına göre yapılır. Tevrat her hafta Şabat günlerinde okunmak üzere, 54 hafta hatmedilecek şekilde, 54 bölümlenmeye ayrılır.²³

2.1.2. Tevrat'ın İsimleri

Yahudi kaynaklarına göre, Tevrat'ın İbranice karşılığı "Torah" kelimesi Yahudi kültüründe ve Eski Ahid'de genel bir anlama sahip bulunmaktadır. Bu kelimenin "Musa Kitabı"nın özel adı olduğuna dair Eski Ahid'de kesin bir ifadeye rastlanmamaktadır. "Musa Kitabı"na özel isim olarak, Torah ismi daha sonra Yahudiler tarafından verilmiştir. Bu isim zamanla, bütün eski Ahid'i kapsayan bir isim haline gelmiştir. Kur'an'daki "Tevrat" kelimesi de İbranice aslı olan "Torah" gibi genel anlam ifade etmektedir.²⁴ Yaygın bir kanaat olarak, Tevrat'ın Allah tarafından Hz. Musa'ya inzal

²¹ Baki Adam, Tevrat md., DİA, s. 41.

²² Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.16

²³ Baki Adam, a.g.e., s. 18-19.

²⁴ Baki Adam, a.g.e., s. 165.

edilen bir kitap olduğu düşünülür ve bu kitabın Eski Ahit'in ilk beş kitabına denk düştüğü kabul edilir.²⁵

Tevrat'a İbranice'de "Torah", Aramca'da 'Orayta", Yunanca'da "Pentateuch" ve Nomos isimleri verilmektedir. Yunanaca Pentateuch, İbranice "Beş Kitap" anlamındaki "Haişa Humaşim'in karşılığıdır. Nimos ise Torah karşılığı olup Kanun demektir.²⁶

Eski Ahid'de Musa'ya verilen kitap hakkında çeşitli isimler kullanılmıştır. Tevrat'ta ve Eski Ahid'in Nevi'im ve Ketuvim'de Musa Kitabı'nın adının "Torah" olduğunu ifade den ibareler bulunmaktadır. Musa'ya verilen kitap için bu ibareler "Sefer Ha-Torah"²⁷ (Tevrat'ın Kitabı), Ha-Sefer²⁸ (Kitap), Sefer Moşe²⁹ (Musa'nın Kitabı), Sefer Torat Moşe³⁰ (Musa'nın Tevrat Kitabı), "Torat Moşe"³¹ (Musa'nın Tevratı) isimleridir. Bu ibarelerden "Musa Kitabı"nın adının Torah olduğu anlaşılmaktadır.³²

2.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Tevrat

Kur'an'da ve İslami literatürde, Yahudilerin kutsal kitabına ad olarak kullanılan "Tevrat" kelimesinin iki şekilde yazılışı/okunuşu vardır. Bunlardan biri "Tevrat" diğeri "Tevriye"dir. Bunların manası da farklıdır. "Tevriye", "gizlemek; "Tevrat" ise,"ziya" ve "nur" anlamındadır. Kendisiyle hak sudur ettiği için bu kitap, "Tevrat" ismini almıştır, Bu kelime, Kur'an'da, daima "Tevriye" şeklinde yazılmakta, fakat "Tevrat" olarak telaffuz edilmektedir. Kelimenin yazılışı ile okunuşu arasında fark bulunmaktadır.³³

Tevrat terimi, Kur'an-ı Kerim'de 16 ayette 18 defa geçer. Tevrat terimini geçtiği sure ve ayetler şunlardır: Ali İmran, 3, 48, 50, 65, 93; Maide 43, 44, 46, 66, 68, 110; A'raf 157; Tevbe,111; Fetih, 29; Saff, 6; Cuma,5. Bunun yanında bazı ayetlerde Tevrat ismi yerine, el-Kitab,³⁴ Furkan, Suhuf isimleri geçer. Kur'an'da bahsedilen Tevrat'ın hangi peygambere indirildiği kesin belirtmemekle birlikte, İsrailoğullarına gönderilmiş olduğu açıktır. Zebur'un Davud'a,³⁵ İncil'in İsa'ya³⁶ verildiği kesin iken, Tevrat'ın

²⁵ Şinasi Gündüz, a.g.e.,s. 368.

²⁶ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s .15.

²⁷ Bkz. Tesniye, 28: 61; 29:21; 30:10.

²⁸ Tesniye, 29: 19,26; 28: 58.

²⁹ Tarihler, 25:4; 35: 12.

³⁰ Yeşu.23: 6; Nehemya, 81:12.

³¹ II. Krallar, 2.3; Tarihler, 23. 18.

³² Baki Adam, a.g.e., s. 15.

³³ Baki Adam, Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış, A.Ü.İ.F.D., C. 36, Sa. 1, Ankara, 1997, s. 362

³⁴ Kur'an-ı Kerim'de kitap kelimesinin anlamları için daha geniş bilgi için bkz. Hidayet Aydar, Kur'an'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Lev-i Mahfuz, İ.Ü.İ.F.D., Sa. 2, İstanbul, 2000, s. 67-91.

³⁵ Nsa, 163.

Musa'ya verildiği ile ilgili açık bir ayet yoktur.³⁷ Buna göre, Kur'an'da Tevrat'ın Hz. Musa'nın adıyla birlikte zikredilmemesinin sebebi Medine'deki Yahudiler'in bu kelimeyi geniş anlamda kullanmaları olabilir, bu kullanım Yahudi geleneği için de geçerlidir. Medine'deki Yahudiler Tevrat'ı bütün Ahd-i Atik'e teşmil etmekteydi ve bu anlayış büyük bir ihtimalle İslam geleneğine geçmiştir.³⁸

Kur'an-ı Kerim'de Tevrat'ın içeriği ile ilgili çok ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte bazı ayetlerde, içeriğine işaret edilmektedir ki bu işaretler de çoğunlukla Tevrat'ta bulunmaktadır. Örneğin, Tevrat'taki: "*Fakat zarar olursa, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin*" ifadesinin³⁹ Kur'an'daki kullanılışı şöyledir: "*Tevrat'ta şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da kısastır. Kim bunu başıslarsa kendisi için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.*"⁴⁰ Bununla birlikte, Tevrat inmezden evvel Yakub'un kendi nefesine haram kıldığı dışında bütün yiyeceklerin İsrailoğullarına helal olduğunu bildiren Al-î imran Suresi'nin 93. ayeti, Eski Ahid'in ilk beş kitabı olan ve Musa'ya atfedilen' Tevrat'ın (Torah) Tekvin, 32:33. cümlesine tekabül etmektedir.⁴¹ İlgili ayette Kur'an-ı Kerim, Tevrat'ın Yahudilere helal ve haramı getirdiğini, yenilip yenilmeyecek şeyleri açıkladığını belirtir.⁴² Bu iki ayetin dışında Kuran'da, Tevrat'ın muhtevasına açıkça değinen başka ayet bulunmamaktadır. Bundan dolayı, bu iki ayetten hareket ederek, Kur'an'daki "Tevrat"ın neye delalet ettiğini belirleyebilmek zordur. Kur'an'da, Musa'ya verilen "kitap" için "Tevrat" isminin kullanılmaması ve sadece "El-Kitap"⁴³ denilmesi bu zorluğu daha da artırmaktadır.⁴⁴

Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'de de Allah'ın kendi yolunda ölenleri cennetle mükâfatlandıracağına müjdeleneceğini, inanan insanların simalarında ibadetlerini yerine getirmelerinin nişanesi olarak izlerin bulunduğunu bildirir.⁴⁵ Yine Kur'an, Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in müjdelenmesini şöyle açıklar: "*Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar (var ya) İşte o*

³⁶ Maide, 46, 110; Hadid, 27.

³⁷ Baki Adam, a.g.e., s. 63-64; Şinasi Gündüz, a.g.e., s.368.

³⁸ Baki Adam, a. g. md, DİA, s. 44.

³⁹ Çıkış, 21/23-25.

⁴⁰ Maide, 45

⁴¹ Baki Adam, Tevrat'ın Tahrif Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış, s. 362.

⁴² Al-i İmran, 93.

⁴³ Bkz. İsra, 2; Mü'minun, 49; Furkan, 35; 'Kasas; 43; Secde, 23; Saffat, 117

⁴⁴ Baki Adam, a.g.m., s. 362.

⁴⁵ Tevbe, 111; Fetih, 29.

peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerindeki zincirleri indirir. O peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nur'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır."⁴⁶ Anlaşıyor ki, Allah, Hz. Musa'ya mikatte ve Tevrat'ta alemlere rahmet olan son peygamberi bildirmiş ve istenilen rahmet ve iyiliğin onun ümmeti için yazılacağını vaad ederek, İsrailoğulların'dan ona yetişeceklerin ona iman etmelerini ve uymalarını teşvik ve teğrip etmiştir. Tevrat'tan sonra ve Kur'an'dan önce İncil'in geleceğini dahi böylece vahiy yoluyla haber verip açıklamıştır. Tevrat'ta Mesih ve İncil, Tevrat ve İncil'de peygamberlerin sonuncusu olan rahmet nebisi Hz. Muhammed ile Kur'an-ı Kerim, ismen olmasa bile vasıflarıyla ve özellikleriyle yazılı idi ve yer almaktaydı. Hz. Muhammed peygamber olarak gönderildiği sırada Tevrat'ı ve İncil'i hakkıyla okuyup anlayan kitap ehli, Hz. Muhammed'e uymak sayesinde nail olabilecekleri ellerindeki kitaplarda yazılı olarak buluyorlardı.⁴⁷ Aynı husus, bir başka ayette şöyle yer alır: *"Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler."*⁴⁸ Elmalılı'ya göre, bu ayette, Hz. İsa'nın peygamberliğinin hikmeti olarak şu iki şeyi söylediği beyan ettiğini belirtir: Birisi, kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik etmesi, diğeri de kendisinden sonra gelecek olan Ahmed'i müjdelemesidir. Tevrat'ı tasdik etmesi, hükümleri yönüyle düşünülebilse haber verme itibariyle olması daha doğrudur. Zira Tevrat'ta hem Mesih'e hem de son peygamber Hz. Muhammed'e dair haberler vardır. Bu yüzden Hz. İsa'nın gelişi, hem Mesih'e ait haberlerin doğruluğunu ispat etmiş hem de son peygamber'i müjdelemek suretiyle o konudaki haberleri tasdik etmiştir.⁴⁹

Kur'an birçok ayette Tevrat'ın bir nur ve hidayet olduğunu belirtir: *"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi..."*⁵⁰ Kur'an-ı Kerim, dünyanın hangi köşesinde olursa olsun, Allah tarafından gelen bir peygamberin geçmişteki peygamberleri ya da onların talimatını tekzip etmek üzere değil, aksine onları tasdik

⁴⁶ A'raf, 157.

⁴⁷ Elmalılı, a.g.e., C.4, s. 2298.

⁴⁸ Saff, 6.

⁴⁹ Elmalılı, C. 7, s. 4930-4931.

⁵⁰ Maide, 44.

etmek üzere çalıştığını ısrarla belirtmiştir. Aynı şekilde Allah'ın bir kitabı geçmişteki ilahi bir sahifeyi tekzip değil, tasdik için geldiği de unutulmamalıdır.⁵¹ Kur'an, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in onu doğrulayıcı olarak gönderildiğine işaret eder: *"Kendilerinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik."*⁵²

Kur'an-ı Kerim Tevrat'ı tasdik edici olduğunu bildirir: *"O, Sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedricen indirmiş; daha önce de insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ile İncil'i ve Furkan'ı indirmiştir. Bilinmeli ki, Allah'ın ayetlerini inkar edenler için şiddetli bir azap vardır...."*⁵³ Elmalılı'ya göre, böyle buyurmakla ilâhî gözetim ve denetim altında Rablîğin kanunlarına uygun olarak peygamberliği tekamülünü ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilk defa ortaya çıkan bir peygamberlik olmadığını ve Kur'an'ın hakikati tasdik olunmayınca önceki kitapların da hakkıyla anlaşılıp tasdik edilmeyeceğini, bundan dolayı da Hz. Muhammed'in peygamberliği tasdik edilmedikçe önceki peygamberlerin de hakkıyla anlaşılıp tasdikine bir delil ve şahit bulunamayacağını, o zaman da insanların delalet ve sapıklık içinde kalacağını göstermiştir. Kur'an'ın ve Hz. Pegamber'in mucizelerinin bu anlamda hakem rolü üstlenmiş olduğunu açıkça bildirmek içinde *"O, Furkan'ı indirdi"* kısmı ile nass olarak karara bağlamıştır.⁵⁴

Elmalılı, Kur'an-ı Kerim'in daha önceki kitapları ve gelmiş geçmiş bütün peygamberleri tasdik edişini, çeşitli yönlerden gerçekleştirdiğini belirtir: Birincisi, önceki kitaplar ve daha evvel gelmiş olan peygamberler, ileride büyük bir peygamberin geleceğini haber veriyor ve vaad ediyorlardı. O'na göre, önceki kitaplar ve peygamberler kendi irşadlarını ilerideki böyle bir kemâl hedefine yöneltmiş olduklarından, Kur'an ve Hz. Muhammed'in peygamberliği ortaya çıksaydı, onlar batıl bir fikir veya hayal üzerine kurulu anlamsız bir ideoloji üzerinde yürümüş olurlardı. Hatta boş vaatlerle halkı kandıran, yalan ve yanlış fikirlerle insanları oyalayan, aldatan yalancılar durumuna düşerlerdi. Kur'an'ın gelmesiyledir ki, daha önceki devirlerde bir ideoloji halinde yaşamış plan bu gayb haberlerinin, ancak bu sayede bir vahiy haberi ve

⁵¹ Ebu'l A'la Mevdudî, Tefhimul Kur'ân, (Terc. Ahmed Asrar), Hilal Yay., İstanbul.1995, C.1, s. 499.

⁵² Maide, 46.

⁵³ Al-î İmran, 3-4.

⁵⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1020.

Allah'tan gelen bir hak bilgi olduğu gerçekleşmiştir. Ve böylece Kur'an yalnızca Hz. Muhammed'in peygamberliğini değil, bunun içinde zımnen bütün önceki peygamberlerin peygamberliğini de tasdik ve isbat eden bir furkan-ı mübin olmuş ve Allah'ın bütün kitapları, bütün peygamberleri arasında karşılıklı olarak birbirlerini tasdik ettikleri ve birbirilerine şahadet getirdikleri konusunda bir tekamül ve işbirliği, bir dayanışma bulunduğu kurumlaşmıştır.⁵⁵

Kur'an-ı Kerim, semavi şeriatlere ilk orjinaliteleri yönünden ters düşmüyor, tam tersine geçmiş ilahi dinlerin bir teyid edicisi durumunda görülüyor. Bu çerçevede gelen gelen bütün peygamberlerin, indirilen bütün kitapların; kendinden öncekini tasdik ve te'kid üzere geldiklerini, Kur'an bize haber veriyor. Buna göre İncil Tevrat'ı doğruluyor ve te'yid ediyor. Kur'an-ı Kerim ise, İncil, Tevrat'ı ve ikisi arasında gelen bütün semavi kitapları doğrultuyor ve onları te'yid ediyor.⁵⁶ Elmalılı, Kur'an'ın daha önceki kitapları ve peygamberleri tasdik edişinin ikinci yönünü bütün ilahi kitapların ve hükümlerin aynı kaynaktan gelen kurallar getirdiğini, hepsinde aynı emir ve gerçeklerin olduğunu, bu anlamda birbirleriyle çelişkili olmayan, tutarlı bir bütünlük oluşturduğunu belirtmektedir. Bu yüzden kaynak, amaç, ruh birliği açısından birbirini tasdik eder. Kur'an-ı Kerim de bu manada diğer ilahi kitapları tasdik eder. Elmalılı bu hususu şöyle açıklamaktadır: "Kur'an, önceki kitapların iman ve Allah'ın birliğine davet eden, adaleti ve ihsanı emreden, peygamberlerin ve eski ümmetlerin yaşayış ve tarihlerinin, haber ve eserlerinin başka başka olmasıyla değişmeyecek olan temel hükümler gibi muhkem ilkelerini güçlendirerek ve genişleterek yeni baştan yürürlüğe koymuş ve hikmeti teşrii gereğince zamanların ve mekanların ve yükümlü milletlerin özelliklerine uygun düşecek şekilde hak ve hayır açısından onların işlerine yarayacak hükümleri ve şer'i ayrıntıları yeniden tanzim ve ta'dil ederek hak dini, bütün zaman ve mekanlarda ve bilcümle ümmet ve toplumların hayatında geçerliliğini sağlayan geniş kapsamlı bir teşri ilmi de öğretilmiştir. Böylece ilahi kitapları öncekinden sonrakine aralıksız birbirlerinin tasdikinden ve yürürlük alanından geçirerek süzmek suretiyle hepsinin doğru ilkelerini hakkıyla kendi uhdesine almış ve yüklenmiş bulunduğundan, önceki kitaplardan ve şeriatlardan Kur'an'ın şahadeti ile tasdik edilmedikçe ne peygamberliklerinde, ne de o kitapların delaletlerinde hak oldukları tasdik edilemez. Yani geçmiş devirlerde yaşamış olan önceki peygamberlere gönderilmiş olan ilâhi temyiz ve tefrik açısından son tasdik

⁵⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 2., s. 1020-1021.

⁵⁶ Mehmet Aydın, Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, T.D.V.Yay., Ankara, 2012, s.8

edici mercii Hatemü'l-enbiya Hz. Muhammed ile Kur'an-ı Hakim'in, muhkem ayetlerle ortaya konmuş hükümleridir. Bu mana, Fıkıh Usulü ilminde şu teşri kaidesi ile ifade olunur: Bizden öncekilerin şefatleri bizim de şefatimizdir. Fakat Allah ve Resulü tarafından tasdik edilmiş olarak nakledilmek şartıyla."⁵⁷

Kur'an, Allah'ın Tevrat'ı insanlara yol gösterici olarak indirdiğini vurgular.⁵⁸ Tevrat, doğruluk rehberidir. Allah, İsrailoğullarını, akıl sahipleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan Kitab'a (Tevrat) vâris kılmıştır.⁵⁹ Bu yüzden Tevrat'ın hüküm ve emirlerine uymayan Yahudiler, esprili ve iğdeli bir şekilde kınanmaktadır:⁶⁰ *"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Alla'hın ayetini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola ulaştırmaz."*⁶¹ Elmalılı, bu ayetin nazarından Tevrat'ı anlayarak okumanın, içindekilerini bilmenin ve emirlerine uymanın önemine dikkat çekmektedir: "Bu ayette kendilerine Tevrat yükletilmiş, öğretilip manasıyla amel etmeleri teklif edilmiş olup da sonra onu yüklenmemiş; içindekini anlayıp gereğince istifade ve amel etmemiş bulunanların meseli yani mesel haline gelmiş tuhaf halleri ki, bilgileri, kendilerini Allah'a adanmış ve okur yazarlar diye yüklerle kitab sırtlanmış oldukları halde, Tevrat'ın ve Beni İsrail peygamberlerinin, o Allah'ın bir fazlı olan ümmi nebisi son peygamber hakkındaki haberlerine itibar etmemiş, ahkam ve ahlakıyla doğruluk dairesinde amel etme cihetine gitmemişlerdir. Böyle kimselerin hali o eşeğin haline benzer ki koca koca kitaplar taşır da içindekinden hiç haberi olmaz, istifade etmez."⁶²

Yukarıda verilen ayetlerle Tevrat'ın ilahi menşei olduğu açıktır. Görüldüğü gibi Tevrat'ın geçtiği ayetleri Elmalılı'nın tefsirinde yorum ve tefsirleriyle verdik. Tevrat'ın İsrailoğullarına ya da Yahudiler'e gönderildiği kesindir, Ancak, Kur'an'ın ifadelerinden kesin olmayan bir şey vardır ki, o da Tevrat'ın hangi İsrailoğlu Peygamberine gönderildiğidir.

⁵⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1021.

⁵⁸ Al İmran, 3-4; Maide, 43-44.

⁵⁹ Mü'min, 53-54.

⁶⁰ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 229.

⁶¹ Cuma, 5.

⁶² Elmalılı, a.g.e., C. 7, s. 4957.

2.2. Tevrat İle İlgili Tartışmalar

2.2.1. Tevrat'ın Hangi Peygamber'e İndirildiği İle İlgili Tartışmalar

Kur'an'da, Musa'ya verilen "kitab,"⁶³ suhuf⁶⁴, furkan⁶⁵ isimlerinden bahsedilirken Musa'ya verilmesi ile ilgili olarak Tevrat ismi hiç zikredilmez.⁶⁶ Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'ya verildiği belirtilenlere bakıldığında bunlardan kitabın birçok yerde zikredildiği halde Levha⁶⁷ üç kez, Sahife⁶⁸ ise iki kez geçmektedir.

Kur'an'da Tevrat kelimesinin geçtiği ayetlere bakıldığında ise bu ayetlerde Musa ya da Musa dönemi ile ilişkili olmadığı görülür, ayetlerin ya Hz. Peygamberin dönemindeki Yahudilerle⁶⁹ ilgili ya da Hz. İsa dönemi⁷⁰ ile ilişik olduğu söylenilebilir. Bu ayetlerin hitap zamanının çoğunlukla Hz. İsa ve Hz. Muhammed nübüvet dönemi olduğu görülür. İçinde Tevrat lafzı geçen ayetlerin muhatabı, bu iki peygamber dönemindeki Yahudilerdir. Daha önceki Yahudilerin söz konusu edildiği ayetlerde ise, "Tevrat" yerine "el-Kitab" lafzı geçmektedir.⁷¹ Dolayısıyla hiçbir ayette Tevrat'ın Musa'ya verilen kitap olduğuna dair doğrudan ya da dolaylı bir ifade yoktur.⁷² Diğer taraftan Hz. Musa'ya sahifelerin (suhuf), levhaların verildiği belirtilirken de Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiğine ilişkin en ufak bir işaret yoktur.⁷³

Bazı ayetlerde İsrailoğullarına verilen Tevrat ifadesinin yerine "el-Kitap" lafzı kullanılmıştır.⁷⁴ Kitap kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yerine göre, yazılı metin,⁷⁵ mektup,⁷⁶ hüküm,⁷⁷ kader,⁷⁸ farz,⁷⁹ amel defteri⁸⁰ gibi anlamları ifade eder. Yine Kur'an'da kitap kelimesi ile bütün kainat ve insanın murad edildiği de olmuştur. Buna göre varlık ve

⁶³ Bakara 53, 87; Enam 91, 154; Hud 17, 110; İsrâ 2, 101; Furkan 35; Müminun 49; Kassas 43; Secde 23; Mümin, 53; Fussilet 45; Ahkaf,12; A'la 19.

⁶⁴ Necm, 36.

⁶⁵ Enbiya, 48,

⁶⁶ Şinasi Gündüz, a.g.e., s. 369.

⁶⁷ A'raf, 145, 150, 154.

⁶⁸ Necm, 36; A'la, 19.

⁶⁹ Ali İmran, 93; Maide, 43, 66, 68; Araf, 157; Cuma, 5-6.

⁷⁰ Ali İmran, 48, 50;Maide 46, 110, Saff, 6.

⁷¹ Hidayet Aydar, a.g.m., s. 83.

⁷² Şinasi Gündüz. a.g.e., s.368.

⁷³ Baki Adam, a.g.m., s.223

⁷⁴ Bkz. Bakara, 53,87; En'am, 154; Hud, 17, 117; İsrâ,2; Mü'minün, 49; Furkan, 35; Kasas,43, Secde, 23; Saffat,117; Fussilet, 45; Ahkaf, 12.

⁷⁵ Nisa, 153, En'am, 7; Ankebut, 48..

⁷⁶ Neml, 29.

⁷⁷ Bakara, 235; Nisa, 26; Enfal, 75; Tevbe, 36.

⁷⁸ En'am, 59; Yunus, 61; Hud, 6; Ra'd, 8; Hicr, 4Taha, 52; Hac, 70, Neml, 75; Fatır, 11, Hadid, 22.

⁷⁹ Nisa, 103

⁸⁰ Bakara, 213.

oluş bütünüyle bir kitaptır. Kur'an'da insan da bir kitap gibi sunulmaktadır.⁸¹ Bu anlamların yanında, Allah'ın kulları arasından seçtiği elçilerine vermiş olduğu ilâhi vahiylerin toplamına verilen bir isim olarak da kullanılmaktadır. Hangi bağlamda kullandığı ayetin bağlamından anlaşılmaktadır. İlahi kitapları ifade eden diğer kelimelerden ayrı olarak "kitab" kelimesi farklı peygamberlerle birlikte kullanılmaktadır.⁸²

Kur'an'da Musa'ya Kitap verildiğini zikreden bazı ayetler şunlardır: *"Biz Musa'ya Kitab'ı verdik. Ve İsrailoğullarına benden başkasına dayanıp güvenilen bir Rab edinmeyin diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık."*⁸³ *"Andolsun Musa'ya Kitab'ı verdik,"*⁸⁴ *"Sonra Musa'ya Kitab'ı verdik."*⁸⁵

Kur'an'da Hz. Musa'ya verilen kitap için açıkça Tevrat ismi kullanılmamasından dolayı, bazı araştırmacılar, Kur'an'da'ki Tevrat lafzı ile sadece Hz. Musa'nın değil, o da dahil olmak üzere, bütün Beni İsrail peygamberlerinin kitaplarının içinde yer aldığı Eski Ahid külliyatının tümünün kast edildiği sonucuna çıkarmaktadırlar. Bunlara göre Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemde Yahudiler, Tevrat'ın İbranice karşılığı Torah kavramından eski Ahidin tümünü anlamaktadırlar.⁸⁶ Ayrıca, Yahudilerin ellerindeki kitapların hangilerinin Tevrat'a dahil olup olmadığı hakkında da kesin bir bilgi olmaması da konunun tartışmalı bir başka yönüdür. İsa döneminde eski Ahid'in Kur'an'ın geldiği zamanda son şeklini almış olduğu tarihen kesindir. Yani Kur'an'da da Tevrat sadece Musa'ya verilmiş kitabı tanımlamaz. Bu ad, Musa da dahil olmak üzere, tüm İsrail peygamberlerine gönderilen vahiylerin genel adıdır.⁸⁷

Hz. Musa'ya verilenler olarak Kur'an-ı Kerim'de "kitab", "suhuf", "elvah" kelimeleri bulunduğunu yukarıda belirttik. Bu hususta, Elmalılı, A'lâ Suresi 19. ayetinde *"Kuşkusuz bu ilk sahifelerde vardır, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde"* geçen "suhuf" un Tevrat'tan önce Musa'ya indirilmiş on suhuf, İbrahim'in de on suhuf olduğunu belirtir. Elmalılı'ya göre suhuf kelimesi aslında kitap manasına gelen sahifenin çoğulu olduğunu ve Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an dışında, peygamberlere indirilmiş olan

⁸¹ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, İstanbul, 2000, s. 309.

⁸² Necmettin Gökkır, Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi, İ.Ü.İ.F.D., Sa. 2, İstanbul 2000, s.226.

⁸³ İsrâ, 2.

⁸⁴ Kasas, 43; Hud, 110; Fussilet, 61; Mü'minun, 49; Secde, 53; Bakara, 53, 87.

⁸⁵ En'am, 154.

⁸⁶ Necmettin Gökkır, a.g.m., s. 227.

⁸⁷ Baki, Adam; Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.66.

kitapçıklar hakkında kullanıldığını bildirir.⁸⁸ Elmalılı, Hz.Musa'ya verilen levhalar (elvah) ile ilgili olarak Araf Suresi 144. ve 145. ayet tefsir ederken bilgi vermektedir: *"Allah buyurdu: Ey Musa! Sana verdiğim peygamberlikle kelâmımla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Sana verdiğime sıkı sıkı sarıl ve şükür edenlerden ol! Ve onun için o levhalarda her şeyden yazdık, nasihat ve hükümlerin ayrıntılarına ait herşeyi. Haydi bunlara sıkı sıkı sarıl, kavmine de emret, onlar da en güzeline sarılsınlar"* ayetlerini açıklarken levhaların yazılı olduğunu, sayısı, maddesi ve boyutları hakkında çeşitli rivayetlerin olduğunu ifade eder. Levhaların sayısının on, yedi veya iki adet olduğunu söyleyenlerin, maddesinin ise Cibril'in getirdiği zümrüt veya yeşil zeberced veya kırmızı yakut olduğunu yahut ilahi emirlerle Musa'nın yonttuğu bir taştan veya ağaçtan olduğunu söyleyenlerin bilgisini vermektedir. Ancak O'na göre bunlarda ciddi bir delil yoktur, Kur'an'ın bu konuda bilgi vermemiştir.⁸⁹ Kitab-ı Mukaddes'te bu iki levhanın, üzerinde yazı bulunan iki taş parçasından ibaret olduğu açıklanmıştır.⁹⁰ Bu levhalara yazılan me'vizanın (vaaz, telkin, nasihat) Allah'a ait olduğu gerek Kitab-ı Mukkades, gerekse Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Ancak bu levhalara Allah'ın emirlerinin yazılmasının doğrudan Allah'ın kudretiyle mi, yoksa bir melek mi, yoksa bizzat Musa tarafından mı gerçekleştiğini söylememiz için, elimizde herhangi bir delil yoktur.⁹¹

Kur'an-ı Kerim'de Tevrat teriminin on sekiz defa geçtiği on altı ayetin hiçbirinde Tevrat'ın Hz. Musa'ya verilmiş bir kitap olduğunun belirtmemiş olması dikkat çekici bir husustur.⁹² Ayetlerden Tevrat'ın İsrailoğullarına indirilmiş bir kitap olduğu anlaşılacakla birlikte, Hz. Musa'ya verildiği meselesi kapalıdır.⁹³ Ayetlerde Tevrat, bazen önder ve rahmet (Hud/17), bazen kendiyle hüküm verilen, içlerinde Allah'ın hükmü bulunan (Maide/43), bazen hidayet ve nur (Maide 5/43) bazen de rehber (İsra/2) olarak nitelendirilen ve İsrailoğullarına verilen (Mü'min/53) ilahi bir kitap (Maide/44) olarak geçmektedir. Tevrat'ın Musa'ya verilip verilmediği açık değildir. Hz. Musa'ya gönderilen "kitap"la ilgili olan ayetlerde de Tevrat lafzı geçmemektedir. Ancak, Elmalılı'nın bu konudaki fikri gayet açıktır. O, Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiğini başka bir ifade ile Musa'ya verilen Kitab'ın Tevrat olduğunu belirtir. O'na göre Musa'ya

⁸⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 8., s. 5786.

⁸⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 4. s. 2279.

⁹⁰ Çıkış, 31:18, 32: 15-16,

⁹¹ Ebu'l Ala Mevdudi, Tefhimul Kur'an, C.1, s. 719

⁹² Baki Adam, a.g.m., s. 222-223.

⁹³ Hidayet Aydar, a.g.m., s. 82.; Necmettin Gökür, a.g.m., s. 227.

verilen kitabın Tevrat olduğuna ihtilaf yoktur. Bu hususu Bakara Suresi'nin 53. ayetini tefsir ederken belirtmektedir. Ayetin meali şöyledir: " *Ve hani bir zamanlar Musa'ya kitabı ve furkanı verdik, gerekirdi ki doğru yola gidesiniz.*" Ayetinde geçen kitab kelimesinden kasıt Tevrat'tır. Kitab kelimesi dışında ayette geçen furkan kelimesi için, Kur'an'ın olduğu gibi, Tevrat'ın da bir sıfatı veya Tevrat'taki şerri hükümler veya Tevrat'tan ayrıca yedi beyza ve asâ gibi mucizeler yahut bir zafer olabileceğini bildirmektedir. Zira "furkan" aslında iki şey arasını kesin olarak ayırmak demektir. Hak ile batılı, küfür ile iman, helal ile haramı birbirinden kesip ayıran her şeye furkan denilir. Tevrat da esasen hak ile batılı ayıran ilahi bir furkandır.⁹⁴

Müfessirler, Kur'an'daki "El-Kitab"ın mahiyeti hakkında çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Kur'an'da, Bakara Suresi' nin ikinci ayetinde ilk defa zikri geçen "El-Kitab" hakkında yorum yapan müfessirlerden bazıları buradaki bu lafzın gaybi bir lafizolduğunu, bazıları da Tevrat ve İncil'e işaret ettiğini ileri sürmüştür. Müfessirlerin çoğunluğu ise, buradaki "El-Kitab"ın Kur'an olduğunu belirtmiştir. Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, Bakara Suresindeki "El-Kitap" lafzını esas alarak, bu lafız hakkındaki daha kesin bir yorum getirmiştir. Ona göre, buradaki "El-Kitab"dan kasıt, mutlak surette, Kur'an'dır. Kur'an, "El-Kitap" olarak tanımlanabilecek tek kitaptır. Diğerleri, bu lafızla tanımlanmaya layık değildir. Bunun içindir ki, Müslümanlar arasında, "El-Kitab" denilince, ancak, Kur'an anlaşılır. Hatta, Hadislere bile kitap denmez, Sünnet denir."⁹⁵ Hamdi Yazır, bundan sonra, "El-Kitab"ı şöyle tarif etmiştir: "Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.v) Efendimize inzal edilmiş olup, her bir suresi i'caz ifade eden ve ondaki bize tevatüren menkul ve o suretle mushaflarda mektub bulunan nazmı beliğ ki, hem mecmuuna, hem ba'zına ıtlak olunur "⁹⁶

El-Kitab"ı bu şekilde tarif etmekle birlikte, Hamdi Yazır, "*Ona Kitabı, Hikmeti, Tevrat'i ve İncili öğretti*"⁹⁷ ayetindeki "El-Kitab"ı, kitabet manasında masdar olarak yorumlamıştır. Ona göre, buradaki "El-Kitab," İsa'ya yazı yazmanın öğretildiği manasına gelmektedir.⁹⁸ O, Bakara Suresindeki "*Musa'ya o kitabı ve furkanı*

⁹⁴ Elmalı, a.g.e., C. 1. s. 352-353.

⁹⁵ Elmalı, a.g.e., C. 1, s. 162.

⁹⁶ Elmalı, a.g.e., C. 1, s. 162.

⁹⁷ Al-i İmran, 48.

⁹⁸ Elmalı, a.g.e, C. 2, s. 1103.

verdik"ayetinde⁹⁹ geçen "El-Kitab"ı ise, Tevrat olarak açıklamakta ve Musa'ya verilen "Kitab"ın Tevrat olduğunda ihtilafın bulunmadığını belirtmektedir.¹⁰⁰

Elmalılı'nın Tevrat ile ilgili bilgileri verirken dayanak yaptığı bir başka ayet de Enbiya Suresi'nin 48. ayetidir: *"Yemin olsun ki, Musa ve Harun'a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, takva sahipleri için bir ışık ve öğüt olarak verdik."* Elmalılı bu ayeti açıklarken, Musa ve Harun'a verilen ayetler içerisinde en mühim ve en faydalı olarak, Tevrat'ın verildiğini belirterek, Tevrat'taki hak ile batılı ayıran hükümleri, aydınlatıcı ve öğüt verici irşad ve vaazlar olduğunu ifade eder.¹⁰¹

2.2.2. Tevrat'ın İndirildiği Zaman İle İlgili Tartışmalar

Tevrat'ın indirildiği zamanla ilgili olarak Yahudi kaynaklarında tam bir netlik söz konusu değildir. Rabbani kaynaklarda, Tevrat, çeşitli yönleriyle, detaylı olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerde; Tevrat'ın varoluş öncesinde yaratılması, insanoğluna teslimine kadar Allah'ın danışmanlığını yapması, İsrailoğullarına verilmesi abartılı bir şekilde işlenmiştir. Tevrat'ın tefsiri olan Mişna'da Musa'nın Tevrat'ı Sina'dan aldığı belirtilmekteyken, buna karşılık, diğer Rabbani kaynaklarda, Tevrat'ın Sina'da verilışinden önce de var olduğu hakkında haberler bulunmaktadır. Bu kaynaklarda, Tevrat'ın sadece Musa'ya vahyinden önce değil, dünyanın yaratılışından önce de gökte, Allah'ın katında hazır olduğu ifade etmektedir. Tevrat dünya yaratılmadan önce yaratılmış, bunun sebebi ise Tevrat'ın dünyanın yaratılışında bir el kitabı vazifesi görmesine bağlanmıştır. Dünyanın yaratılışında plan vazifesi gören Tevrat, insanın yaratılmasında, Tanrı'ya danışmalık yapmıştır. Tevrat İsrailoğullarına verilmeden 974 nesil yaratılmış, ilk insan Adem ile Musa arasında gelen peygamberler Tevrat'la muhatab olmuş, emir ve yasaklarından mükellef olmuşlardır.¹⁰²

Görüldüğü gibi, Tevrat'ın indirildiği zaman olarak çeşitli görüşler ileri sürülmektedir: Yahudi kaynaklarına göre Tevrat, dünyanın yaratılışından önce yaratılan yedi şeyden biridir. Bir görüşe göre Tevrat dünya yaratılmadan 974 nesil önce yaratılmış, dünyanın ve insanın yaratılışında Tanrı'ya danışmanlık yapmıştır. Tanrı, dünyanın yaratılmasından Tevrat'ın İsrailoğullarına verilışine kadar günün üçte birini Tevrat okumakla ve onun yorumu olan Mişna çalışmakla geçirmiştir. Kaynaklarda

⁹⁹ Bakara, 53.

¹⁰⁰ Elmalılı, a.g.e, C. 1, s. 352.

¹⁰¹ Elmalılı, a.g.e. C. 5, s. 3358.

¹⁰² Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s. 46-51.

Adem, Nuh ve Yusuf'un Tevrat'ın bütün hükümleriyle amel ettiği zikredilmektedir. Kur'an'da Tevrat'ın İbrahim ve Yakub'dan sonra indirildiği¹⁰³ belirtilerek bu rivayet reddilmiştir. Elmalılı, Tevrat'ın indirildiği zamanla ilgili bilgi verirken bunu Kur'an'ın Kasas Suresi'nin 43. ayetine dayandırarak açıklamaktadır. Kasas, 43. meali şöyledir: *"Andolsun ki biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya olur ki düşünür, öğüt alırlar diye, insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir."* Elmalılı'ya göre bu ayette geçen ilk nesiller ifadesi, Firavun'un helakıyla son bulan nesli işaret eder. Bu tarih, aynı zamanda Tevrat'ın nüzul tarihidir. Hz. Musa'nın peygamberliğinden Firavun'un suda boğulmasına kadar olan zamanda bulunanlar ilk nesilden sayılmaktadırlar. Firavun'un yok olmasından veya Tevrat'ın indirilmesinden İslam'ın doğuşuna kadar orta nesiller oluyor. İslam'ın doğuşu ile ahir zaman, yani son nesiller başlıyor. İşte Tevrat'ın birinci nesillerin helakından sonra ibret alınması ve sonraki nesilleri uyarması, sonraki nesillerin zulüm etmemesi, haksızlık yapmaması için aydınlanmada bulunması amacıyla indirildiği ifade edilmiştir. Bu şekilde Tevrat'ın indiriliş hikmeti de açıklanmıştır.¹⁰⁴

2.2.3. Tevrat'ın Vahiy Şekli Meselesi

Tevrat ile ilgili önemli bir husus da vahiy şeklidir. Tevrat'ın vahiy şekli Yahudi din bilginleri olan rabbiler arasında tartışmalı olduğu gibi İslam müfessirleri arasında da görüş birliği yoktur. Rabbilerden bazıları Tevrat'ın bir defada indiğini, bazıları ise çeşitli zamanlarda parça parça vahyedildiğini ileri sürmüştür. Rabbilerin bu görüş ayrılıklarına rağmen Tevrat'ın bir defada Musa'ya vahyedildiği anlayışı genel Rabbani inancının esasını oluşturmuştur.¹⁰⁵ Bu genel Rabbani anlayışına karşılık, Tevrat'ın muhtevasına göre, onun, bir defada toptan değil, yeri geldikçe, parçalar halinde nazil olduğu anlaşılmaktadır. Tevrat'ın son üç kitabı Levililer, Sayılar ve Tesniye'de Musa'nın Sina Dağı'ndan ayrılmasından sonra meydana gelen bir çok vahiyden bahsedilmektedir.¹⁰⁶ Bazı durumlarda, hükmü bilinmeyen olaylar karşısında Musa'nın Allah'dan vahiy beklediği Tevrat'ta zikredilmektedir. Buna göre, Tevrat'ın Sina buluşmasından sonra da ihtiyaçlara ve şartlara göre gelmeye devam ettiği söylenebilir.¹⁰⁷

¹⁰³ Âl-i İmran, 3/65, 93.

¹⁰⁴ Elmalılı, a.g.e., C.5, s. 3739-3740.

¹⁰⁵ Baki Adam, a.g. md., s. 41.

¹⁰⁶ Örnek olarak bkz. Levililer, 16:1-2; Sayılar, 15:32:36; Tesniye,31.14.

¹⁰⁷ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s. 74.

İslam müfessirleri genellikle Tevrat'ın bir defada levhalar halinde verildiğini belirtir. Zira Kur'an-ı Kerim'deki *"Ehl-i kitap senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar"* ayeti¹⁰⁸ bu anlayışa işaret etmektedir. Elmalı bu ayette geçen kitap ehlinden maksadın Yahudilerdir. O, bu ayetin inme sebebinin Yahudi din adamlarının inat ve tahakkuma dayanan isteklerinin olduğunu belirtir: Bazı Yahudi din adamları sırf tahakkum ve inat etmek için peygamberimizin huzuruna gelerek, eğer sen peygambersen bize Hz. Musa gibi gökten ve topu birden bir kitap indir demişler ve bazıları levha üzerine ve bir semavi yazı ile yazılmış olmasını, diğer bazıları inerken kendilerinin de muayene ve görmelerini söylemişler.¹⁰⁹

Elmalılı'nın Tevrat'ın vahyi meselesinde görüş bildirdiği bir başka ayet de Bakara Suresi 51. ayetidir: *"Hani bir zamanlar Musa'ya kırk gecelik vaad verdik de sonra siz onun arkasından buzağıyı put edindiniz ve o halinizle zalimler idiniz."*o, bu ayeti açıklarken Tevrat levhalarının Musa'yaindirilme şeklini ve indirildiği zamanı belirtir. Elmalılı'ya göre, Hz. Musa'nın denizi geçtikten sonra Allah tarafından vaad olunan kitap için bir mîkat olmak üzere tayin edilen ve Zilkâ'de ayının başından Zilhicce'nin onuna kadar gündüzüyle birlikte devam eden bir ay on günlük müddetti, Hz. Musa Tur'da oruçlu olarak geçirmiş ve nihayet münâcât ile bizzat ilahi kelama mazhar olmuş ve Tevrat levhaları kendisine inzal buyrulmuştur.¹¹⁰

Görüldüğü gibi, Elmalılı M. Hamdi Yazır, tefsir eserinde ilgi ayetleri açıklayıp değerlendirirken, Tevrat'ın Musa'ya levhalar halinde inzal olduğunu belirtir, ancak Yahuddi Rabbilerininbu konudaki Tevrat'ın bir defada topluca vahyedildiği ya da çeşitli zamanlarda parça parça vahyedildiği tartışmasına girmez. Kısaca Elmalılı'nın bu konuda detaylı açıklamalar ve değerlendirmelerde bulunmadığını söylemek mümkündür.

2.2.4. Tevrat'ın Tahrifi Meselesi

Tevrat, bugün yaşayan dinlerin en eskilerinden biri olan Yahudiliğin kutsal kitabıdır. Tevrat'ı diğer kutsal kitaplardan ayıran önemli bir özellik vardır. Bu, onun bir kutsal kitap olmasının yanında bir milletin karakterini yansıtmasıdır. Tevrat, Yahudi milletinin üç bin yıllık tarihini bugüne taşıyan yazılı. bir kutsal metindir.¹¹¹ Bu kadar

¹⁰⁸ Nisa, 153.

¹⁰⁹ Elmalılı, a.g.e., C.3, s. 1513.

¹¹⁰ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 352.

¹¹¹ Baki Adam, a.g.m., s. 359.

uzun bir tarihe sahip bu kutsal metinle ilgili en tartışmalı konulardan biri de tahrif meselesidir.

Tahrif bir yazıyı, bir sözü asli manasını değiştirecek şekilde bozmaya denir.¹¹² Tahrif, yazılı metnin doğrudan doğruya değiştirilmesi, doğru olan metinlerin okunurken keyfi olarak değiştirilmesi şeklinde olduğu gibi, metninden bazı kısımların çıkarılması veya metne ilaveler yapılması yahut da asli metni yanlış yorumlama gibi çeşitli şekillerde de olabilir.¹¹³ Tahrif kelimesi Kur'an'da fiil kalıbında birkaç ayette geçmektedir.¹¹⁴ Zira Kitab-ı Mukaddes'in tahrif, tebdil ve tağyir edildiğini açıkça ilk ortaya koyan en eski kitap Kur'an'ın kendisidir.¹¹⁵ İslam dünyasında Yahudilik hakkında yazılan eserlerin çoğunun referansını genellikle Kur'an'ın teşkil etmesi de bu durumu açıkça göstermektedir.¹¹⁶ Kur'an-ı Kerim tahrif, tebdil ve tağyiri ifade etmek üzere tahrif,¹¹⁷ tebdil,¹¹⁸ kitmân,¹¹⁹ lebs,¹²⁰ leyy¹²¹, nisyân¹²² tabirlerini kullanır. Kur'an'ın ilgili ayetlerinden, Yahudilerin gerek metni veya manayı bozdukları (tahrif), kelimeyi başka kelimelerle değiştirdikleri (tebdil), bazı bölümleri gizledikleri (kitman), gerekse okurken ağızlarının eğip bükerek (leyy) metni anlaşılmaz veya yanlış anlaşır hale getirdikleri ve kendilerine verilen kitabın bir kısmını unuttukları (nisyan) anlatılmaktadır. Yine ilgili ayetlerden, Tevrat'ın yanlış yorumlanmasında sadece manasının değiştirilmesi değil, bizzat metnin de değiştirildiği anlaşılmaktadır.¹²³

Tahrif meselesi İslam-Yahudi polemiğinin ve tartışma konularının başında gelmiştir. Müslümanların Yahudilere karşı yapmış oldukları polemik türü eserlerde ilk başta gelen eleştiri konusu tahrif meselesidir.¹²⁴

İslam alimleri İlahi kitapların tahrifi konusunda¹²⁵ genel olarak, üç farklı görüş beyan etmişlerdir:

¹¹² F. Buhl, "Tahrif" md. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1977, XI, s.667

¹¹³ F. Buhl, "Tahrif" md., s. 667.

¹¹⁴ Bkz. Bakara, 75; Nisa, 46; Maide, 13,41.

¹¹⁵ Adem Özen, "İslam-Yahudi Polemiği Ve Tartışma Konuları", Divan Dergisi, Sa. 2, İstanbul, 2002, s. 238.

¹¹⁶ Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, İstanbul, 2002, s. 19.

¹¹⁷ Bakara, 79; Nisa, 46; Maide, 13,41.

¹¹⁸ Bakara, 59; Araf, 162.

¹¹⁹ Bakara, 42, 140, 146, 159, 174; Al-i İmran, 71

¹²⁰ Bakara, 42, Ali İmran, 71

¹²¹ Al-i İmran, 78; Nisa, 46

¹²² Maide, 13.

¹²³ Adem Özen, "İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları", s.241

¹²⁴ Adem Özen, a.g.m., s. 240.

¹²⁵ Müslüman müfessirlerin Tevrat'ta tahrif konusundaki görüşleri ve bunun Yahudi kaynakları açısından detaylı bir şekilde değerlendirilmesi için bkz. Baki Adam, a.g.m., s. 366-386.

1-Bazıları İlahi kitapların lafız ve mana bakımından tahrif edildiğini iddia eder,
2-Aksini savunanlara göre ise tahrif ve tebdil kitapların metninde değil tefsirinde meydana gelmiştir.

3-Bu iki grup arasında orta bir yer tutan üçüncü bir grup ise, ilahi kitapların lafzının pek az kısmının tebdil edildiğini, asıl tebdil ve tahrifin onun tefsirinde meydana geldiğini savunmaktadır.¹²⁶

Birinci grup, Tevrat'ın lafız ve mana bakımından tahrif edilmiş olduğunu ve Tevrat'ı Allah'a atfetmenin O'na iftira olacağını, bu yüzden Tevrat'ın saygıya layık olmadığını belirtir.¹²⁷ Tevrat'ın lafız ve mana bakımından tahrif edildiğini savunanların başında İbn Hazm (ö. 456 h.) gelir. İbn Hazm mevcut ilahi kitapların metin ve kaynak kritiğini yapmış ve bu kitapların özellikle de Tevrat'ın ilahi vasıfta bir kitap olamayacağını belirtmiştir.¹²⁸ Böylece İbn Hazm Tevrat'ı sistemli bir şekilde tenkid eden ve tahrif meselesini geniş bir şekilde ele alan ilk Müslüman bilgin olmuştur.¹²⁹

İkinci grup yani Kur'an-ı Kerim'in ilahi kitapların tahrif ve tebdili ile ilgili ifadelerinin yorumda tahrif ve tebdil olduğunu savunanların başında ise İbn Haldun (ö. 808 h.) ve Makrizi (ö. 845 h.) gelmektedir. Bu gruptakilere göre, tahrif sadece ilahi kitapların yorum ve tefsirinde yapılmıştır. Bunlara göre, önceki ilahi kitapların takdis ve ta'zimi şarttır, çünkü onlar rivayet ve takdim edildikleri şekliyle ilahi kitaplardır. Sadece geleneksel yorum tarzı yanlıştır, metinleri yanlış değildir.¹³⁰ İbn-i Haldun, "*içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde seni nasıl hakem yapıyorlar.*" ayetini¹³¹ esas alarak *Allah'ın hükmü* bulunduğu için Tevrat'ın lafızlarının değişmediğini ileri sürmektedir.¹³² Lafızda herhangi bir tahrifin olmadığını savunan bir diğer alim de Makrizi'dir. Makrizi farklı bir şekilde, Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen tahrifin Tevrat'la ilgili değil, onun tefsiri olan "Mişna" ile ilgili olduğunu savunur, bu konudaki görüşlerini meşhur eseri Hıtat'ında dile getirmektedir.¹³³

Tahrifin asıl metinde olmadığı görüşünde olan bir başka alim de Hindistanlı Şah Veliyullah Dehlevî (ö.1296 h.)'dir. Dehlevî'ye göre tahrif asıl metinde değil

¹²⁶ Baki Adam, a.g.m., s. 366; Necmettin Gökçır, a.g.m., s. 221.

¹²⁷ Baki Adam, a.g.m., s. 366.

¹²⁸ Necmettin Gökçır, a.g.m., s. 221.

¹²⁹ Baki Adam, a.g.m., s. 367.

¹³⁰ Ignaz Goldziher, Ehl-i Kitap'a Karşı İslam Polemiği II, (çev. Cihat Tunç), İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, C.V, 1980, s. 254.

¹³¹ Maide, 5/43.

¹³² Ignaz Goldziher, a.g.m. s. 257.

¹³³ Necmettin Gökçır, a.g.m., s. 222.

tercümelerde olmuştur. Bir ayeti kendi manasının dışına çıkararak tefsir ve yorumda tahrif yapılmıştır.¹³⁴

İlahi kitapların tahrifi ve tebdili konusunda orta yolu takip edenlere göre ise metinde tahrif ve tebdil bulunmakla beraber, bu bütünüyle baştan sona olmayıp sadece belli kısımları için olmuştur. İbn-i Teymiyye (ö.728 h.), Fahreddin Razi (ö. 606 h.), Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361 h.) ve Süleyman Ateş bu görüşü paylaşırlar.¹³⁵

Elmalılı, Tevrat'ta tahrif meselesine Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetler olan Bakara Suresi'nin 42., 59., 79., 146., 159., ve 174.; Al-i İmran Suresi 71. ve 78.; Nisa Suresi 46.; Maide Suresi 13. ve 41. ve Araf Suresi 162. ayetleri tefsir ederken değinmektedir.

Elmalılı'ya göre Tevrat'ta tahrifin çoğunluğu, ayetlerin gizlenmesi ve manalarının yanlış verilmesi şeklinde olmuştur. Yahudiler, bazı ayetlerin manasını gizlemek suretiyle tahrifatta bulunmuşlardır.¹³⁶ Elmalılı, İslam'da peygamber olarak bilinen kişilerin ya da geçmiş peygamberlerin yaşam ve durumları ile ilgili olarak Tevrat'ta gayr-i ahlaki haberlerin olması, onlara isnat edilen bir takım günah ve kabahatlerin varmış gibi gösterilmesi, metinde de tahrifin olduğunu belirtir.¹³⁷

Elmalılı'nın Tevrat'ta tahrif meselesine yaklaşımını, bakış açısını iyi anlamak için önce O'nu tahriften ne anladığına bakmak yerinde olur. Elmalılı tahrif konusunda Nisa Suresi 46. ayetini tefsir ederken önemli değerlendirmelerde bulunur. Ayetin meali şöyledir: *"Yahudilerden bir kısmı, (Allah'ın kitabındaki) kelimeleri esas manasından kaydırıp; dillerini eğerek ve dine saldıracak, 'Sözünü işittik, emirlerine isyan ettik, dinle, dinlemez olası ve râina (bizi gözet)' diyorlar. Halbuki onlar, 'İşittik ve itaat ettik, dinle ve bize de bak' deselerdi bu, kendileri için hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lanetlemiştir. Artık onlar, pek azı müstesna, iman etmezler."* Bu ayetten anlaşılmaktadır ki, Yahudiler Allah'ın kendilerine gönderdiği kitabı tahrif etmiş, kelime ve cümlelerin yerlerini değiştirmiş, manalarını saptırmış, gerçekleri ve bu arada Hz. Peygamber'in geleceğini müjdeleyen kısımları örtmüş, bozmuş ve inkar etmişlerdir. Hz. Peygamber zamanında de ilk anda maksatlarını belli etmeyecek sözler kullanarak onu tahkir etmek ve kinlerini tatmin etmek yoluna

¹³⁴ Şah Velîyullah Dehlevî, Fevzu'l-Kebir, İstanbul, 1980, s. 13.

¹³⁵ Baki Adam, a.g.m. s. 381.; Necmettin Gökçür, a.g.m., s. 223.

¹³⁶ Elmalılı, C.1, s. 506.

¹³⁷ Elmalılı, C.1, s. 411.

gitmişlerdir. Mesela ayette geçen "râinâ" kelimesi "bizi gözet" manasına gelir, ayının kesresi biraz uzatılarak söylenirse "râinâ: bizim çobanımız" manasına gelir. İşte ayet Yahudilerin buna benzer kelime oyunları yaptıklarını vurgulamaktadır.¹³⁸ Elmalılı bu ayeti tefsir ederken tahrif ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. O tahrif şekli hakkında üç suretin olduğunu belirtir: Birincisi, bir kelimeyi diğeri ile değiştirirler. Mesela Tevrat'ta, Hz. Peygamber'in vasıfları ile ilgili "reb'a" kelimesini "uzun olmayan" terimine, aynı şekilde "recm" kelimesini "had (şer'î ceza)" deyimini ile değiştirmeleri gibi ki, yazıdaki değiştirmedir.¹³⁹

Elmalılı'ya göre kelimeleri yerlerinden değiştirmek bir tahriftir. Yahudiler kelimeleri şuraya buraya çekerek kelamı değiştirirler. Bu onların bir adedi olmuştur.¹⁴⁰ Elmalılı, yapılan tahrifi başka bir örnekle daha açıklamaktadır: Mesela, onlara "hitta" deyiniz, yani orada yükünüzü yıkıp ikamet ve istiğfar ediniz denildiği halde, güya "hannıthu" yani buğday yeyiniz, deyiniz denilmiş gibi, "hannıtthu. hannıthu" diye bağırmaya başlamış ve Tevrat'ı böyle tahrif etmişlerdir. Fakat bunu yapanlar, Yahudilerin hepsi değildir. İçlerinden bir grup bunu yapmıştır.¹⁴¹

Tahrifin ikinci sureti, ortaya şüphe atma ve yanlış yorumlarla bir kelimeyi öteye beriye çekerek mânâsını haktan batıla çevirmedi ki, bu da tefsir ve açıklamada yapılan bir manevi tahriftir.¹⁴²

Elmalılı'ya göre tahrifin üçüncü sureti ise, yalnız kitap değil, bir söz söyledikleri zaman duydukları ve kalblerinde bildikleri gibi dosdoğru söylemeyip değiştirerek söylemeleridir. Çünkü, Yahudiler Hz. Peygamber'in huzuruna gelirler, bazı şeyler sorarlar, yanından çıktıkları zaman Peygamberin sözlerini değiştirerek yaymaya çalışırlardı.¹⁴³

Elmalılı'ya göre, İsrailoğulları kendi yazdıkları fikirleri, te'villeri tercemeleri, Tevrat'ın aslı ile karıştırıyorlar, seçilmez hale getiriyorlar, bazen de, Hz. Muhammed'in sıfatları hakkında yaptıkları gibi geçmiş kitaplardaki ayetleri saklıyorlar, böylece Tevrat'ın aslını koruyamadılar.¹⁴⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, bu sözleriyle, Yahudilerin, Tevrat'ı yorumda ve başka dillerde tercümede tahrif ettiklerini ifade etmektedir.¹⁴⁵ Fakat

¹³⁸ Heyet, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Medine, 1992, s. 85.

¹³⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1362.

¹⁴⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1602.

¹⁴¹ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2310.

¹⁴² Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1362.

¹⁴³ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1362.

¹⁴⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 336.

¹⁴⁵ Baki Adam, a.g.m., s. 382.

0; İslam' da peygamber olarak tanınan Nuh ve Lut gibi şahısların hayatları hakkında Tevrat'ta ahlak dışı haberlerin yer almasını, metinde tahrif olarak kabul etmekte ve bunda şüphe bulunmadığını söylemektedir.¹⁴⁶

Tevrat'ın tahrifi konusunda özellikle, Bakara Suresi 79. ayeti "*Yazıklar olsun o kimselere ki, kitabı elleriyle yazıp sonra 'Bu Allah katındandır' derler*" ve Nisa Suresi 46. ayeti ve Maide Suresi 13. ayeti "*Kelimeleri yerlerinden değiştiriyorlar*" ayetlerine dikkat çeken Elmalılı'ya göre, Yahudilerin Tevrat'ın aslını koruyamadılar, kendi yazdıkları tercümeleri: "İşte Allah'ın kitabı" diye Tevrat yerine koyuyor, ilmi meselelerde gerçeği takip etmeyerek kendi gönüllerine göre açıklamalarda bulunuyor, arzu ve şehvetlerine sapıyorlar, safsatalar yapıyorlar, arzularına tabi oluyorlardı.¹⁴⁷ Zaten, Bakara 179'da kastedilen, Yahudilerin kendi elleriyle yazmış oldukları Tevrat'ın kendisi olmayıp, din bilginlerinin Tevrat ayetleri üzerine yazdıkları şerhler ve Tevrat ayetlerini arzularınca yorumlayıp telif ettikleri ahkâm kitaplardır ki, din adamlarının Kitab'ın aslında bulunmayan ayrıntılara dair içtihad hükümlerini Allah'ın buyrukları olarak gösterdiler.¹⁴⁸

Elmalılı Yahudiler'in Allah'ın kelamı olan Tevrat'ı tahrif şeklini belirtirken, Yahudilerin Tevrat'ın manasını değiştirecek bir surette kelimelerin ve harflerin yerlerini, manasını değiştirdiklerini ve bunu anlayamadıklarından, akıl ve idrak noksanlığından dolayı değil; akılları erdikten, ne manasında, ne de Allah'ın kelamı olduğunda asla şüpheleri kalmadıktan sonra bile bile ve kasden yaptıklarını söylemektedir.¹⁴⁹

Elmalılı'nın tahrif konusunda dikkat çektiği bir başka ayet de Bakara Suresi 159. ayetidir: "*İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetin kendisi olan ayetleri insanlar için biz kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya mutlaka onlara Allah lanet eder. Lanet edebilecek olanlar da lanet ederler.*" Elmalılı göre bu ayette Yahudiler bilgiyi gizleyerek tahrif yaptılar. O, Ensar'dan bir topluluğun, Yahudilere Peygamberin vasıflarını ve hükümlerle ilgili bazı ayetleri sorduklarını, Yahudilerin gizleyip, söylemediklerini ve bunun üzerine bu ayet indiğini bildirir.¹⁵⁰

Buraya kadar Tevrat'ın tahrifi konusunda İslam alimleri ve müfessirlerin konuyla ilgili üç çeşit görüş bildirdiklerini ifade ettik. Birinci görüş, Tevrat'ın lafzen ve manen tahrif edilmiş olduğuna, ikinci görüşün Tevrat tefsir ve yorumunun tahrif edilmiş

¹⁴⁶ Elmalılı, C. 1, s. 411.

¹⁴⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 336.

¹⁴⁸ Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul, 1988, C. 1, s. 187.

¹⁴⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 391.

¹⁵⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 559.

olduğuna ve son olarak Elmalılı Hamdi Yazır'ın da içinde olduğu üçüncü görüşün de orta bir yol izleyerek Tevrat lafzının pek az bir kısmında tahrifi kabul edip asıl bozulmanın tefsir ve yorumunda olduğunu savunan görüşleri kısaca inceledik. Üçüncü grubun içinde yer alan Elmalılı'nın bu mevzuda görüşlerinin gayet açık ve kendi içinde tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

Tevrat'ın tahrifi konusunda meselenin daha objektif bir şekilde değerlendirilmesi ve doğru anlaşılması için, Müslüman bilginlerin bilgi ve görüşleri yanında Rabbani Yahudi kaynaklarına bakmak gerekmektedir. Çünkü Rabbani Yahudilik kaynaklarında Tevrat'ın tahrifi ve kaybolması ile ilgili olarak, Müslüman bilginlerin farkına varmadığı bir çok bilgi bulunmaktadır. Yahudi rabbiler, Musa'ya verilen Tevrat'ın mahiyeti, yazılması, yazarları, neshi, çelişkili ifadeleri, düzeni ve benzeri konularda etraflıca tartışmışlardır. Burada, Müslüman bilginlerin farkına varmadığı bu konularla ilgili rivayet ve haberleri nakletmek, Tevrat'ın tahrifi meselesinin açıklığa kavuşması açısından faydalı olacaktır. Tevrat'ın tahrifi meselesinde rabbani kaynaklarına dayanarak ortaya koyan araştırmacı Baki Adam'a göre, Rabbani Yahudilik kaynaklarında, Musa'ya verilen Tevrat'ın tahrif edildiğine dair bir çok haber bulunmaktadır. Hatta bu kaynaklarda, Musa'ya verilen Tevrat'ın kaybolduğu ve bugünkü Tevrat'ın Ezra tarafından tespit edildiği de belirtilmektedir. Musa'dan sonra tespit edilen Tevrat'ın değişikliğe uğrayıp tahrif edildiğini, asli yapısını koruyamadığını Rabbani kaynakları da belirtir. Önceleri, Tevrat'ın değişmediğini, asli yapısını koruduğunu ve Musa'ya verildiği haliyle aynı olduğunu ileri süren Rabbani kaynakları daha sonra bu görüşten vazgeçerek, Tevrat'ın tahrif edildiğini, bu yüzden içinde bir takım bilgi yanlışlıklarının olduğunu, hatta bundan dolayı çelişkili ve tutarsızlıklarının bulunduğunu belirterek çelişkiye düşmüşlerdir. Bunun yanında Tevrat'ın Musa'ya yazılı ve sözlü olarak verildiğini ileri sürerek Rabbilerin yorumu olan Sözlü Tevrat'ı daha değerli saymışlardır.¹⁵¹ Adam bu hususta şöyle demektedir: "Babil Talmudu'nda yer alan bir habere göre, M.Ö. 841'de tahta geçen Yehuda, kralı Ahazya¹⁵² Musa'ya verilen Tevrat'tan Allah'ın kutsal isimlerini çıkarmış ve yerlerine, putların isimlerini koymuştur. MÖ 736-716 yılları arasında hüküm süren Kral Ahaz,¹⁵³ Tevrat okumayı yasaklamış ve bunu sağlamak için, Mabed'deki Tevrat'ı mühürlemiştir. Amon¹⁵⁴ (MÖ.642-640) ise

¹⁵¹ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s. 123-126.

¹⁵² Ahazya hakkında geniş bilgi için bkz. II. Krallar, 8:25-29.

¹⁵³ Ahaz hakkında bkz. II. Krallar, 16:1-20.

¹⁵⁴ Amon hakkında bkz. II. Krallar, 21:19-26.

Tevrat'ı yakmıştır. Yehuda kralları arasında Tevrat'a karşı en katı düşmanlığı Menasseh¹⁵⁵ (M.Ö. 687-642) gütmüştür. Menasse, Ahazya gibi, Tevrat'tan Allah'ın isimlerini çıkartmış, yerine putların isimlerini koydurmuştur. Bu Kral zamanında Tevrat'ı yok etme çabaları o kadar başarılı olmuştur ki, Musa'nın yazdığı söylenen ve Mabel'de muhafaza edilen standart ana nüshanın varlığı herkesten gizlenmiştir. Bu Tevrat nüshası, Mabel'in gizli bir yerine saklanmış, son krallardan Yoşiya'nın (MÖ 640-609) zamanına kadar da bulunamamıştır."¹⁵⁶

Rabbani kaynaklardan ve Eski Ahid'in II. Krallar ile II. Tarihler kitaplarındaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Menasse krallığı döneminden Yoşiya'nın krallığına kadar Yahudiler Tevratsız yaşamıştır. Bu dönemde din, tamamen "Soferim" denilen kişilerin keyfi tasarruflarına kalmıştır. Yoşiya zamanında peygamberlik yapan Yeremya,¹⁵⁷ bu kimseleri Allah'ın dinini değiştirmek ve Tevrat'ı tahrif etmekle suçlamıştır.¹⁵⁸

MÖ. 640 yılında tahta geçen Yoşiya, seleflerinin putperest adetlerini terk etmiş ve tekrar hak yola dönmüştür. O, Mabel'deki putları ve bunlarla ilgili eşyaları kaldırmış ve önceki putperest krallar tarafından tahrip edilen Mabel'i tamir ettirmeye başlamıştır.¹⁵⁹ Tamirat esnasında, Baş Kohen Hilkiya, tesadüfen, Mabel'de Tevrat'ı bulmuştur. İsrailoğullarının elinde Mabel'e saklanmış olan bu Tevrat nüshasından başka nüsha bulunmamaktadır.¹⁶⁰

Daha sonra, Bübil Kralı Nebukednazzar'm Yehuda devletine girmesi ve Kudüs'ü kuşatması üzerine, Kral Yoşiya, içinde On Emir yazılı Taş Levhalar ile bu Tevrat'ın muhafaza edildiği Ahit Sandığını, Süleyman tarafından hazırlanmış olan Mabel'deki katakompa saklamıştır. Ondan sonra da bu sandık ve dolayısıyla Musa'nın yazdığı söylenen Tevrat bir daha bulunamamıştır. Kudüs Talmudu'nun ifadesine göre bu Tevrat, bugün hala saklandığı yerde durmaktadır.¹⁶¹

Yahudi din tarihinde peygamber olmamakla birlikte, peygamberden de öte bir konuma sahip önemli bir isim olan Ezra, Babil sürgünü dönüşünde Tevrat'ı yeniden tespit etmiştir. Bu Ezra'nın yaptığı en önemli faaliyettir. Ezra, yalnızca neredeyse

¹⁵⁵ Menasse hakkında bkz. II. Krallar, 21:1-18.

¹⁵⁶ Baki Adam, a.g.m., s.387.

¹⁵⁷ Bkz. Yeremya, 8: 8-9.

¹⁵⁸ Baki Adam, a.g.m., s. 387.

¹⁵⁹ Bkz. II. Krallar, 22. bap; II. Tarihler, 34. bap.

¹⁶⁰ Baki Adam, a.g.m., s. 387.

¹⁶¹ Baki Adam, a.g.m., s. 388.

tamamı unutulmuş olan Tevrat'ı yeniden gün yüzüne çıkarmakla kalmamış, onu yazıya geçirmiş, daha iyi anlaşılması için yorumlamış ve yazı karakterini değiştirerek, Samiri nüshasından farklı yeni bir Tevrat versiyonu oluşturmuştur.¹⁶² Böylece, hikmet sahibi, bilgili bir kimse ve Tevrat'ın usta yazıcısı (Sofer) olarak tanınan Ezra'mn yaptığı en önemli iş, Tevrat'ın yeniden oluşması ve Yahudi hayatında yerini almasıdır.¹⁶³

Ezra, yeni Tevrat'ı halkın huzuruna getirip okumuş,¹⁶⁴ hükümlerini, Yahudilere tek tek açıklamış ve hayat tarzı olarak benimsemelerini istemiştir. O, Tevrat'ı haftalık okuma parçalarına ayırmış ve haftalık Tevrat okuma geleneğini oluşturmuştur. Halkın toplanma günleri olan Pazartesi ve Perşembe günlerini ise, toplu Tevrat okuma günleri ilan etmiştir. Talmud'a göre Ezra, yeni Tevrat'ta bir takım değişiklikler yapmıştır. O, Musa'ya ilkel İbrani yazı karakterinde verilmiş olan Tevrat'ın yazı karakterini; kare karakterli Asuri yazı sitiline çevirmiş, öncekini Samirilere bırakmıştır. Talmud'da, Tevrat'ın yazı karakterinin değişmesi, Ezra'nın faziletlerinden sayılmıştır. Ayrıca, Tevrat'ın bazı harfleri üzerine noktalar koymuştur.¹⁶⁵ Bundan dolayı, Rabbanilerin Musa'nın getirdiği Tevrat'ın kaybolduğunu veya unutulduğunu, Ezra'nın yeni bir Tevrat yazdığını söylemeleri, Tevrat'ı Ezra'nın tahrif ettiği yönündeki iddialara delil kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Ezra tarafından kurulmuş yüz yirmi üyeli bir büyük meclis (Bu yüz yirmi üyenin otuzunu Nevi'im (peygamberler), geri kalanını ise Hakhamim (Hahamlar), Zıkanim (İleri Gelenler) ve Soferim teşkil etmektedir.) Knesst Ha-Gadol'un başlıca görevi Eski Ahid'in tam metninin tesbit etmektir ve Yahudilikle ilgili olarak, şunları yapmıştır: 1- Tevrat'ı Yahudi hayatının esası kılmıştır. 2- Bütün adet ve gelenekleri toplamış ve bunları Yahudiliğin iskeleti haline getirmiştir. 3- Eski Ahid'in metnine yeni eklemelerde bulunmuştur.¹⁶⁷ Böylece Ezra ve adamları Tevrat'ı yeniden derleyerek ona günümüzdeki şeklini vermiş ve onun halk tarafından katı bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır.¹⁶⁸

¹⁶² Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 192.

¹⁶³ Ezra'nın Tevrat'ı yeniden yazması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları, İstanbul, 2011, s. 50-60; Baki Adam, a.g.m., s. 388-399.

¹⁶⁴ Ezra'nın halka okuduğu Tevrat'ın Tanrı'nın Musa'ya Sinada yazdırdığı gerçek Tevrat olup olmadığı tartışmalıdır. Yani bu konuda tartışmanın merkezinde Ezra'nın Babil'den gelirken beraberinde bir Tevrat metni getirip getirmediği konusu yer almaktadır. Bkz. Ali Osman Kurt, a.g.e., s.195-200.

¹⁶⁵ Baki Adam, a.g.m., s. 389.

¹⁶⁶ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 205.

¹⁶⁷ Baki Adam, a.g.m., s. 390.

¹⁶⁸ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 264.

Babil Sürgünü dönüşünde Ezra'nın önderliğinde ortaya çıkan Soferim'in yeni Tevrat'ta yaptığı değişiklikler de vardır. Rabbanî kaynaklarına göre, Knesset Ha-Gadol'un üyesi olan Soferim, Tevrat'ın metninin yazım şeklinin tespitinde tek tabii yetkilidir. Onların elinden çıkan Tevrat metinleri, bütün yönleriyle, sahihtir. Rabbilerin anlayışına göre, Soferim'in yaptığı her şey vahiy kaynaklıdır. Bununla birlikte, Rabbiler, Soferim'i Eski Ahid metninde kasıtlı bir takım değişiklikler yapmakla suçlamışlar. Bu değiştirmelerin dört tanesi Tevrat metninde yapılmıştır.¹⁶⁹

Görüldüğü gibi Yahudi kaynaklarına göre zaman içinde Tevrat'ta çeşitli değişiklikler, eklemeler ve çıkarımlar olmuştur. Rabbilere göre, Ezra'mın tespit ettiği Tevrat'ta kronolojik düzen bakımından hata ve yanlışlıklar vardır. Rabbiler, Tevrat'ta bazı edebi hataların, bilgi yanlışlıklarının bulunduğunu da söylemişlerdir.¹⁷⁰ Elmalılı da dahil müslüman bilginleri açısından ve Yahudi cephesinden bakıldığından Tevrat'ın Musa'ya verildiği şekliyle bugüne ulaşmadığı neticesi ortaya çıkmıştır. Müslüman bilginleri bu husustaki kanaatleri Yahudi kaynakları tarafından doğrulanmıştır. Nitekim Kutsal Kitap eleştirisinin metodlarından metin ve derin (metnin şekil, muhteva ve üslub açısından değerlendirilmesi) eleştirinin ulaştığı ilk ve en önemli sonuç, günümüzdeki mevcut şekliyle Tevrat'ın Hz. Musa tarafından yazılmış bir eser olmadığı yargısıdır.¹⁷¹

Tevrat'ın tahrif edildiğini savunan görüşler Tevrat'ın derlenmesi ve yazılmasından çok sonra da gündeme gelmiştir. Örneğin, 18. yüzyılda Fransız bilgin Jean Astürük (Jean Astruc) (1684-1766) 1753 yılında yayımlanan "*Musa'nın Tekvin Kitabını Meydana Getirmek İçin Kullandığı Sanılan Orijinal Hatıralar Üzerinde Tahmini Düşünceler*" kitabında Tekvin kitabının bir derleme kitap olduğunu ileri sürmüş, Tevrat'ın bazı kısımlarının Tanrı adının Elohim (Eloh:ruh; Elohim:Ruhlar) olarak, bazı yerlerde Yehova (aslı Yahve) olarak yazıldığını belirtmekte ve aynı hikaye metinlerinin farklı Tanrı adlarıyla yazıldığına dikkat çekmektedir. Astürük metinler üzerindeki çalışmalarından elde ettiği buluş, Tevrat'ın Hz. Musa'dan aynen geçmediğini, değişmelere, insan eliyle farklı yazmalara vesile olduğunu gösteriyordu.¹⁷²

Bugünkü Yahudi anlayışına göre ise, Rabbaî kaynakların temelini oluşturan, "Tanrı, yorumlarıyla birlikte, Tevrat'ı harf ve kelimeleriyle Musa'ya yazdırmıştır"

¹⁶⁹ Baki Adam, a.g.m., s. 392.

¹⁷⁰ Baki Adam, a.g.m., s. 395-96.

¹⁷¹ Ömer Faruk Harman, "Tevrat'ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat'a Yönelik Tenkit Faaliyetleri," Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum (18-19 Şubat,2012), Ankara, 2012, s. 35-34.

¹⁷² Hikmet Tanyu, a.g.m. s.112.

görüşü sağlam değildir. Günümüz Yahudileri, Tevrat'ı asırlarca tedricen gelişen, Tanrı'nın yazdırdığı kutsal kitap olarak görmemiş, Tevrat'ın hem ilahî hem de beşerî unsurlar taşıyan kitaplar koleksiyonu olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁷³

Netice olarak, Tevrat'ta bir takım metin değişiklikleri olmuştur. Bu değişiklikler kasıtlı tahriften değil, Tevrat'ın metninin farklı zamanlarda, farklı kişiler tarafından derlenmesinden kaynaklanmıştır. Tevrat'ta aynı olayla ilgili ifadeler arasında çelişkilerin bulunması bundan meydana gelmektedir.¹⁷⁴

2.2.5. Tevrat'ta Nesih Meselesi

Nesih lugatte lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma anlamına gelir.¹⁷⁵ Bir şeyi silip ortadan kaldırmak,¹⁷⁶ başka bir şeyle değiştirmek, bir yerden başka bir yere nakletmek anlamındadır. Değiştirene nâsîh, değiştirilene mensuh denir.¹⁷⁷

Elmalılı neshi tarif ederken önce lugat manasının değiştirmek, bir şeyin yerine başkasını geçirmek, halef yapmak demek olduğunu belirtir. Şeriat ıstılahında da nesih, herhangi bir şer'i hükmün aksine sonradan başka bir şer'i delilin delalet etmesidir ki, ilahi bilgiye nazaran evvelki hükmün müddetinin sonunu beyan, bizim bilgimize nazaran da zahiren baki görünen o hükmü değiştirip ortadan kaldırmak demektir. Her iki bakımdan da nesih, bir değişikliği bildirmek anlamındadır.¹⁷⁸

Elmalılı, Kur'ân'ın, Tevrat'ı ve diğer ilahi kitapları tasdik ederek, onlardaki birtakım hükümleri kaldırarak zamana göre uygulanacak hükümleri ve teşri (kanun koyma) usûllerini içeren yeni bir şeriat getirerek neshettiğini ifade etmektedir. Yahudilerin Allah'ın nesih yapamayacağını, yeni hükümler getiren bir vahiy indiremeyeceğini söylemelerine karşılık Yahudilerin yalan ve yanlış bildiğini belirterek Yahudilere şu cevabı vermektedir: “Allah nesih yapabilir ve yapar, yapmasında da kendisi için hiçbir noksanlık söz konusu değildir. Aksine onun yaptığı nesihte hayır ve hikmet vardır. Sonsuz kudretin sahibi olan Allah, teşrî âleminde niçin neshettiği bir hükmün yerine daha iyisini daha hayırlısını, en azından onun dengini koyamasın? Niçin daha önce gönderdiği Tevrat ve İncil'in bazı hükümlerini nesheden yeni bir kitap, yeni bir din ve vahiy inzal edemesin? Ve niçin bu kitapta, bu şeraitte nâsîh ve mensûh

¹⁷³ Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s. 145.

¹⁷⁴ Baki Adam, a.g.m., s. 399.

¹⁷⁵ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara, 2000, s. 823.

¹⁷⁶ Süleyman Ateş, Gerçek Din Bu 1, İstanbul, 1997, s. 189.

¹⁷⁷ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'da'ki İslam, İstanbul, 1996, s. 371.

¹⁷⁸ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 459-460.

hükümler bulunmasın? Bilakis o sınırsız devletin gidişatına uygun bir kâmil kitap ve bir mükemmel din ihsan edilmiş olması için her zamanın, her mekanın, her muhitin durum ve şartlarına uygulanabilen, sebepler ve maslahatlar çerçevesinde teferruat sayılan meselelerde cereyan etmek üzere nasihli ve mensuhlu, takdimli ve tehirli, hem kalıcılık ve hem de değişkenlik özelliklerini taşıyan ilahi sünnetlere uygun hükümler koymak hikmet değil midir?"¹⁷⁹

Tefsirde, Ehl-i Kitab'ın vahiy ve nübüvvete itiraz etmek için ferî hükümlere de itiraz etmeye kalktıkları bildirilmektedir. Onlar Allah kelimasında, âyetlerinde ve hükümlerinde neshin olmadığını, söylemişler. Bunu ilk Yahudilerin söylediği, onların neshin imkânsız oluşunu ve Tevrat'ın hiçbir âyetinin, Musa dininin hiçbir hükmünün değişemez neshedilemez olduğunu iddia ettikleri ifade edilmektedir. Bundan dolayı onlara göre İncil de Kur'ân da Allah'ın kitabı değildir. Hristiyanlık ve İslamiyet Allah'ın dini değildir. Elmalılı, Yahudilerin bu iddialarıyla, önce kendi kendilerini inkar etmiş olacaklarını bildirir. Çünkü Tevrat'ta da daha önceki peygamberlerin şeriatlerine ait bazı hükümleri nesheden ayetler mevcuttur. Müfessir Yazır, onların bu asılsız iddialara başvurmalarının sırf kıskançlıktan kaynaklandığını ekler.

Elmalılı tefsirinde Yahudilerin neshe itirazlarıyla ilgili iki meseleye dikkat çekilmektedir. Bunlardan birincisi helal ve haram yiyecekler, ikincisi ise kible meselesidir. Hz. Peygamber zamanında Yahudiler, Tevrat'ta bulunan hükümlerle ilgili bazı gerçekleri gizlemeye çalışmışlardır ki helal ve haram yiyecekler bu cümledendir. Şöyle ki; Yahudiler haram olarak kabul ettikleri bazı yiyeceklerin Müslümanlar tarafından yenilmesi üzerine, Peygamberin davetine karşı itiraz etmiş olmak için "İsrailoğulları'na haram olan şeyler, Nuh ve İbrahim zamanından beri haramdı" demişlerdir. Bunlara cevap olarak inen Ali İmram 93. ayeti meseleyi bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Elmalılı, Tevrat'ta nesih var mı yok mu tartışmaları hakkındaki görüşlerini haram ve helal yiyecekler ile ilgili bu ayeti tefsir ederken belirtmektedir. Kur'an'ın bu ayetinde: "*Tevrat indirilmeden önce, İsrail (Yakub)in kendine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrailoğullarına helal idi. De ki: 'Eğer doğrulardan iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun.'*" buyrulur. Ayette Yakub'un kendisine haram kıldıkları dışında İsrailoğullarına helal kılınan yiyecekler için Tevrat'ı kanıt ve ispat olarak göstermektedir. Kuşkusuz yiyecek ve içecek ile ilgili Yahudi kuralları vardır. Nitekim Yahudilikte tüketilmesinde sakınca bulunan ve bulunmayan

¹⁷⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 461-463.

yiyecek ve içecekler açıklanmıştır.¹⁸⁰ Zira haram kılınan yiyecekler Tevrat da geçmektedir."¹⁸¹ Elmalılı bu ayetle birlikte En'am Suresindeki "*Yahudilere bütün turnaklı (hayvan) ları haram kıldık. Sığır ve koyunun da yağlarını onlara haram ettik, yalnız sırtlanların, yahut bağırsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağlarını haram etmedik. Saldırganlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık.*" geçen 146. ayettini Tevrat'taki nesihin varlığı ve ispatı için delil olarak göstermektedir. O'na göre, her iki ayette sözü edilen İsrailoğullarına haram ve helal kılınan yiyecekler ile ilgili olarak, Tevrat'tan önce Hz. Yakub'un kendine haram ettiği, yani yasakladığı şey hariç tutulursa, diğerleri haram değildi. O halde, Tevrat, neshi inkar etmek şöyle dursun, tam tersine önceden helal olan bazı şeyleri İsrailoğullarına haram etmekle nesih yapmış bulunuyordu. Buna göre Tevrat'ta nesih vardır, nesih yoktur demek de bir iftiradır.¹⁸²

Yahudilerin neshe itirazlarıyla ilgili ikinci mesele kible meselesidir. Onlar, Mescid-i Aksa'nın Kâbe'den daha eski ve şerefli olduğunu iddia ederek kiblenin değiştirilmesine itiraz etmişlerdir Resulullah Kudüs'ten dönüp Mekke'ye yönelince Yahudiler Resulullah'ı ayıpladılar. Yahudiler, kurulan ilk mescidin, Mescid-i Aksa olduğunu iddia ediyorlardı. Onların bu iddialarına Kur'an'ın Ali İmran Suresinin 96. ayeti şöyle cevap vermektedir: "*Şüphesiz insanlar için kurulan ilk mabed Mekke'deki çok mübarek ve bütün âlemlere hidayet kaynağı olan Beyt (Kâbe)'dir*". Elmalılı ayeti tefsir ederken neshin varlığını gündeme getirmektedir. O, Kabe'nin esas kuruluşunun Mescid-i Aksa'nın kuruluşundan önce olduğunu belirtir. Buna göre bütün kitap ehlinin tanrıya geldikleri mabedlerin hepsinden daha önce daha mübarek tevhid kiblesidir. Kâbe'nin esas kuruluşu, Mescid-i Aksa'nın kuruluşundan önce gerçekleştiği âyetlerle sabit olduğundan, bunun da önce ve sonra neshin var olduğunu ifade ettiğini bildirir.¹⁸³

Nesih meselesinde Elmalılı'nın görüşleri yukarıda açıklamaya çalıştık. Yahudi bilginler açısından nesih meselesine baktığımızda, Rabbiler, Tevrat'ta neshin olup olmadığını da tartışmışlardır; Rabbilerin bir kısmı Tevrat'ta neshin asla olmadığını, bir kısmı da kısmen yani bazı hükümlerde neshin olduğunu ileri sürmüşler. Bir kısmı da Tevrat'ın tamamen nesh edildiğini savunmuşlardır.¹⁸⁴

¹⁸⁰Sami Kılıç, İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler, Elazığ, 2007, s. 27; Sami Kılıç, Yahudilikte Kutsal Yiyecek ve İçecekler, Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyumu,(18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012, s. 73. Ayrıca Yahudilikte haramve helal kabul edilen yicekler hakkında geniş bilgi için Bkz. Sami Kılıç, a.g.e., s. 27-113.

¹⁸¹Bkz. Tesniye, 14:4-21.

¹⁸²Elmalılı, a.g.e., s. C. 2, s. 1147.

¹⁸³Elmalılı, a.g.e., s. C. 2, s. 1148.

¹⁸⁴Bkz. Baki Adam, a.g.m., s. 397.

Tevrat'ta nesh ve tahrifat ile ilgili olarak bir noktaya daha dikkat çekmek gerekir. Eski Ahi'de yer alan bilgilere dayanarak Musa'ya gelen ilahi vahyin kapsam ve içeriğinin bugün Yahudiler'in elindeki Tevrat'ın kapsam ve içeriği kadar olmadığı anlaşılmaktadır. Mesela Yeşu Kitab'ında Musa kitabının 12 taş üzerine yazılı olduğu belirtilmektedir. Ancak Yahudi din bilginleri Rabbilere göre, Tevrat'ın bu hali ile 12 taş üzerine yazılması mümkün değildir. O halde Tevrat'ın bugünkü haliyle tamamıyla Musa'ya gelen Tevrat olduğunu söylemek yanlış olur.¹⁸⁵

Yahudilere göre, Yahudilik öğretileri Allah'ın emriyle Musa tarafından bildirilmişti ve Musa kendisine Tevrat denilen mukaddes kitap gönderilmiş olan Allah'ın büyük bir peygamberidir.¹⁸⁶ Yahudilerce Kutsal Kitap Tanrı kelâmı olarak görüldüğünden yüzyıllarca bunun üzerinde, ilmî, tenkidi bir çalışma yapılamamıştır. Bazı Yahudilerce, Tevrat en büyük değerdir. Tevrat'ı dikkatlice okumak her şey için kafidir, çünkü herşey onda bulunmaktadır.¹⁸⁷ Hatta Merano Ruhani Meclisi 1546 yılında Kutsal Kitap'ın Tanrı'nın ilhamı olduğundan şüphe edilmesini yasaklamıştır. Buna rağmen 17. yüzyılda Yahudiler arasında, Kutsal Kitap'ta çelişmeler olduğu görüşleri ortaya çıkmıştır. Bu düşüncede olan Yahudi asıllı filozof Spinoza (1632-1677) 1670 yılında yayımlanan "*Tractatus theologico-politicus*" adlı kitabında Kutsal Kitap'ta çelişmeler olduğunu belirtmiş, bunu birbirini tutmaz taraflarıyla istihza etmiştir.¹⁸⁸

Dikkate şayan taraf bazı papazlar da İbranice metinlerin yanlışlarla dolu olduğunu ve sonradan yazıldığını ileri sürmüşlerdir. Bunlardan Fransa'da Oratuvar papazlarından Rişar Simon (Richard Simon) 1678 yılında yayımlanan *Eski Ahi'tin Tenkidi Tarihi* kitabında Torah'ın Hz. Musa'ya ait olmadığını, bunların sonradan farklı zamanlarda yazıldığını, daha sonra da bir araya getirildiğini belirtmiştir.¹⁸⁹

Diğer taraftan Türkiye'den dinler tarihi uzmanı Hikmet Tanyu "*Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları*" adlı makalesinde Tevrat kitabındaki örneklerini vererek çok açık tekrarlar, çelişmelere ve tutarsızlıklara dikkat çekmekte ve Tevrat'ın ayrı ayrı yazarlar tarafından yazıldığını savunmaktadır: "İki defa yaratılış olayı, iki defa Yakup'un İsrail adıyla adlanması Tekvinde geçmektedir. "Ve dedi: artık sana Yakub değil, İsrail denilecek; çünkü Allah ile ve insanlarla uğraşıp yendin."¹⁹⁰ Tekvin'in 32. babında

¹⁸⁵ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 165.

¹⁸⁶ A. Abdullah Masdufî, a.g.e., s.255

¹⁸⁷ Francine Kaufman-Josy Eisenberg, a.g.m., s. 283.

¹⁸⁸ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 111.

¹⁸⁹ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 112.

¹⁹⁰ Tekvin, 32: 28

Yakup'u, Yahve ile greştiriyor ve ona karşı başarı sağladığı ileri sürülerek İsrail (elohim: Tanrı ile uğraşan anlamına) adını alıyor. 35. Babta gene aynı Tanrı ile güreş ve adlanma olayını görüyoruz: Ve Allah ona dedi: Senin adın Yakup'tur; artık adın Yakup çağrılmayacak, fakat adın İsrail olacaktır; ve onu adını İsrail koydu."¹⁹¹  defa ve farklı Şekillerde karısını, kardeşim diye takdim edişle ilgili olaylar Tevrat'ın nasıl ayrı ayrı şahışlar tarafından yazıldığını gösteriyor.¹⁹² Diğer taraftan Levililer II: I ve Tesniye, 14:1-29'da olmak üzere iki defa yenilecek ve yenilmeyecek yemeklerden bahsediliyor. Tufan olayı bazı yerlerde 40 bazı yerlerde 150 gün devam ediyor: Tekvin 7: 12'de "Ve yeryüzü üzerinde kırk gün kırk gece yağmur yağdı." ifadesi geçerken Tekvin 7:24'te "Ve yüz elli gün sular yer yüzünü kapladı." denilmektedir. Bir yerde Yusufun Midyanlı tüccarlar tarafından çalındığı bir taraftan satıldığı belirtiliyor: "*Ve Midyananiler, tacirler, geçiyorlardı ve Yusuf'u çekip kuyudan çıkardılar ve Yusuf'u İsmaillere yirmi gümüşe sattılar ve onlar Yusuf'u Mısır'a götürdüler.*"¹⁹³ denirken başka bir yerde "*Ve Midyanileronu Mısır'da Firavun'un bir memuru, muhafız askerler komutanı olan Potifar'a sattılar.*"¹⁹⁴ denilmektedir. Tekvin kitabında Nuh olayı anlatılırken her neviden ikişer, kuşlardan v.b. Bap 6: 19,20. Bap: 7:2'de her neviden erkek ve dişi olarak yedişer alınacak, temiz olmayandan ikişer, kuşlardan yedişer. 10 Emir, ıkış Bap 20: 12'de ve Tesniye Bap: 5: 14'te tekrar ve farklı verilmektedir. Tevrat'taki tutmazlıkların çok açık bir rneği de şudur: Pesah bayramının müddeti hakkında sayılar da birbirini tutmamaktadır. ıkış. 34:18'de "*Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksin*" denirken halbuki Tesniye, 16. Bap:8'de "*Altı gün mayasız ekmek yiyeceksin.*" denilmektedir. Nihayet, Musa'nın ölümü ve gmlş, Musa'ya Tanrı tarafından vahyedildiğine Yahudi ve Hristiyan kaynaklarının inandığı, İslamiyet'in Tevrat'ın tahrif edildiği hakkındaki iddialarını teyid eden, bir belgede 5. Kitab'ın 34. Babı: 5-12. cümleleridir. Burada Musa, ölüyor, gömülüyor, yas tutuluyor v.b. Bütün bunlar onun başkaları tarafından kaleme alındığını ve çok aralıklı olarak zuhur ettiğini, çelişme ve tutmazlıklara bakılmadan derlenip bir araya getirildiğini göstermektedir."¹⁹⁵

Yukarıda belirtilen örnekler de göstermektedir ki, Tevrat metninde bir takım değişikler olmuştur. Bu değişikler içerisinde Tevrat'ta nesihin olması gayet tabiidir.

¹⁹¹ Tekvin, 35: 10.

¹⁹² Karşılaştırmak için Bkz. Tekvin, 12: 10-13, 20: 1-3, 26: 1-9.

¹⁹³ Tekvin, 37: 28.

¹⁹⁴ Tekvin, 37: 36.

¹⁹⁵ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 115-119.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ELMALILI TEFSİRİNDE YAHUDİLİK İNANÇ ESASLARI VE DİĞER ÖZELLİKLERİ

3.1. Yahudiliğin İnanç Esasları

İlk dönem Yahudilikte kalıplaşmış iman kaideleri veya inanç sistemi yoktur. Kur'an'da olduğu şekilde Tevrat'ta ve diğer Yahudi Kutsal Kitaplarında nelere inanılması gerektiğine dair sistematik bilgi bulunmaz. Tevrat'ta (Çıkış: 20; Tesniye: 6) yer alan On Emir'de sadece Allah'a iman meselesi üzerinde durulmaktadır. Peygamberlere, kitaplara, kaza ve kadere, hayır ve şerrin Allaktan olduğuna ve hatta ahiret hayatına inanmakla ilgili kesin ifadeler Tevrat'ta yer almamaktadır. Nitekim inanç meselesinde son sözü söyleyecek bir otorite, bir makam da yoktur. Yahudilerin inancı daha ziyade günlük ibadetlerde ve hayatta kendini gösterir. Önemli olan Tevrat'ta bildirilen şeriatın yaşanmaya çalışmasıdır.¹

12 Yüzyıla kadar belli bir inanç sistemine sahip olmayan Yahudiler, Tevrat'ı tefsir eden bilginleri sayesinde, İslam ve Hristiyanlıktaki gibi, iman esasları benimsemişlerdir. Yahudi bilginlerden Rabbi Musa b. Meymûn (Moşe ben Maymon: Maimonides, M.S. 1135-1204) Hristiyanların ve Müslümanların Yahudiliğe yönelik eleştirilerine karşı sağlam bir kale oluşturmak amacıyla, Yahudilerin iman esaslarını, İslamiyetteki "Amentüye" benzeterek, 1180 yıllarına doğru on üç maddeden oluşan bir inanç sistemi belirlemiştir. Günümüze kadar gelen bu inanç sistemindeki iman cümlelerinden her biri "Tam bir imanla inanırım ki" ifadesiyle başlar. Bu inanç sistemi şu esaslardan oluşmaktadır:

1. Tanrı var olan her şeyi yarattı ve onlara hükmetmektedir.
2. Tanrı birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
3. Tanrı bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
4. Tanrı, ezeli ve ebedidir.
5. İbadet, sadece Tanrı'ya mahsustur; O'na ortak koşulamaz.
6. Peygamberlerin bütün sözleri haklıdır.
7. Efendimiz Musa bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
8. Elimizde olan Tevrat, tamamıyla Tanrı tarafından Musa'ya verilenin aynısıdır.

¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 197; Tümer-Küçük, a.g.e. s. 248.

9. Tevrat değiştirilmeyecektir ve Tanrı başka bir Tevrat göndermeyecektir.
10. Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
11. Tanrı, emirlerini tutanları mükâfatlandırır, dışına çıkanları cezalandırır.
12. Mesih gelecektir, geciktiği halde her gün onun gelmesini beklerim.
13. Tanrı'nın bildiği bir zamanda, ölümden sonra dirilme gerçekleşecektir.²

Bu on üç maddelik iman esasları sadece Ortodoks Yahudileri tarafından kabul görmektedir.³ Reformist Yahudiler, Ortodoksların kabul ettiği iman esaslarını kabul etmezler. Onlar; Mesih'e, ruhun ölümsüzlüğüne, yeniden dirilmeye, ceza ve mükafata inanmaz. Onlara göre Yahudilik sadece bu dünya ile ilgilidir. Bundan dolayı, ahiretin varlığını kabul etmezler, Tevrat'ın ilahiliğine inanmazlar.⁴ Biz çalışmamızın bu kısmında yukarıda maddeler halinde sıraladığımız Yahudiliğin inanç esaslarını Elmalılı tefsirinde nasıl ele alındığını mukayeseli olarak anlatacağız. Ancak Yahudilikte Kutsal Kitap inancını çalışmamızın ikinci bölümünde incelediğimiz için bu konuyu burada ayrıca yer vermeyeceğiz.

3.1.1. Tanrı Anlayışı

Yahudilikte en büyük iman esası, Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanmaktır. Bu inanç bir tarafta putperestliğin çok tanrıcılığına, diğer taraftan Hristiyanlığın teslis inancına karşıdır. Yahudilikte Tanrı birdir; yaratılmamıştır, ölü-sonu yoktur, yücedir, her şeyi bilir, bütün varlıkların Rabbidir. Alemlerin yaratıcısı ve sahibi de O'dur. Tanrı, her şeyi yaratan ve hükmeden yüce bir varlıktır. Onun eşi, benzeri ve ortağı yoktur.⁵

Tevrat'ta Tanrı'nın birliği şöyle ifade edilir: "Dinle ey İsrail; Tanrınız Rab, bir Tanrıdır."⁶ Bu ifade Yahudilerin en yaygın olarak yaptıkları Shema adlı duanın başlangıç cümlesidir.⁷ Bu dua Tanrı'nın tekliğinin günde iki kez tekrar edilmesidir ki, bir Yahudi inançlısı bunu yapmak zorundadır.⁸ Yahudiler her fırsatta bu duayla kendilerini Tanrı'nın eşsizliğini ve biricikliğini hatırlamaktadır. Yaratıcı olarak Tanrı yaratılmış hiçbir şeye benzememektedir. Bu anlayış Musa'ya Sina'da verilen vahiylerin en meşhuru olan "On Emir'de ilk emir olarak şu şekilde ifadesini bulmaktadır: "*Başka*

² Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 198-199; Tümer-Küçük, a.g.e. s. 251-252; Baki Adam, Yahudilik md., s. 235-236; Yusuf Altıntaş, a.g.e., s. 105-106.

³ Baki Adam, a.md., s. 236.

⁴ Tümer-Küçük, a.g.e. s. 252.

⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 198; Tümer-Küçük, a.g.e. s. 248; Baki Adam, a.md., s. 236.

⁶ Tesniye, 6: 4.

⁷ Mahmut Aydın, a.g.e, s. 282.

⁸ Yusuf Altıntaş, a.g.e., s. 130.

Tanrılar edinmeyeceksin. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın."⁹

Yahudilikteki bu Tanrı anlayış katı bir monoteizmi ortaya çıkarmıştır. Fakat bu monoteizmin nadir şekilde evrimleşmiş olan anlayışlarla hiçbir ortak yanı yoktur. Tanrı, açık bir gaye için yarattığı kainattan tam olarak ayrılmıştır. Onun hakimiyeti, mutlak, ebedidir ve evrenseldir. O gaddar bir Tanrı değildir aksine tarihe müdahale etmiş, mazlumlar ve doğrular tarafını tutan bir Tanrıdır. O, yaratıklarını, İsraili, garibi sever.¹⁰ Tanrı'nın en sevdiği milleti, Yahudi milletidir. Tanrı onları seçmiş ve onlarla Sina'da ahitleşmiştir. Bu ahitleşme, Hz. Musa'nın şahsında İsrailoğullarıyla olmuştur. Onun en sevgili milleti Yahudi milleti olduğundan O, onların milli tanrısıdır.¹¹

Yahudilikte Tanrı anlayışı monoteist bir yapı arz etse de Elmalılı'ya göre Yahudiler bu anlayıştan uzaklaşmışlardır. Onların Hristiyanlar gibi şirke battıklarını belirtir. Bunu "Tevbe Suresinin 30. ayetinde dayandırmaktadır. Ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Yahudiler, Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir."*

Müfessir Elmalılı Yahudilerin bu deyişini bir şirk unsuru ve alameti olarak gördüğü için öncelikle müşrik kelimesini açıklayarak ardından Yahudi ve Hristiyanların onlarla olan benzerliğine değinmektedir.¹² Kur'ân'da Ehl-i Kitab'ın kâfir olanlarıyla müşriklerin bir arada zikredildiğini göstererek¹³, onların şirkleriyle gerçek şirk ehlinin mukayesesini yapmakta ve Ehl-i Kitab'ın şirkinin dalaletten ziyade bir eser-i iftira, diğerlerinin şirkinin ise iftiradan ziyade bir eser-i dalalet olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birinin ahlâksızlığa, diğerinin de cehâlete dönük olduğunu bildirmektedir. Konuyla ilgili âyetlerde; Hristiyanların *"Mesih Allah'ın oğludur"*, Yahudilerin de *"Uzeyir Allah'ın oğludur"* (Tevbe, 30) gibi oğul isnat ve iftiralarına işaretle *"Kim Allah'a şirk koşarsa mutlaka büyük bir günah ile iftira etmiş olur"* (Nisa, 48) buyrularak onların doğru yoldan çok uzaklara düşerek ilahi mağfiretten, rahmetten uzaklaştıkları ifade edilmektedir.¹⁴

⁹ Çıkış, 20 : 3-5.

¹⁰ Kaufmann-Eisenberg, a.g.m., s. 271-272.

¹¹ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 248.

¹² Elmalılı, a.g.e., C.9, s. 5988.

¹³ "Beyyine, 1: "Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar ehl-i kitptan ve müşriklerden inkarcılar ayrılacak değiller."

¹⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1467-1468.

Elmalılı Yahudilerin de şirk koştuklarını ancak “Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz”¹⁵ âyeti inince, biz müşrik değil, Allah’ın özel ve ileri gelen kullarındanız, dediklerini ve kendilerini temize çıkarmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Fakat “Allah, ancak dilediğini temize çıkarır” (Nisa, 49) âyetiyle onlara cevap verildiğini eklemektedir¹⁶.

Yahudilerin Peygambere, “Allah yaratıkları yarattı ise, Allah’ı kim yarattı?” diye sormaları üzerine, bazı rivayetlere göre İhlâs suresi nazil olmuştur. Elmalılı’nın naklettiği bir rivayette göre de, Yahudiler Hz. Peygamber'e gelip: "Ya Muhammed! Bu Allah mahlukatı yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?" dediler. Hz. Peygamber öfkeleni, hatta rengi değişti, şiddetle çıkıştı. Derken Cebrail geldi Onu teskin etti. Onların sorularına Allah'dan cevap geldi. İhlas Suresi nazil oldu. Yine Elmalılı'nın naklettiğine göre Yahudilerden bir takım kimseler Hz. Peygamber'e gelip "Bize Rabbinin nesbini anlat" dediler. Onun üzerine İhlas sûresi indirildi. Bu soruları birer şirk örneği olarak gören Elmalılı'ya göre bu sure bütün şirk çeşitlerini redder.¹⁷ Diğer taraftan Süleyman Ateş'e göre, Tevrat'ta Allah'a neseb atfedilmediğine göre Yahudilerin böyle bir şey söylemesi mümkün değildir. Onlar da Allah'ın birliğine inanır. Surenin üslubu ve neseb sorununun müşriklere ait olması bu soruyu müşriklerin sorması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.¹⁸

3.1.2. Peygamber İnancı

Yahudilikte peygamber inancı seçilmişlik anlayışına dayanır. Bütün insanlığı aydınlatmak, uyarmak, mutlu kılmak için Tanrı İsrailoğullarını seçmiştir. Bütün Yahudi peygamberleri de bu sebeple ortaya çıkmış ve seçilmişlerdir. Tanrı, insanları aydınlatmak için "nebî"leri görevlendirmiştir. Yahudi Kutsal Kitabı Tanah'ın bir bölümü Neviim (nebler) olarak isimlendirilmektedir. Nebî, İbrani dilinde kendisine görev verilen, çağrılan kimse demektir. Yahudilikte en önemli yer, Hz. Musa'ya aittir. Çünkü Torah (Tevrat) ona verilmiştir.¹⁹ Yahudilerde peygamberlere iman son peygamberleri Maliki ile sınırlıdır. Maliki ile peygamberlik sına ermiştir; bir daha peygamber gelmeyecektir. Bu yüzden Yahudiler, Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmazlar. Peygamberlerin günahsız olduğunu kabul etmezler. Yahudilere göre

¹⁵ Nisa, 48.

¹⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1365.

¹⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 9, s. 6271-6272.

¹⁸ Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 11, s. 176.

¹⁹ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 248.

peygamberler sıradan insanlar olup, diğer insanlar gibi günah işleme özelliğine sahiptirler.²⁰

Kitap Ehli'nden Yahudiler, peygamberlerin bir kısmını üstün tutarken, diğer bir kısmını da inkâr etmiş ve onlara çeşitli iftiralarda bulunmuşlardır. İşte bu sebeple Allah onları uyarmıştır: *"Onlar ki Allah ve elçilerini inkâr ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler, 'Kimine inanır kimini inkâr ederiz' derler; bu ikisinin (inanmakla inkârın) arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azab hazırlamışızdır."*²¹ Elmalılı'ya göre ayette geçen Peygamberlerin bazısını tanıyıp bazısını tanımayanlar Kitap ehlerinden Yahudiler ve Hristiyanlardır.²² Süleyman Ateş'e göre ise ayetin kimler hakkında indiğinin belirtilmediği ama sözgeliminden ayetlerin kendi peygamberleri dışında peygamber kabul etmeyen Yahudiler hakkında indiği anlaşılmaktadır. Tüm peygamberlerin Allah'ın elçisi olduğu düşünülürse onlar arasında ayırım yapmak Hakkı inkâr etmek gibi düşünülebilir. Bir peygamberi risaleti belli olduktan sonra inkâr edip, onu diğerlerinden ayırt etmek küfür sayılmaktadır.²³ Bu sebeple Kur'an peygamberler arası ayrımı *"...O'nun elçilerinden hiçbirini diğerlerinden ayırt etmeyiz (dediler)..."*²⁴ ayetiyle yasaklamıştır.

Kur'an'da Saff Suresi 5. ayette şöyle denilmektedir: *"Bir zamanlar Musa, kavmine: 'Ey kavmim benim! Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz?' demişti."* Elmalılı bu ayete dayanarak Yahudilerin Peygamberlere küfür ve isyan etmelerinin öteden beri sürüp gelen âdetleri olduğu ve hep o adetin günahını çektikleri anlatılmış olmaktadır.²⁵

Elmalılı, Yahudilerin peygamberlerine karşı yanlış yaptıklarını, bir eğrilik içinde olduklarını belirtir. Yahudilerin içlerinden çıkan, bir Yahudi olarak doğmuş, bir Yahudi olarak yetişmiş ve hayatı boyunca hep Yahudi olarak kalan²⁶ Hz. İsa'yı inkar etmeleri de kalplerindeki eğrilikten dolaydır. Kur'an'da *"Meryem oğlu İsa da : 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberin müjdecisi olarak geldim', demişti. Fakat onlara apaçık deliller gelince 'bu apaçık bir büyüdür.'dediler."*²⁷ Elmalılı, Bu ayette Hz. İsa'nın

²⁰ Baki Adam, a.md., s. 236.

²¹ Nisa, 150-151.

²² Elmalılı, a.g.e., C.3, s. 1508.

²³ Süleyman Ateş, a.g.e., C. 2, s. 390.

²⁴ Bakara, 285.

²⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 7, s. 4928.

²⁶ Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, İstanbul, 1987, s. 9.

²⁷ Saff, 6.

peygamberliğinin hikmeti olarak şu iki şeyi söylediği beyan edilmiştir: Birisi, kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik etmesi diğeri de kendisinden sonra gelecek olan Ahmed'i müjdelemesidir. Tevrat'ı tasdik etmesi hükümleri yönüyle düşünülebilse de haber verme itibarıyla daha doğrudur. Zira Tevrat'ta hem Mesih'e hem de Son Peygamber Hz. Muhammed'e dair haberler vardı. Ancak, Yahudiler inkar ettiler.²⁸

Hz. Muhamed'in peygamberliğini kabul etmeyen Yahudilere göre Hz. Muhammed'in gençliğinde Hz. Hatice adına ticaret için Şam'a gitmesi bahane edilerek onun orada bütün Yahudi haberlerini topladığı, bilgilerinin çoğunu Yahudi alimlerinden öğrenmiş olduğu iddiasını ileri sürerler.²⁹ Elmalılı'ya göre, Yahudilerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemesinin ya da inkar etmesinin sebebi olarak peygamberliğin doğrudan doğruya kendilerine indirilmesini istediklerinde dolaydır. Bu yüzden Yahudiler, Hz. Peygamber'e karşı da büyük bir kin ve nefret besliyorlardı. Aslında onu bekliyor ve müşriklere karşı bunun geleceğinden söz açıyorlardı. Yahudiler O peygamberin geleceğini ya da gelmek üzere olduğunu biliyorlardı. Hatta O peygamber ile fetihler yapacaklarını söylüyorlardı. Çünkü son peygamberin kendi kavimlerine geleceğini bekliyor ve istiyorlardı. Ancak onların ırkından olmayan Hz. Muhammed son peygamber olarak geldiğinde herşeyi unutup inkar yolunu seçtiler. Allah'ın kullarından dilediği bir kuluna, sırf lütuf ve kereminden ihsan olarak, peyderpey nimet indirmesine, onu ahir zaman nebisi yapmasına karşı, kendi kavimlerine indirilmesini istemeleri ve gelen peygamberin kendi ırklarından olmadığı için bencillik ve kıskançlık sebebiyle inkar ettiler.³⁰ Gelen peygamberin hak olduğunu bildikleri halde³¹ ırk problemi, menfaat, haset ve inatları sebebiyle Hz. Muhammed'i inkâr eden Yahudiler, geldiği zaman kendisi ile fetihler yapmayı bekledikleri peygamberi yalanlamış, bu sebeple çeşitli azaplara duçar olmuşlardır.³²

Anlaşıldığı kadarıyla Elmalılı, bu konuda klasik İslam düşüncesi geleneğine uymuştur. Bütün meseleyi Yahudilerin Hz. Muhammed'e inanıp inanmadığına bağlamıştır. Bu da Elmalılı tefsirinin klasik olarak görülmesinin bir delili gösterilebilir.

²⁸ Elmalılı, a.g.e., C.7, s. 4929-4931.

²⁹ Adem Özen, a.g.m., s. 243.

³⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 418.

³¹ Bkz. Bakara, 146; En'âm, 20.

³² Süleyman Ateş, İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar, İstanbul, 1996, s. 268.

3.1.3. Mesih İnancı

Maimonides'in oluşturduğu inanç esaslarından on ikincisi Yahudilerin, kendilerini esaretten kurtarıp Davud dönemindeki İsrail Krallığını yeniden tesis edecek kurtarıcı bir Mesih beklentisi içinde olduğunu ve bu kurtarıcının bir gün mutlaka geleceğine yönelik inançlarını ifade etmektedir. Davut döneminde sahip olduğu en geniş sınırlarına ulaşan ve altın çağını yaşayan İsrail Krallığının, Süleyman döneminden sonra önce parçalanması sonra dağılma sürecine girip nihayetinde M.Ö. 586'da da tamamen yıkılmasıyla kendilerine tanrı tarafından verildiğine inandıkları kutsal topraklardaki hakimiyetlerini ve bağımsızlıklarını kaybeden Yahudiler, tekrar kutsal topraklarda toplanıp Davut dönemindeki krallığı kurma hayaliyle yaşamaya başlamıştır. Bu hayal Yahudi düşüncesinde karizmatik kurtarıcı yani Mesih fikrinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Buna göre Mesih İnancı, Yahudilerin Tanrı tarafından gönderilecek karizmatik bir kurtarıcı tarafından yabancı boyunduruğundan kurtarılıp Filistin topraklarında dinî ve siyasi bağımsızlık elde etmek suretiyle eski ihtiyaçlarına kavuşmalarına yönelik doktrini ifade etmektedir.³³ Eski İran, Sümer, Hint ve Çin geleneklerinde de izine rastlanan Mesihçilik kavramı, Yahudilik'teki biçimiyle şimdiki zamanın kötü görülmesi ve bu dünyada kurulacak yeni düzen beklentisine karşılık gelmektedir. Buna göre Yahudi mesihçilik anlayışındaki asıl vurgunun geçmişteki altın çağ fikrinden ziyade, gelecekte kurulacak yeni ve mükemmel düzen üzerine olduğu ileri sürülmektedir.³⁴

Yahudi geleneğinde merkezi bir yer işgal eden Mesih inancı Eski Ahit'te sembolik ifadelerle verilmektedir.³⁵ Tarihiyle dini adeta özdeşleşmiş olan Yahudilerin, tarihin değişik dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları sıkıntı ve felaketler, onları, bu sıkıntılardan çekip alacak ve arzu ettikleri hedeflere ulaştıracak bir kurtarıcı fikrine yöneltmiştir. Tarihlerinde yaşadıkları pek çok sürgün ve acı olaydan sonra Yahudiler, ülkeler fethedecek muzaffer bir kralın çıkıp kendilerini İsrail topraklarına götürerek eski şereflerini iade edecek bir kurtarıcıyı beklemeye başlamışlardır. Mesih adını verdikleri bu kurtarıcı Davud peygamberin neslinden olacaktır. Çünkü Davud, İsrail'in hakimiyetini geniş topraklara yayan ilk milli kral olması sebebiyle Yahudiler tarafından ideal hükümdar olarak kabul edilmiştir.³⁶

³³ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 298.

³⁴ Sami Baybal, "Modern Yahudilikte Mesih İnancı Üzerine Bazı Mülâhazalar", Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu (18-19 Şubat 2012.), Ankara, 2012, s. 342.

³⁵ Bkz. Daniel 9:1-27, 7:1-27; Mezmurlar 149: 1-9, 145: 1-17, 110: 1-7, 2: 1-2, 72: 17; İşeya 49: 5, 9:17.

³⁶ Sami Baybal, a.g.m., s. 342.

Mesih fikrinin Babil sürgününden önce varolduğu iddia edilir ve Davud'un beklenen Mesih olarak vafedildiği ileri sürülür.³⁷ Ancak özellikle sürgünden sonra Yahudiler sürgünden sonraki ıstırap ve sefalet günlerinde hep Davud'un neslinden çıkacak birinin kendilerini kurtaracağına inanmışlardı.³⁸

İlk Mabed Dönemi (M.Ö. 960-586) nde Yahudilik, Mesianik bir din değildi ve Kurtarıcı kavramı, Babil sürgününden sonra ve günlerin sonu olgusu ile bağdaşık olarak gelişmeye başlamıştır. Mesihçilik İkinci Mabed Dönemi (M.Ö. 2-M.S. 2. yy.) literatüründe önemli bir unsurdur ve Roma yönetimi altında yaşayan Yahudilerin durumu kötüye gittiğinde Mesih coşkusu ve tasavvuru da gelişti. İkinci Mabed Döneminin sonlarından itibaren Yahudi dinin önemli bir parçası haline geldi. Mesih inancı Orta Çağda da devam etmiş; ancak Rabbani literatürde genellikle öteki dünya ile özdeşleştirilen Mesih dönemin mahiyeti ve fonksiyon konusunda farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır.³⁹

Günümüzde Mesih İnancı, Mesih'in gelişini ölümlerin dirilmesi ve İsrail'de toplanmasıyla ilişkilendiren Ortodoks Yahudilik akımında hala canlılığını korumaktadır. Reformist Yahudiler ise geleneksel Yahudi düşüncesindeki kurtarıcı bir Mesih beklentisini reddetmekte bunun yerine tüm insanlığın durumunun tedrici olarak iyileştirilmesi ve dünyada barışın tesis manasında mesihi çağa vurgu yapmaktadır.⁴⁰

Elmalılı tefsirinde Mesih Hristiyanlık açısından değerlendirmektedir. Bu yüzden yukarıda anlattığımız Yahudilikteki Mesih tasavvuru ile ilgili değerlendirmenin olmadığını söylemek mümkündür. Mesih kelimesinin İbranice mübarek anlamında olduğunu söyler ki, İsa'nın lakabıdır.⁴¹

3.1.4. Ahiret İnancı

Yukarıda anlattığımız yahudi amentüsünün 11. ve 12. ilkeleri dolaylı, 13. ilkesi ise açık-seçik bir şekilde ahiret inancına vurgu yapmasına rağmen ne Torah'ta ne de Tanah'a ait diğer kitaplarda ahiret konusuna fazla yer verilmektedir.⁴² Ancak Babil esaretinden sonra, İran tesiriyle Yahudiler arasında kıyamet ve haşir inancının ortaya

³⁷ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 216.

³⁸ Şemsettin Günaltay, a.g.e., s. 320.

³⁹ Sami Baybal, a.g.m., s. 343-345.

⁴⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 299.

⁴¹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1100.

⁴² Mahmut Aydın, a.g.e., s. 299.

çıkıldığı kanaati hakimdir.⁴³ Böylece, Yahudiler cennet ve cehennem varlığını öğrenip, bu inancı kendi dinlerine aktardılar.⁴⁴ Tevrat'ta olmamasına rağmen Yahudi din bilgini rabbiler, bazı cümleler üzerine yorumlar yaparak ahirete imanın, Yahudiliğin esaslarından olduğuna karar vermişlerdir.⁴⁵ Bu çerçevede yaşam sonrasıyla ilgili yapılan mülahazalarda ölümden sonra dirilme ve yargılanma inancı Yahudi düşüncesinin önemli konularının başında gelmeye başlamıştır.

Yahudilikte ahiret inancı, tarihi bir gelişme takip eder. Yahudi Kutsal Kitabı'nda, Daniel Kitabına kadar, ahiret inancı hakkında açık ifadeler pek rastlanmaz. İşaya'da *"Senin ölümlerin dirilecekler; benimkilerin cesetleri kalkacaktır. Ey sizler, toprak içinde yatanlar, uyanın ve terennüm edin... ve her yer ölümleri dışarı atacak"*⁴⁶ şeklinde yeniden dirilme inancına delil sayılabilecek ifadeler vardır.⁴⁷ Daniel kitabında ise ebedi hayatla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: *"Ve yerin toprağında uyuyanlardan birçoğu, bunlar ebedi hayata ve şunlar utanca ve ebedi nefrete uyanacaklar. Ve anlayışlı olanlar gök kubbenin parıltısı gibi, birçoğunu salaha döndürtenler de yıldızlar gibi ebediyen ve daima parlayacaklar."*⁴⁸

Ölümden sonraki hayat ilk Yahudi mezheplerinden Ferisilik ile Sadukîler arasında tartışılmıştır. Sadukîler, Tevrat'tan başka şer'i kaynak tanımadıklarından, Tevrat'ta ahiretle ilgili bir şeyin bulunmadığını iddia ederek ahireti inkar etmişlerdir. Ferisiler ise, Tevrat'ın dışında sözlü geleneğin de Musa'ya Sina'da verildiğini, şer'i kaynak olarak kabul gerektiğini, ölümden sonraki hayatın varlığına inanmanın zorunlu bulunduğunu kabul etmektedir.⁴⁹ Günümüzde ise Reformcu Yahudiler fiziki olarak ölümden sonra dirilmeye inanmamakta ve buna bağlı olarak Tanrı'nın merhametiyle bağdaşmadığı için cehennem varlığını kabul etmemektedir.⁵⁰

Yahudi inanç düzenine göre; ölüm varlığın sonu değil, nicelik değiştirmesidir. İnsanın bir bedeni olduğu gibi birde ruhu vardır. Beden ölünce tekrar toprağa, yani aslına dönüşür. Ruh ise; aslındaki ebedi niteliğiyle varlığını sürdürmeye devam eder.⁵¹ Yahudi düşüncesinde oldukça farklı fikir ve açıklamalar olmasına rağmen, şu iki fikir

⁴³ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 199.

⁴⁴ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 197.

⁴⁵ Baki Adam, a.md., s. 237.

⁴⁶ İşaya, 26: 19.

⁴⁷ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 249.

⁴⁸ Daniel, 12: 2-3.

⁴⁹ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 250.

⁵⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 301.

⁵¹ Yusuf Altıntaş, a.g.e., s. 143.

geleneksel Yahudi düşüncesinde merkezi yer işgal etmektedir: 1. Salih kimselerin gireceği Cennet'in yeniden tesisi anlamında bir ahiret hayatı vardır. 2. Çok az sayıdaki kişi hariç diğerleri için Cennete gitmeden önce on iki aydan fazla sürmeyecek kısa bir cezalandırma dönemi yaşanacaktır.⁵²

Rabbilere göre ahirete inanmayanlar kâfirdir. Onlar cennet hayatından nasip alamayacaklardır. Fakat bir Yahudi ne kadar büyük günah işlerse işlesin, cehennemde ancak on iki ay kalacaktır. Kur'an-ı Kerim'de Ali İmran suresi 24. ayette Yahudilerin bu anlayışına işaret edilmiştir:⁵³ *"Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştı."* Yahudilere hitap edilen bu ayette onların yanlış bir tutum içinde olduklarını ve yanılığa düştüklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar kendilerini Allah'ın sevgilileri ilan etmişler. Zannediyorlar ki, amelleri ne kadar kötü olursa olsun, mutlaka cennete gideceklerdir. Bunlar cehennemde de çok kısa bir süre kalacaklarına, günahlarından arındıktan sonra da cennete varacaklarına inanıyorlar. Bu yanlış düşünce onları cüretkar ve arsız yapmıştır.⁵⁴

Elmalılı, Yahudilerin ahiret inancını eleştirmektedir. Eleştirilerini Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara Suresi 94. ayetini tefsir ederken yapmaktadır. Ayette Yahudilere hitaben *"De ki Allah yanında ahiret yurdu (cennet) başkalarının değil de yalnızca sizin ise, eğer iddianızda da sadık iseniz haydi hemen ölümü dilesenize"* buyurulmaktadır. Âyetin devamında bunu hiçbir zaman temenni edemeyeceklerini çünkü önceden ahiret için hazırladıkları şeylerin ancak cürümler, cinayetler ve zulümler olduğunu görüyoruz. Elmalılı, onların zaten sabıkalı kimseler oldukları için elleriyle yaptıkları şeylerle ahirete varmaktan kaçınarak dünya cennetinden vazgeçemediklerini ve bundan ötürü ölümü istemediklerini bildirmektedir. Elmalılı, âyetin tefsirinde Yahudilerin ahiret inancı ile ilgili bize şu bilgileri sunmaktadır: "Burada 'dâr-ı ahiret sırf bizimdir' demekle ya herkesin yok olup sadece kendilerinin kalacağını ya da herkesin cehenneme kendilerinin ise cennete gideceklerini kastediyorlar. Dolayısıyla bu ruh hâlleri kaçınılmaz olarak iki sebepten birinden ileri gelmektedir. Ya onlar 'Ahiret saadeti sırf bizimdir, olsa olsa ateş bize sayılı birkaç gün dokunup geçecektir' derken bunun yalan olduğunu bilerek söylüyorlar. Böylece ahirete asla inanmıyorlar ve ahirete iman konusunda kendi kendilerini tekzip ediyorlar. Ya da bunların 'ahiret yurdu' sözünden

⁵² Mahmut Aydın, a.g.e., s. 300.

⁵³ Baki Adam, a.md, s. 237.

⁵⁴ Mevdudi, a.g.e., C. 1, s. 258.

maksatları, gerçek ahiret değil de dünya hayatının sonunda tasavvur ettikleri mutlu bir gelecektir. Onların bütün dünyayı istila edip herkesi yok edecekleri, sadece kendilerine ait devleti kuracaklarına dâir Arz-ı Mukaddes ve 'Dünya Devleti' idealleri çelişkili bir idealden ibarettir. Eğer onlar, gerçek ahirete inanmadan buna inanıyorlarsa bu, yalan ve yanlış şeylere inanmaktan ibaret olan şeytani bir iman olur. Bugün bütün dünyadaki Yahudilerin bu ideal üzerinde birleşmek istedikleri de anlaşılıyor. Onlar buna inanmış olabilirler, lakin Allah Teâlâ, ahiret imanının bundan ibaret olmadığını, ahiretin böyle telakki edilmesinin câiz olmayacağını, ahiret inancının bu olmayınca böyle bir fikrin tahakkukunun da mümkün olmayacağını, ince ve hakimane bir üslup ile beyan buyuruyor ve ahiret inancının bütün yönlerini ve gerçeklerini ortaya koyuyor. Diğer taraftan Yahudilere göre, ahiret imanı yalnızca bu demekse, yani sayılı günlerde azap demek, söz konusu ideal gerçekleşmeden önce dünyadaki ömürlerinden kinaye olarak şimdiki hayat demekse, bu ideal gerçekleşinceye kadar onun uğrunda çalışıp can verenlerin hepsinin canı cehenneme gidecek, ondan başka bir yer görmeyecekler demektir. Bu ise haksızlıktır, zulümdür. Böyle bir telakkiyi veren din de zalimane bir din olur. Çünkü böyle bir inanç altında dünya sevgisi, cehennem muhabbetinden ibaret bir delilik demek olur. O halde bunlar için saadetin bir manası varsa, o da yok olmak için biran önce ölüp kurtulmaktır. Oysa bunlar kadar ölümden kaçan, bunlar kadar dünya hayatına hırsla sarılan hiçbir kavim yoktur. Demek ki, bu imanları da yalandır."⁵⁵

3.2. Yahudiliğe Yöneltilen Eleştiriler

3.2.1. Yahudilikte Seçilmişlik Anlayışı

Yahudililikte seçilmişlik inancı, Yahudilerin diğer ırklardan farklılığını ve üstünlüğünü ifade etmektedir. Bu inanç özellikle Ortodoks Yahudileri açısından büyük önem taşımaktadır. Seçilmişlik fikri, Yahudileri tarih boyunca daima diğer milletlerden farklı kılmıştır. Yahudiler her türlü baskı ve zorlama karşısında milli ve dinî kimliklerini bu fikir sayesinde koruyabilmişler ve ideallerini canlı tutmuşlardır. Yahudilerin seçilmişlik inançları temelde Tanrı'nın onlarla yaptığı ahit, onlara seçtiği kutsal toprak ve mabet anlayışına dayanır. Bu bağlamda Yahudilik, Tanrı'nın, seçkin millet için

⁵⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 423-427.

seçtiği ve ona vaat etmiş olduğu kutsal topraklarla bağlantılı bir dindir.⁵⁶ Bu dini anlayışta İsrailoğulları Tanrı'nın imtiyazlı milletidir.⁵⁷

Yahudiliğin bakış açısıyla seçilmişlik kavramı ilk insana kadar gitmektedir. Tevrat'a göre insanların hepsi “Âdemî” olup tek bir atadan gelmiş, Nuhun oğulları zamanına kadar insanlar arasında ırk bakımından bir ayırım olmamıştır. Daha sonra “Nuhî” olmuşlardır. Geleneksel Yahudi anlayışına göre Hz. Nuh'un Ham, Sam Yafes adında üç oğlu vardı. Bunlardan her biri bir milletin babası olmuştu. Böylece ilk ırk ayırımı başlamıştır. Ham Hamilerin, Sam Samilerin, Yafes de Yafesilerin atasıydı. Bunlardan Yahudilerin atası olan Sam ve onun soyundan gelen Eber, Hz. İbrahim'in büyük atasıydı. Böylece Sam'ın seçkinlik ve fazileti Eber'e, Eber'den de İbrahim'e geçmiştir.⁵⁸ Tevrat'ta Tanrı'nın İbrahim'i 'büyük bir ulus yapacağı, onu kutsayacağını ve onu kutsayanları da kutsayacağını, ona ün kazandıracağını, onu bereket kaynağı yapacağı belirtilir.⁵⁹ Tanrı'nın İbrahim'i ve onun soyundan gelenleri seçtiği ve diğer haklara göre ayrıcalıklı bir konuma getirdiği şeklindeki geleneksel yahudi inancı tarih boyunca Yahudi kimliğini şekillendirmiş ve Yahudi geleneğinin merkezi bir özelliği olmaya devam etmiştir.⁶⁰

Yahudiler Tevrat'taki Balam hikâyesine dayanarak *"İşte ayrıca oturan bir kavimdir ve milletler arasında sayılmayacaktır"*⁶¹ ifadesiyle, Yahudiliği içinde bulunduğu durum bir nevi tespit edilmiştir. Bu özel durum, Yahudiliğin aynı biyolojik soya ve aynı dini bir cemaate sahip ırk ve inanç birliği olduğunu söylenebilir. Bu kavim Tanrı tarafından dünya milletleri arasından seçilmiştir. Tanrı'nın İbrahim'e vaadi gereği kendi kavimlerini diğer milletlere tercih ettiklerini dile getirmiştir. Tanrı'nın bu tercihi sonucu bu kavim Sînâ Yarımadası'na götürülmüş, Tanrı'ya muhatap kılınmış ve kendilerine Tevrat verilmiştir.⁶² Bu fazilet zinciri İbrahim'den oğlu İshak'a geçmiş ve İbrahim soyunun İshak'ta yüceltiildiği⁶³ Tevrat'taki *"...Çünkü senin zürriyetin İshak'ta sürecektir"*⁶⁴ ifadesiyle bildirilmiştir. İşte Yahudilerin seçilmişlik anlayışı basamak basamak devam edip Yakub'a ulaştığı Tevrat'taki şu ifadelere dayanmaktadır: *"Ve işte*

⁵⁶ Baki Adam, a.md., s. 227.

⁵⁷ Kaufman-Eisenberg, a.g.m., s. 272.

⁵⁸ Baki Adam, a.md., s. 205; Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, s. 21.

⁵⁹ Tekvin, 12: 2-3.

⁶⁰ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 296.

⁶¹ Sayılar, 23:9.

⁶² Ekrem Sarıncıoğlu, a.g.e., s. 185.

⁶³ Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, s. 21.

⁶⁴ Tekvin, 21: 12.

*Rab yanı başında durup dedi. Atan İbrahim'in Allah'ı ve İshak'ın Tanrısı Rab benim. Üzerinde yatmakta olduğun toprakları sana ve senin zürriyetine vereceğim. Yeryüzünün tozu kadar sayısız bir soya sahip olacaksın. Doğuya, batıya, kuzeye, güneye doğru yayılacaksın. Yeryüzündeki bütün halklar sen ve soyun aracılığıyla kutsanacak.*⁶⁵

Diğer taraftan Yahudilerin Tanrı tarafından seçilmişliğiyle ilgili bir başka izah daha vardır. Yahudi geleneğine göre, Tanrı, Tevrat'ı İsrailoğullarına vermeden önce başka kavimlere teklif etmiş ancak bu teklifi hiçbiri kabul etmemiş. Bunun üzerine Tanrı Tevrat'ı İsrailoğullarına teklif etmiş onlar da gönül rahatlığıyla bu teklifi kabul edince Tanrı da onları diğer kavimlerden ayırarak kendi "öz halkı" ilan etmiştir.⁶⁶

Seçilmişlik anlayışının tarihi süreç içinde Yahudilik geleneğindeki durumunu yukarıda açıklamaya çalıştık. Hemen şunu söyleyelim ki günümüz Yahudiliğinde ise seçilmişlik kavramı Kabalacı gelenekle ırkî bir mahiyet arz etse de, Rabbinik geleneğin bir kısmında takva açısından üstünlük olarak yorumlanmıştır. Reformist ve Yeniden Yapılanmacı çevrelerde ise, bu hiçbir ehemmiyet ve belirleyicilik taşımamıştır.⁶⁷ Yeniden yapılanmacı hareketin kurucusu Amerikan Yahudisi Mordecia Menahem Kaplan (ölm. 1983), Yahudiliği, Yahudi halkının kültür değeri olarak görmekte; Yahudi dininin bugüne kadar geçerli oluşunun sebebinin ilahî oluşunda değil, kültürel değer oluşunda bulunmaktadır. O yazdığı ibadet kitabında, diğer Yahudi mezheplerin ibadet kitaplarında var olan "Seçilmiş Halk" inancına yer vermemiştir. O'na göre, Yahudiler de diğer halklar gibi bir halktır. Tanrı Yahudileri değil, Yahudiler Tanrı'yı seçmiştir. Bu yüzden "Seçilmiş Halk" inancının anlamı yoktur.⁶⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de İsrailoğullarıyla ilgili iki ayette, onların üstün kılındıkları bildirilmektedir. Bunlardan Bakara Sûresi 47. ayette İsrailoğullarının alemlere ve Bakara 122. ayette de ümmetlere üstün kılındıkları belirtilmektedir. Bakara 47. ayette *"Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve vaktiyle sizi alemlere üstün kıldığımı hatırlayın."* buyrulmaktadır. Elmalılı, ayette, Allah tarafından İsrailoğullarına, âlemdeki diğer milletlere tercih edildiklerinin ve en yüksek millet hâline getirildiklerinin beyan edildiğini söylemektedir. Ancak bu üstünlük geçmişte yani Musa ve onun evlatları zamanındaki durumu hatırlama bağlamındadır. Burada öyle bir devire işaret edilmektedir ki; o zamanda Yahudiler dünya milletleri arasında ilahî hakikatlere vakıf

⁶⁵ Tekvin, 28: 13-15.

⁶⁶ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 297.

⁶⁷ Kürşat Demirci, Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk, İstanbul, 2000. s. 26.

⁶⁸ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 245.

kavim olarak bulunmakta ve onlardan diğer bütün milletleri Allah'a davet etmeleri ve beşeriyeti hidayet yoluna sevk etmeleri beklenmekteydi.⁶⁹ O halde bu durum Tanrı'nın İsrailoğullarına verdiklerini kaybetmeleri dolayısıyla hatırlama niteliğinde olduğunu ve ırksal bir üstünlüğün kastedilmediği Elmalılı'nın bu hususta sorduğu sorulardan anlaşılmaktadır: "*Siz o zaman âlemin en yüksek milleti olmuştunuz. Hani onları ne yaptınız? Onları nasıl ele geçirmiştiniz ve niçin elden çıkardınız biliyor musunuz? Haydi düşününüz ne idiniz, ne oldunuz?*"⁷⁰

Bakara 122. ayette: "*Ey İsrailoğulları! Sizlere ihsan ettiğim nimetimi ve sizi vaktiyle ümmetlere üstün tuttuğumu hatırlayın*" buyrulmaktadır. Elmalılı'ya göre ayette geçen ümmetlere üstün kılmaktan kasıt İsrailoğullarının Adem soyu içinde kitap ve nübüvvete aşına olması, ilahi ahdin sorumluluğunu yüklenmiş büyük bir ümmet olması ve bir de Musa kavminden bulunması dolayısıyladır.⁷¹

Her ne olursa olsun İsrailoğulları, her yönden kendi zamanlarında âlemlere karşı bir üstünlüğe sahip idiler. Ancak Elmalılı'nın beyanına göre kavmin genel karakteri zulüm hâlini alınca, nail oldukları bu nimet ve üstünlük, ellerinden alınmıştır. İsrailoğulları sonradan zalim oldular. İsrailoğulların vaktiyle o nimete, o üstünlüğe nail olmasının sebebi Hz. İbrahim devrinden, onun Rabbine verdiği imtihandan ve Rabbinin ona olan ahd ve va'dinden ileri geliyordu. İbrahim soyundan gelenler içinde belki en mazlumları oldukları için o nimete nail oldular, uzun süre nübüvvet ve imamete nail olmuş bir ümmet olarak âlemlere üstün tutuldular. Fakat Elmalılı'ya göre, o altın buzağıya tapma hadisesinden itibaren zulme başlamalarıyla, gittikçe bütün hareketlerinde zulüm kavmin genel karakteri haline geldi. Böylece üstünlük ve önderlik ellerinden çıktı.⁷² Esasen Hz. İbrahim'den Musa zamanında buzağıya tapınmaya kadar peygamberlerden dolayı üstünlük fikrine Tevrat da destek vermiştir. Ancak buzağıya tapma olayı bağlamında İsrailoğulları bazı davranışlarından dolayı kendi Tanrısınca tenkit bile edilmiştir.⁷³ Onlar Âdem,⁷⁴ Nuh,⁷⁵ diğer peygamberlere uygun olmayan sözler söylediler, Musa ve Harun'a karşı geldiler.⁷⁶ Yahve'yi terk edip yeni

⁶⁹ Mevdudî, a.g.e., C. 1, s. 82.

⁷⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 344.

⁷¹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 489.

⁷² Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 492.

⁷³ Çıkış, 19: 5-6.

⁷⁴ Tekvin, 3: 22-23.

⁷⁵ Tekvin, 9: 20-26.

⁷⁶ Çıkış, 32: 1-4.

ilâhiredindiler ve altından bir buzağı yapıp tapmaya başladılar.⁷⁷ Bunu gören Musa çok öfkelenerek elindeki taş levhaları fırlatıp dağın eteğinden parçaladı. Bu yüzden Rab onlara çok kızdı. Korkunç bir günah işlemelerinden dolayı İsrailoğullarını "Kim bana karşı günah işlediyse onun adını sileceğim"⁷⁸ şeklinde tehdit etti.

Esasen bu seçilmişlik iddiası, İsrailoğullarının kendilerine verilen bu nimeti yani çok peygamberin gelmesini yanlış anlamasından kaynaklandığını Kur'an beyanlarından anlamaktayız.⁷⁹ Kur'an seçilmişlik kavramının ve hidayetin yalnızca bir topluma verilmeyeceğine işaret etmiştir. Hiçbir toplum tek başına seçilmişliğin temsilcisi olup doğruya giden yolun kendi zümresine ait olduğunu savunamaz. Bu sebeple Kur'an'da seçilmişlik (election) fikrine karşı çıkan ayetlere rastlamaktayız.⁸⁰ *"Onlar tek ümmet idi, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz."*⁸¹ Elmalılı'ya göre, burada zikrolunan cemaat, yani İbrahim ile Yakub ve bunların vasiyetlerini tutan, Allah'ın birliğine inanan oğulları geçmiş bir ümettirler. Çeşitli insan gruplarının birliği için, onların önüne geçmiş, uyulmaya ve itaat edilmeye layık bir cemaat idiler. Şu halde onlar başka siz başkasınız, siz onlar değilsiniz ve onlardan sizden hiç değildir. Bu noktadan hareketle Elmalılı, siz *"Biz onların evladınız."* diye kuru bir neseple iftihar etmekle kurtulamazsınız demektedir. *Yani herkesin menfaati kendi kazancında ve herkesin sorumluluğu da kendi yaptığındadır. Cemaatler de böyledir. Sizden öncekiler iyilik yapıp sevap kazandıkları halde, siz onlara benzemeyip fenalık yapar, günah kazanırsanız, sırf onların soyundan gelme iddianızla onların kazancından faydalanamazsınız.*⁸² O halde bu ayette bir milletin atalarının yaptıklarıyla övünmesinin boş olduğu ve onları örnek gösterip, başka milletlere üstünlük sağlanamayacağı belirtilmektedir. *"İyi atalarının yolundan gidenler, muhakkak ki onların şerefinden istifade ederler. Fakat kendileri tamamen o yoldan ayrıldıkları halde sırf atalarının iyiliklerine güvenenler, boş hayale kapılmış olurlar. Çünkü bunların onlarla manevî bağı tamamen kopmuş olur."*⁸³

⁷⁷ Çıkış, 32:4

⁷⁸ Çıkış, 32: 19-33.

⁷⁹ Bkz. Maide, 20; Câsiye, 16.

⁸⁰ Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, 1998, s. 243.

⁸¹ Bakara, 134.

⁸² Elmalılı, C. 1, s. 508.

⁸³ Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 1, s. 244.

Elmalılı'ya göre mutlak olan seçilmişlik değil, insan kendi emeği ve kazancıdır ve bu Kur'an'ın iki ayetine dayanmaktadır: *"Herkes kendi yaptığıyla rehin tutulur"*⁸⁴ ve *"Gerçekten de insan için kendi emeğinden başkası yoktur."*⁸⁵ O'na göre bu iki ayet bunu kesin olarak ortaya koymuştur. Yaratılışın kanunları ve ilkeleri herkes için geçerlidir, ancak insan için buna karşılık başka bir kanun vardır ki oda istek ve emek kanunudur. Elmalılı, insanın işte bundan sorumlu olduğunu belirtir. Herkes kendi kazancına bağlıdır ve mesele böylece mutlaktır.⁸⁶

Kur'an'ın ayetlerinden hiçbir topluma atalarından dolayı imtiyaz tanımayacağını, bu sebeple seçilmişlik adı altında bir kavramın ilahî bir dinde olamayacağını anlamaktayız. Kur'an her toplumun amelinin kendisine ait olduğunu, gelecek nesilleri etkilemeyeceğini de bu ayetler ile bize bildirmiştir. Buna rağmen İsrailoğulları, Tanrı'nın kendilerini önemsemesine karşılık defalarca hatalar yapmış, kendi nebilerini dahi dinlememişlerdir. Bu hatalar kendi kitapları Tevrat'ta dile getirilmiştir.

3.2.2. Yahudilerin Ahitlerini Bozmaları

Yahudi tarihine baktığımızda Tanrı ile yapılan özel ahidin Yahudiliğin en merkezi unsuru olduğunu görmekteyiz. Tevrat'ta İbrahim'den itibaren bir kaç defa ahit yapıldığı anlaşılmaktadır. Tevrat'a bakıldığı zaman, Tanrıyla yapılan ilk sözleşmenin İbrahim ile başladığı görülür. Yahudiler bu ilk ahitte Tanrı'nın İbrahim'e ve onun soyuna bir takım vaadler bulunduğuna inanmaktadır. Yahudilere göre İbrahim ile yapılan ahitle İsrailoğullarının Tanrısı, İbrahim ve onun soyuyla anlaşmalı bir ilişkiye girmiştir.⁸⁷ Buna göre, *"Avram doksan dokuz yaşındayken Tanrı görünür ve onun zürriyetini çoğaltılacağını bildirir. Bunun üzerine Abram yüzüstü düşer ve Tanrı onunla şöyle konuşur: "Ben ise, işte ahdim sizinle ve birçok milletlerin babası olacaksın ve artık adın Avram çağrılmayacak, fakat adın İbrahim olacak; çünkü seni birçok milletin babası ettim. Ve seni ziyadesiyle semereli kılacağım ve seni milletler yapacağım, sizinle ve senden sonra zürriyetine benim aramda ahdimi, nesillerince ebedi ahit olarak sabit kılacağım. Ve senin gurbet diyarını, bütün Kenan diyarını, sana ve senden zürriyetine ebedi mülk olarak vereceğim ve onların Allah'ı olacağım."*⁸⁸

⁸⁴ Tûr, 21.

⁸⁵ Necm, 39.

⁸⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 509.

⁸⁷ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 295; Baki Adam, a.md. s. 228.

⁸⁸ Tekvin, 17: 1-8.

İbrahim ile yapılan bu ahit daha sonra İbrahim'in oğlu İshak ve O'nun oğlu Yakup ile de yapılmıştır. Daha sonra Musa, İsrailoğullarını Mısır'daki baskı ve zulümden kurtarıp Sina çölüne ulaştırmasından sonra Sina Dağı'nda aldığı emirleri onlara tebliğ etmek suretiyle bu ahdi yenilemişti. Bu ahit Musa'nın şahsında İsrailoğullarıyla olmuştur.⁸⁹ Musa vasıtasıyla yenilenen ahde göre İsrailoğulları Tanrı'nın kendilerini Mısır esaretinden kurtarıp özgürleştirmesi karşılığında kendilerine Musa vasıtasıyla verilen ilahi emirleri yerine getirme çağrılmaktadır. Buna göre İsrailoğulları Tanrı'nın emirlerine uyarsa o zaman Tanrı da yapılan anlaşmaya sadık kalacak ve onları diğer kavimlerden ayırarak öz halkı yapacak.⁹⁰

Kitab-ı Mukaddes'te de İsrailoğullarının kendileriyle yapılan ahide uymadıkları⁹¹ ve verdikleri sözü çiğneyip günah işledikleri⁹² belirtilmektedir. Aynı şekilde Kur'an âyetlerine baktığımızda Allah'ın, Yahudilerden kesini söz aldığı hâlde onların bu sözü bozup, ahitlerinden döndüklerini⁹³ görüyoruz.

Elmalılı, gizlenmesi istenen belgelere ya da anlaşmaya ahid ismi denildiğini belirtir. “Akid” kelimesinin ise “misak” gibi daha çok ihkâm (sağlamlaştırma) ifade ettiğini ve bir kimsenin bir şeyi benimsemesi, başkasını susmaya mecbur ederek kendini yahut diğerini bağlaması veya karşılıklı bağlanmaları olarak tarif etmektedir. O, dinin özünde Allah ve kullarla yapılan sağlam birtakım anlaşmalar ve hükümlerine uyulması gereken akitler olduğunu ifade etmektedir.⁹⁴ O'na göre, anlaşmayı bozma küçültücü ve alçaltıcı bir harekettir, güven duygusunun ortadan kalkmasına sebep olan toplumların güvenliği açısından zararlı bir şeydir;⁹⁵ ancak İsrailoğullarının bunu âdet hâline getirdiklerinden günah olarak saymadılar.⁹⁶ Elmalılı, Bakara Sûresi 83-84. âyetlerde yer alan İsrailoğulları'ndan alınan misakı şöyle vermektedir:

- 1- Allah'tan başka mabut tanımayacak, ondan başkasına kulluk etmeyeceksiniz.
- 2 - Ana babaya ihsanda bulunacak, onlara her yönüyle iyi davranacaksınız.
- 3 - Kendilerine yakınlık sahibi olduğunuz akrabalara,
- 4 - Babaları ölmüş yetim kalmış çocuklara,
- 5- Maiyetlerini kazanamayan yoksullara ihsanda bulunacaksınız.

⁸⁹ Mahmut Aydın, a.g.e., s. 296; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 248.

⁹⁰ Çıkış, 19: 3-6.

⁹¹ Tesniye, 29: 25; I. Krallar, 19: 10.

⁹² Yeremya, 31: 32.

⁹³ Bkz. Bakara, 64; Al-i İmrân, 82, 187; Mâide, 13.

⁹⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1546-1548.

⁹⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2423.

⁹⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 438.

6 - Diğer insanlara da güzel söz söyleyiniz.

7 - Namazı ikamet ediniz.

8 - Zekatı da veriniz.

9 - Birbirinizin kanlarını dökmeyeceksiniz.

10 - Birbirinizi vatanlarınızdan çıkarmayacaksınız.

Tamamı emir ve yasakları içine alan ve genel olarak “on emir” adı verilen bu misakın, Tevrat hükümleri mi yoksa Hz. Peygambere verdikleri ahit mi olduğu konusunda iki rivâyetin bulunduğunu söyleyen Elmalılı, bunların ikisinin de kabul edilebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, İsrailoğullarının, bir kısmı, dünyadaki huzur ve güvenliğe, bir kısmı da ahirette sevap kazanmaya ait olan bu esaslı emirleri ağır bulup ahdi bozduklarını da belirtmektedir.⁹⁷ Kur'an'da bildirilen “*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin...*” (Bakara, 2/40,41) ayetinde ve daha birçok ayette Allah, İsrailoğullarından verilen nimetleri düşünmelerini, sözlerinde durmalarını, Kur'an'a inanmalarını ve Hz. Musa'nın haber verdiği peygamberlerin sonuncusuna iman etmelerine dâir anlaşmaya da uymadıklarını bildirmektedir.⁹⁸ İsrailoğullarının sözlerini bozmaları üzerine lanetlendikleri, bu yüzden başlarına pek çok felaket yağdırıldığı, tefsirde anlatılmaktadır. Onların uğradıkları bu lanetlerin Bakara 63-64-65 ayetlerinde verildiğini belirten Elmalılı, İsrailoğullarının Tûr-ı Sina'nın altında vermiş oldukları sözde durmadıklarından dolayı Allah tarafından bu dağın onların başları üstüne iniverecek gibi bir vaziyette kaldırılmış bulunduğundan bahseder. İsrailoğulları'ndan Musa'ya sağlam bir ahd ile bağlı kalacaklarına, verilen emirleri yerine getireceklerine ve yasaklardan kaçınacaklarına dair misak alınmıştı Ancak onlar, bunun ardından yine yüz çevirmişlerdir.⁹⁹

3.2.3. Yahudilerin Peygamberlere Karşı Tavırları

Yahudilerin genel olarak peygamberlere karşı olumsuz bir tavır içindi oldukları kendi kutsal metinlerinden ve Kur'an'da anlıyoruz. Örneğin, Yahudilerin Musa'ya yakındıkları,¹⁰⁰ kızıştıkları,¹⁰¹ peygamberlerinin yolundan çıkıp sapıttıkları,¹⁰²

⁹⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 397-400.

⁹⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 334.

⁹⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 377-378.

¹⁰⁰ Çıkış, 16: 3.

¹⁰¹ Çıkış, 17: 2.

¹⁰² Çıkış, 32: 7-8.

peygamberlerine karşı inatçı oldukları,¹⁰³ peygamberlerini çok öfkелendirdikleri¹⁰⁴ Tevrat'ta anlatılır. Onların, kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmeleri, onlara tevhidin özüyle bağdaşmayan iftiralar yöneltmeleri, yahut onları hafife alarak alay etmeleri gibi tavırlarını yine Kur'ân'dan da öğreniyoruz: “Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere, haksız yere peygamberleri öldürenlere ve insanlardan adaleti emredenleri öldürenlere can yakıcı bir azabı bildir” (Âl-i İmran, 21). İsrailoğulları'na Zekeriya (a.s.), Yahya (a.s.) ve diğer peygamberler gelmişler ve mucizeler de göstermişlerdir. Fakat Yahudiler yalnız Hz. İsa gibi inkâr ettikleri peygamberleri öldürmeye kalkışmakla kalmamış Hz. Zekeriya gibi vaktiyle peygamberliğini itiraf ve tasdik etmiş buldukları peygamberleri de öldürmüşlerdir.¹⁰⁵ Elmalılı, bir peygamberin öldürülmesinin her türlü durumda haksız bir muamele olup bir küfür olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁶ O'na göre peygamberlerini öldürme sebeplerinden biri, peygamberin, onlara nefislerinin hoşlanmayacağı bir emir getirmesidir. Verdikleri iman sözleşmesine rağmen peygamberleri yalanlayarak öldürmeleri neticesinde (Maide, 70) kendileri için bir fitne, bir bela ve musibetin gerçekleşmeyeceğini zannettiklerini beyan etmektedir.¹⁰⁷ Ancak bundan dolayı Allah'ın gazabına uğradıklarını ifade etmektedir. (Bakara, 61)¹⁰⁸

Yahudilerin hadlerini aşarak peygamberlerinden saygısızca haksız bazı isteklerde bulduklarını da görüyoruz. Hz. Musa'dan Allah'ın açıktan kendilerine gösterilmesini istemişler ve bu zulümleri sebebiyle de kendilerini yıldırım çarpmış. (Bakara, 55) Yine zorbalara karşı savaşmada peygambere; “*Şu hâlde sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız*” (Maide, 24) dedikleri Kur'ân'da zikredilmektedir. Yine onların Hz. Muhammed'e hakaret etmelerinde,¹⁰⁹ Yahudilerin peygamberlere isyan etmelerinin öteden beri sürüp gelen âdetleri olduğu ve hep o âdetin günahını çektikleri anlaşılmaktadır.¹¹⁰ Buna delil olarak Buhari'den, Hz. Musa'ya karşı tavırlarıyla ilgili, Hz. Peygamberin; “Allah Musa'ya rahmet etsin! Ona, benim uğradığım şu ezadan daha fazla eza olundu da o sabretti” rivâyeti örnek gösterilebilir.¹¹¹

¹⁰³ Çıkış, 32:9.

¹⁰⁴ Çıkış, 32: 19.

¹⁰⁵ Bkz: I. Krallar, 18:4; Matta, 14: 10.

¹⁰⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1242.

¹⁰⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1771.

¹⁰⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 369-370.

¹⁰⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1363.

¹¹⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 7, s. 4928.

¹¹¹ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif Ez-Zebîdî Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, (çev.: Kamil Miras), D.İ.B. Yay., Ankara, 1978, C. 9, s. 147-148.

3.2.4. Hz. Muhammed'e İnanmamak İçin Bahaneleri

Yahudiler tarafından Hz. Muhammed'e yöneltilen tenkidler onun şahsiyeti ile ilgilidir. Yahudiler eserlerinde onun hayal gördüğü, gördüğü düşlerin tesiri altında kalarak bunları müntesiplerine anlattığı tezine yer verirler, onun mecnun olduğunu iddia ederler.¹¹² Elmalılı'ya göre Yahudiler Hz. Muhammed'e inanmamaları bir bahanedir. Buna dayanak Nisa Suresinin 154. ayetidir: *"Kitap ehli, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler ve: 'Allah'ı bize açıkça göster' demişlerdi. Haksızlıkları sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine açık delliler geldiği halde buzağıyı (tanrı) edinmişlerdi. Onları bundan dolayı da affettik. Ve Musa'ya açık bir delil verdik."* Elmalılı'ya göre buradaki Kitap ehlinden kasıt Yahudilerdir. Rivayete göre bir kısım Yahudi din adamları inat etmek için Hz. Peygamber'in huzuruna gelmişler, "Eğer sen peygambersen bize Musa gibi gökten ve topu birden bir kitap indir" demişler. Bazıları bu kitabın Tevrat gibi levha üzerine ve bir semavi yazı ile yazılmış olmasını, diğer bazıları inerken kendilerinin de muayene ve görmelerini, diğer bazıları da bizzat sadece kendilerine indirilmesini ve bunun içinde "Muhammed Resulullah" diye yazılmış olmasını söylemişler, bu ayetler de bunun üzerine inmiştir. Onlar, Allah tarafından Kur'an'ın Hz. Muhammed'e söz halinde indirilmiş olmasını yeterli görmüyorlar ve Kur'an'ı semavi kitaptan saymak istemiyorlar. Bu yüzden bahane gösterip Hz. Muhammed'en kendilerine gökten bir kitap indirivermesini istiyorlar. Elmalılı'ya göre, Yahudiler Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmamak için bu bahanedeki üç sebep üretmişler. Bir kere Allah'ın değil, Kitabı Hz. Muhammed'in indirmesini istiyorlar. İkincisi, başkasına değil kendileri üzerine indirilmesini istiyorlar ki, Yahudiler bununla Peygamberliği kendilerinde görmedikçe ve kendilerinde peygamberliği tecrübe etmedikçe iman etmeyeceklerini anlatmış oluyorlar. Üçüncüsü, kitabın mânâ veya nazım ve mânâ olarak vahy yoluyla kalbe inmesine ve bundan sonra onun kulları tarafından yazılmasına kanaat etmeyip, gökten bir hatt (yazı) ile yazılmış levhalar veya sayfalar halinde belli bir cisim olarak şu maddi gökten düşürmesini istiyorlar. Kitabın ulviliği ve semavi oluşunun, ancak böyle bir maddi ve cismani şekilde görmeleri halinde tasdik edilebileceğini iddia

¹¹² Adem Özen, a.g.m., s. s. 243.

ediyorlar. Halbuki bu şartlar altında her cismin, Allah'ın kudreti yönünden bir kitap olduğunu, fakat okunmasını bilmediklerini düşünmüyorlar.¹¹³

Elmalılı, Yahudilerin Hz. Muhammed'i sadece Araplara ait bir peygamber olarak görme tezini de delilleriyle çürütmektedir. Yahudilerin bu tezlerindeki dayanak En'am 92. ayetidir. *"Bu Kitap (Kur'an) kendinden önceki kitapları tasdik eden, Ümmü'l-kurâ (şehirler anası) ve etrafındaki bütün insanlığı uyarman için indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ahiret gününe iman edenler bu Kitab'a da iman ederler..."* ayetinde geçen şehirler anası Mekke'nin bir ismidir. Yahudiler bu ifadeden yola çıkarak Hz. Muhammed'in sadece Mekke ve çevresine yani Araplar'a gönderildiğini ileri sürerler. Elmalılı'ya göre, mesele öyle değildir. Buradaki ifade, cihanın merkezi, bütün yaratılmışların kiblesi demek gibidir. Uyarma, Mekke'nin kendisine değil, halkına olacağı bilindiğinden mânâ" Ümmü'l-kurâ halkı demektir. Mekke denilmeyip de "Ümmü'l-kurâ denilmesi, Mekke'yi alemdeki bütün şehirlerin bir mutlak merkezi gibi düşündürmek içindir. Bundan dolayı merkez ve çevre karşılığıyla bütün yer çevresinde bulunanların hepsi demek olur. "Ümmü'l-kurâ ve etrafını uyarman" için buyurulmuş ve bununla Kur'an nüzulünün, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin yalnız Arap milletini uyarma hikmetine mahsus olmadığı ve özellikle *"Ey Muhammed! Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik"* (Sebe', 28) ayetinin kapsamı anlatılmıştır. Yahudiler, "Ümmü'l-kurâ ve etrafını uyarman için ayeti kerimesinden Hz. Muhammed'in yalnız Araplara gönderilmiş bir peygamber olduğunu delil göstermeye çalışmışlar. Yani O'nun Peygamberliğini itiraf etmekle beraber her millete değil, Araplara mahsus bir peygamber olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Bunlar Yahudilerden "İseviye mezhebi" adıyla anılır. Beşerde vuku bulmuş bir iş olan peygamberliği inkar etmenin, Allah'ı gereği gibi takdir etmemekten doğan bir cüret, bir nankörlük ve herhangi bir peygamberin peygamberliğini ve herhangi bir kitabın inmesini kabul ettikten sonra bütün peygamberleri ve kitapları tasdik ve teyid eden ve onlardan daha açık ve daha feyizli olarak indirilmiş bulunan mübarek Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in nebiliğini inkar etmenin ise bundan başka açık bir çelişki olduğu anlatılmakla peygamberlik işi tespit ve teyid ediliyor.¹¹⁴

¹¹³ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1212-1213.

¹¹⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1980-1981.

3.2.5. Melek İnançları

Meleklerle iman Yahudi iman esaları arasında yer almaz.¹¹⁵ Fakat melek inancı vardır. Melek inancının Zerdüşçülük'ten Yahudiliğe geçtiği bunun yanı sıra Eski Roma ve Yunan tanrılarının monoteizm içerisinde eritilmiş hali olduğu da iddia edilmektedir.¹¹⁶ Yahudilikte Tanrı tarafından yaratılmış ve O'nun emrinde olan varlıklar olduğuna inanılır ki bunlar meleklerdir.¹¹⁷ Tanah'ın farklı bölümlerinde de olsa genel olarak melek iyi işler yapan cennet varlıkları olarak yer alır. Zaman zaman helak işleri gibi bir takım yıkıcı icraatlarda bulunmakla birlikte onların en önemli özellikleri Tanrı'ya olan mutlak itaatleridir. En genel anlamıyla melekler insanüstü özelliklere sahiptir. Ancak yine de Tanrı karşısındaki konumları itibarıyla evrendeki diğer varlıklar ve insanla aynı dizlemde yer alırlar. Yani onlar da yaratılmıştır.¹¹⁸

Yahudilik inancında, meleklerin faaliyetleri çeşitlidir. Bir kısmı Tanrı'nın tahtı altında bulunup, Tanrıya hizmet ederler. Baş meleklerle, tabiat kuvvetleri ile ilgili bir takım vazifeler emanet edilmiştir. Melekler, kanatlı insanlar şeklinde tasavvur edilirler. Bu düşüncenin Yunanlılardan Yahudiler'e geçmesi muhtemeldir. Çünkü eski inançlarına göre, melekler geçekten yere inebilmeleri için merdiven kullanırlardı.¹¹⁹

Elmalılı'ya göre Yahudiler, melekler arasında ayırım yaparlar. Bu yüzden bazı meleklerle karşı kin ve düşmanlıklar tavrındadırlar, bazılarına karşı ise sevgi ve şefkat beslerler. Örneğin onlara göre Cebrail ise olumsuzluğun, kötülüğün, zorluğun ve savaşın sembolü iken; Mikail merhamet, huzur ve selametın timsalidir.¹²⁰ Buna karşı Kur'an-ı Kerim, onlara “*Her kim Allah'a, meleklerine, resullerine ve bilhassa Cibril ile Mikail'e düşman olursa iyi bilsin ki Allah da kâfirlere düşmandır.*” (Bakara, 98) şeklinde cevap vermektedir.

3.2.6. Cebrail'e Düşmanlıkları

Yahudilerin Cebrail'e düşmanlıklarını anlatan ayet şöyledir: “*De ki: Allah'ın izniyle Kur'an'ı kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdecisi olarak senin kalbine indirdiği için kim Cebrail'e düşman olursa, kim Allah'a,*

¹¹⁵ Baki Adam, a.md., s. 236.

¹¹⁶ Cengiz Batuk, "Yahudi Mitolojisinde Düşmüş Melekler", Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum, (18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012, s. 454.

¹¹⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 199.

¹¹⁸ Cengiz Batuk, a.g.m., s. 454.

¹¹⁹ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 199.

¹²⁰ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 430-431.

peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."¹²¹ Elmalılı, ayetin nüzul sebebi hakkında üç rivayetin olduğunu, anlatılanların farklı olsa da hepsinin özünün bir olduğunu söylemiştir. Birinci rivayette Yahudilerden bir grup Peygambere gelip ona birtakım sorular sormuş, aldıkları cevaplar Tevrat'ta bildirilen gibi çıkınca onun doğru söylediğini tasdik etmişlerdir. Son olarak kendisine kimin vahiy getirdiğini sormuşlar, Cebrail cevabını alınca, davranışları değişir. Peygamberimize, "O bize felaket, deprem, şiddet, savaş ve ölüm getirir. Buhtunnasr'ın öldürülmesini engellemekle bizim mahvolmamıza sebep olmuştur. O bizim düşmanımızdır. Mikail ise dostumuzdur. Eğer sana vahiy getiren Mikail olsaydı sana inanırdık" demeleri sonucu bu ayetler inmiştir. İkinci rivayete göre, doğrudan doğruya Hz. Ömer ile Yahudiler arasında olan bir söyleşi üzerine bu ayetler inmiştir. Hz. Ömer, en büyük yeminlerini vererek, onlara "Doğru söyleyin Muhammed'i kitabınızda buluyor musunuz? diye sordu. Onlar sustular, birbirlerinin yüzlerine baktılar, ve dediler ki,"Evet, biz onu kitabımızda buluyoruz, lakin ona vahiy getiren melek Cibril'dir., Cibril ise bizim düşmanımızdır. O hep azap, savaş, zelzele gibi şiddetlerin sahibidir. Eğer ona gelen melek Mikail olsa idi, herhalde iman ederdik, çünkü o hep rahmete, merhamete, ucuzluğa, huzur ve selamete vekil edilmiştir. Bunu üzerine Hz. Ömer yine sordu: "Allah'ın katında Cebrail'in yeri nedir?" Onlar, "Cebrail sağında, Mikail solunda' dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Öyleyse şahid olun ki, Allah'ın sağındakine düşman olanlar, solundakine de düşman olurlar ve bu ikisine düşman olanlar Allah'a da düşmandırlar!" dedi ve olup bitenleri haber vermek üzere Hz. Peygamber'in huzuruna geldi. Peygamber'in huzuruna vardığı zaman gördü ki, Cebrail ondan evvel vahiy getirmiş, Resulullah kendisine bu ayetleri okuyuvermişti. Üçüncü rivayet ise Yahudilerin "Allah Teala, Cebrail'e, peygamberliği bize getirmesini emrettiği halde, o başkasına götürdü, bundan dolayı da ona düşmanız" dedikleri rivayet edilir. Elmalılı'ya göre gerçekten de ayetin mazmununa göre, düşmanlığın esas sebebi, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in kalbine indirilmesinden başka birşey değildir. Bunun da Allah'ın izniyle yapıldığı ve aynı zamanda getirdiği Kur'an'ın yalnızca şiddet ve azap değil, daha önceki semavi kitapları tasdik edip desteklediği, ayrıca müminlere hidayet ve müjdelerle dolu olduğu beyan buyurularak, onlar tarafından öne sürülen sebeplerin gerçek sebepler değil, yalan olarak söylendiği ortaya konmuştur.¹²²

¹²¹ Bakara, 97-98.

¹²² Elmalılı, a.g.e., C. 1, 429-431.

3.2.7. Üzeyir'e Allah'ın Oğlu Demeleri

İslam geleneğinde Kur'an'da geçen Hz. Üzeyir'in Kitab-ı Mekaddes'te anlatılan Ezra olduğu şeklinde bir düşünce oluşmuştur. Bu düşünce Kur'an'daki bir ayete dayandırılmaktadır: *"Yahudiler Üzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kafir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin. Nasıl da (haktan batıla) döndürülüyorlar."*¹²³ Elmalılı ayette geçen "Üzeyir Allah'ın oğludur" sözünün her ne sebeple olursa olsun bir küfür ve şirk olduğunu belirtir.¹²⁴

Tefsirlerde Üzeyir hakkında nakledilen kıssalar, Yahudi tarihinde önemli bir yere sahip olan Ezra'ya işaret etmektedir. Tefsirde yer alan rivayetlere göre Yahudilerin Üzeyir'i Allah'ın oğlu olarak kabul etmelerinin nedeni, onun kaybolmuş Tevrat'ı mucizevi bir şekilde yeniden ortaya çıkarmasıdır.¹²⁵ Nitekim Elmalılı da ayette geçen Yahudiler *"Üzeyir Allah'ın oğludur"* dediler ifadesinin nasıl ve hangi sebeple ortaya çıktığını anlatır. Ancak ayette geçen Üzeyir'in Kitab-ı Mukades'teki Ezra olduğu yönünde herhangi bir hususa değinmemektedir. Elmalılı, tefsirinde Yahudi hahamlarından Selam b. Mişkem, Numan b. Evfa, Şas b. Kays ve Malik b. Sayf gelip bu ifadeyi belirtir ki daha eski devirlerde de buna benzer şeyler söyleyenler olduğunu yazar. O'na göre bunun sebebi de Yahudiler, Tevrat ile amel etmeyi bırakmışlar, peygamberlerini de öldürmeye başlamışlardı. Tevrat'ı bilen kalmamış, kimi ölmüş, kimi öldürülmüş, kimi de unutmuş gitmişti. Allah onu onların kalplerinden silmişti. Nihayet Tevrat ve Tabut ortadan kaldırılmıştı. Daha sonra Üzeyir peygamber, yüz senelik ölümden sonra, Allah'a tazarru ve niyaz etmiş, Tevrat'ın hıfzı kendisine ihsan olunarak, genç yaşında İsrailoğullarına gelmiş ve ezberden Tevrat'ı yeniden yazmış. Ve işte o vakit "Bu başka türlü olmaz, muhakkak bu Allah'ın oğludur." demişler ve daha sonra Hristiyanların "İsa Allah'ın oğlu" sözüne bir kapı açılmışlar. Bu ayet nazil olduğu zaman da Yahudiler "Biz böyle şeyler söylemeyiz, bunun aslı yoktur" diye hiçbir itiraz ve inkarda bulunmamışlardır.¹²⁶

Elmalılı, ilgili ayetin tefsirinde *"Üzeyir Allah'ın oğludur."* ifadesine her ne kadar Yahudiler tarafından bir itirazın gelmediğini söylese de durum hiç de öyle değildir. Yahudi bilginleri arasında Kur'an'ın bu ifadesi ciddi tartışmalara ve itirazlara konu

¹²³ Tevbe, 30.

¹²⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2511.

¹²⁵ Baki Adam, a.md., s. 217.

¹²⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2509-10.

olmaktadır. Tanah ile onun yorumu olan Mişna'da, Talmud'da ve Yahudilikte otorite kabul edilen diğer kaynaklarda Üzeyir'in Allah'ın oğlu kabul edildiğine dair bir bilgi yoktur. Ayrıca bilinen hiçbir Yahudi mezhebinde, Hristiyanlıkta olduğu anlamda Allah'a oğul isnat etme inancına da rastlanmamıştır. Öte yandan, Yahudiliğin inanç esasları böyle bir inanca izin vermemektedir. Zira geleneksel Yahudi teolojisine göre Tanrı mutlak olarak birdir. Onun bir şekli yoktur; ne şekle bürünmüş, ne de bürünecektir. Hiçbir beşer ona benzemez ve tanrısal sıfat kazanmaz. Peygamberler de buna dahildir. Peygamberler sadece Tanrı'nın sözünü tebliğ eden kişilerdir. Onlar, diğer insanlar gibi zaman zaman günah işleyebilir; onların masumlukları sadece görevleri ile ilgilidir. Yahudi bilginleri bu yüzden Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanan Hristiyanları eleştirmişler ve Yahudilik açısından Tanrı'nın İsa'da bir insan şeklini almasının mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.¹²⁷ Nitekim Yuhanna İncili'nde, Yahudilerin İsa'nın bu yöndeki sözlerine şiddetle karşı çıktıkları belirtilmektedir.¹²⁸

Şunu da hatırlatalım: Tanah'ta Ezra'nın peygamber olduğu hakkında hiç bir işaret olmadığı gibi¹²⁹ Yahudiler arasında da Ezra'nın Allah'ın oğlu olarak yüceltildiğine ilişkin Yahudi kaynaklarında herhangi bir bilgi yoktur. Yahudi kaynaklarında Ezra iki önemli sıfatla birlikte anılmaktadır: Kahin¹³⁰ ve yazıcı (sofer).¹³¹ Geleneksel Yahudi inancında da böyle bir inancın işareti görülmemektedir. Bu yüzden, ünlü Yahudi bilgini Mûsa b. Meymûn Kur'an'daki bu bilgiyi Yahudilere karşı bir iftira olarak değerlendirir. Genel Yahudi dini tarihinde durum bu olmakla birlikte Kur'an, Hristiyanlar gibi Yahudileri de Allah'ın oğul isnat etmekle suçlamaktadır. Kur'an'ın verdiği bilgiye göre Yahudilerin Allah'ın oğlu olarak kabul ettikleri kişi Üzeyir'dir. Ancak Kur'an, Üzeyir'in kimliği hakkında açıklayıcı bilgi sunmamaktadır. Dolayısıyla, Üzeyir'in kimliği Kur'an'dan anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte Müslüman bilginler Üzeyir'in kimliğini merak etmişler ve onunla ilgili kıssalar üretmişlerdir.¹³²

Diğer taraftan, Kur'an'da geçen bu ifade, tarihte iz bırakmış bir Yahudi grubuna yönelik olabilir. Bilindiği gibi Kur'an, indiği çevredeki dini grupların inanç ve davranışlarından söz etmekte ve onları eleştirmektedir. Kur'an'ın geçmişteki İsrail peygamberleri döneminde yaşayan Yahudilerden başka Hz. Muhammed zamanındaki

¹²⁷ Baki Adam, a.md, s. 217.

¹²⁸ Yuhanna,10:23-24.

¹²⁹ Ali Osman Kurt, a.g.e., s. 141.

¹³⁰ Ezra 7: 6, 11,12, 21; 10:10, 16.

¹³¹ Ezra 7: 6, 11, 12, 21.

¹³² Baki. Adam, a.md., s. 217.

Hicaz bölgesi Yahudilerini de muhatap aldığı bilinmektedir.¹³³ Nitekim Elmalılı "Bu ayet nazil olduğu zaman da Yahudiler "Biz böyle şeyler söylemeyiz, bunun aslı yoktur" diye hiçbir itiraz ve inkârda bulunmamışlardır." ifadesindeki kastı da Hz. Peygamber dönemi Yahudilerdir.¹³⁴

3.2.8. Buzağıya Tapmaları

Tevrat'ta İsrailoğulları'nın altından buzağı put yapmaları korkunç bir günah olarak nitelenmektedir.¹³⁵ Kitab-ı Mukades'e göre İsrailoğulları Mısır'dan çıktuktan sonra Musa Sina Dağı'na çıkmış, tanrıyla konuşmuştu ve iki taş levhayı almıştı. Halk Musa'nın dağdan inmediğini ya da geciktiğini görünce Harun'un çevresinde toplandı. Kendilerini Mısır'dan çıkararak adam olan Musa'ya ne olduğunu bilmediklerinden dolayı Harun'dan kendilerine ilah yapmasını istediler. Harun da onlardan, karılarında, oğullarında, kızların kulağındaki altın küpeleri çıkarıp getirmelerini söyledi. Herkes kulağındaki küpeyi çıkarıp Harun'a getirdi. Harun altınları topladı, oymacı aletiyle buzağı biçiminde dökme bir put yaptı. Halka, onları Mısır'dan çıkararak Tanrı'nın bu olduğunu söyledi.¹³⁶ Musa aşağıya indi, ordugâha yaklaşınca, buzağıyı ve oynayan insanları gördü; çok öfkeleni. Elindeki taş levhaları fırlatıp dağın eteğinde parçaladı, yaptıkları buzağıyı alıp yaktı, toz haline gelinceye dek ezdi, sonra suya serpererek İsraililere içirdi.¹³⁷

İslam'a göre işin esası öyle değildir. Altın buzağıyı yapan Harun değil Samiridir. "*Musa'dan sonra Samiri onlara yol çıkardı*"¹³⁸ Samiri adındaki İsrailoğullarından Samiri kabilesine mensup birisi, imal ettiği bir buzağı heykelini Tanrı diye göstermiş ve ona tapmalarını söylemiş.¹³⁹ Buzağıya tapma İsrailoğullarının Mısırlılarla uzun müddet beraber bulunmalarının sebebiyle putperestliğin kökleşen bir eseridir.¹⁴⁰ Elmalılı buzağıya tapma meselesini buna binaen açıklamaktadır: "Tur'a giden Hz. Musa'nın arkasından Samiri, altından bir buzağı heykeli yapmış, onu bağırtmış ve Apis öküzüne tapan Mısırlılar ve diğer puta tapıcılar gibi, İsrailoğulların'nın bir kısmını, "İşte Musa bunu aramaya gitti." diyerek ona taptırmış ve çok yakın bir zamanda bizzat şahit

¹³³ Baki Adam, a.md., s. 218.

¹³⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 4, s. 2510.

¹³⁵ Çıkış, 32: 30-31.

¹³⁶ Çıkış, 32: 1-4.

¹³⁷ Çıkış, 32: 19-20.

¹³⁸ Tâhâ, 85.

¹³⁹ Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁰ Tabbara, a.g.e., s. 262.

oldukları nimetlere karşı nankörlük yapıp bir bozgun ve karışıklık çıkarmış, kavmin diğer bir kısmı Hz. Harun ile beraber bu gidişi önleyememiş ve Hz. Musa Tur'dan dönünce Furkan'ın hükmü ile hepsine birden "kendinize yazık ettiniz." diye hitap etmiş, hem buzağıya tapanlara, hem de ses çıkarmayıp bekleyenlere, bu günahlarından hemen tevbe etmelerini ve tevbe edenlerin, etmeyenleri derhal öldürmelerini emretmiş ve bu iç savaş Allah'ın izniyle zaferle sonuçlanmış. Bunun üzerine İsrailoğulları da hallerini ıslah edip uslanmışlar.¹⁴¹

3.2.9. Recm Cezasını Tahrif Etmeleri

Tevrat'ta recm cezası vardır. Tevrat, zina suçunu işleyen kimselerin taşlanarak veya yakılarak öldürülmesini emretmiştir.¹⁴² Kur'an'da ise recm cezası düzenlenmemiştir. Yani, Kur'an bünyesinde recm cezası yoktur.¹⁴³ Zaman içerisinde İslam geleneğinde, Tevrat'ın, zina yapan erkek ve kadının bekar olup olmadığını itibara almadan recm cezası tatbik eden tutumunu kabul edilmemiştir.¹⁴⁴

Elmalılı Nisa Suresi 46. ayetinde geçen "*Yahudilerin bir kısmı Allah'ın kitabındaki kelimeleri, esas manasından kaydırıp; dillerini eğerek değiştiriyorlar...*" ifadesinde Yahudilerin bir kelimeyi yerinden kaldırıp, kelimeyi diğer kelime ile değiştirdiklerini belirtir. Recm kelimesini had (şer'i ceza) deyimini ile değiştirmişler, ki bu yazıdaki değiştirmedir. Buna karşı her tarafta meşhur olan bir kitap böyle nasıl değiştirilebilir denemez. Çünkü bu gibi değişiklikler en fazla bir dilden diğer dile nakletme ve tercüme sırasında meydana gelir.¹⁴⁵

Elmalılı, Yahudilerin kelimeleri yerlerinden değiştirerek bozduklarını yazar. Bu onların öyle bir adedi olmuş ki, Allah'ın kelamını ve arzularına uymayan ilahi hükümleri bozarlar ve değiştirirler. Nitekim Tevrat'taki recm ayetini reisleri hakkında "tahmin" yani kömürle yüz karalamak" diye yorumlamaya kalkışmışlardı. Fırsat bulunca da kelimeleri başkalaştırırlar. Fakat çoğunlukla buna fırsat bulmadıklarından dolayı bozgunculuklarını, kötü yorumla yaparlar.¹⁴⁶ Görüldüğü gibi Elmalılı meseleye tamamen Kur'an ve İslam perspektifinden bakmakta, Yahudilik kaynaklarındaki recm konusundaki ilke ve ölçüye değinmemektedir.

¹⁴¹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 355.

¹⁴² Bkz. Levililer, 20: 10-12; Tesniye, 22: 21-26.

¹⁴³ Süleyman Ateş, a.g.e., C.6, s. 144-150; Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, s. 664.

¹⁴⁴ Ali Osman Ateş, Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri, İstanbul, 1996 s. 442.

¹⁴⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s.1362.

¹⁴⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s.1602.

3.2.10. Orucu Tahrif Etmeleri

Elmalılı Tefsirinde Yahudiliğin ibadet esasları çok dar çerçevede ele alınmıştır. Özellikle oruç konusunda kısa bilgiler vermektedir. Tevrat'a göre Yahudilere oruç tutmak farz kılınmıştır.¹⁴⁷ Yahudilikteki oruçların bir kısmının matem alameti, bir kısmının tehlike karşısında tazarru ve niyaz için tutulduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁸ Elmalılı, kavmi buzağıya taptığı sırada Tur dağında bulunan Hz. Musa'nın, kırk gün kırk geceyi oruçlu geçirdiğini kaydetmektedir.¹⁴⁹ Aynı şekilde Tevrat'ta da Hz. Musa'nın kırk gün kırk gece dağda kaldığı, bu süre içerisinde Rab ile birlikte olup ağzına ekmek ve su koymadığı belirtilir.¹⁵⁰ Nitekim Yahudilikte oruç, bazen nefsi kırma, bazen de cefa vasıtası sayılmış, bazen de Allah'a yaklaşma vesilesi kabul edilmiştir.¹⁵¹ Elmalılı, İslam'daki Ramazan orucu ve aynı miktarda orucun Yahudilere de farz kılındığını belirtir. Ancak, Yahudiler oruç hususunda da tahrif yapmışlar, bunu terk etmişler ve yılda bir gün oruç tutmaya başlamışlar. Bu günün, Firavun'un suda boğulduğu gün olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Elmalılı'ya göre bunda da yanılmışlardır, çünkü Firavun'un boğulması aşure günü olmuştur.¹⁵² Günümüzde Yahudilikle ilgili kaynaklarda Yahudilerin Elmalılı'nın belirttiğinden farklı tuttıkları bir çok oruç çeşidi, günleri ve süresi vardır. Bunlar, Ekim ayının sonuna rastlayan önceki akşamın günbatımından ertesi akşamın günbatımına kadar devam eden tutulması farz olan Yom Kipur Orucu; I. ve II.Mabedin tahrip edilmesi sebebiyle tutulan, gün batımından, ertesi akşam gün batımına kadar devam eden bir yas orucu olan 9 Av orucu; Yahudilerin başına gelen afetler hatırasına tutulan 17 Tamuz orucu; Babiller tarafından Kudüs'ü kuşatılması hatırasına tutulan 10 Tevet Orucu; Yahudi şehitler için tutulan 3 Tişri Orucu; Yahudileri yok olmaktan kurtaran Ester adındaki kraliçe hatırasına 13 Adar'da(Mart) tutulan Ester Orucudur.Yom Kipur ve 9 Av orucunun dışındaki oruçlar, gün doğmadan önce başlanır ve aynı günün akşamına kadar sürer.¹⁵³ Görülüyor ki, Yahudilikte oruç Elmalılı'nın belirttiği gibi bir gün değil, süresi ve tutulma zamanları belli olan birçok gün tutulmaktadır. Bu bağlamda şunu da belirtelim ki, genel olarak Elmalılı Tefsirinde Yahudilikte ibadet meselesi hakkında bilgi verilmemiştir.

¹⁴⁷ Çıkış, 34:18.

¹⁴⁸ Ali Osman Ateş, Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri, İstanbul, 1996, s. 90.

¹⁴⁹ Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 352.

¹⁵⁰ Çıkış, 34: 28.

¹⁵¹ Mezmurlar, 35:13, 69:10; Daniel, 9: 13.

¹⁵² Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 626.

¹⁵³ Adem Özen, Yahudilikte İbadet, İstanbul, 2001, s. 177-178; Ali Osman Ateş, a.g.e., s. 90-98. Ayrıca Yahudilikte oruç ve diğer ibadetlerle ilhi daha fazla bilgi için Bkz. Adem Özen, a.g.e.

3.2.11. Hakkı Bâtıla Karıştırıp Gizlemeleri

Kur'ân, Ehl-i Kitab'ın aşırılıklarından birisi olan, hakkı bâtılla karıştırıp hakkı gizlemelerini açıkça kınamakta ve şöyle buyurmaktadır: *“Ey Ehl-i Kitab! Niçin hakkı bâtılla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?”* (Âl-i İmran, 71). Elmalılı tefsirinde, gerek Tevrat ve İncil'de gerekse Kur'ân'da insanlara açıkladığı apaçık delilleri gizleyenlere, Allah'ın emrine, hükümlerine, irşadına ve bunlara iman edip uymanın vacip oluşuna işaret eden ve hidayetin kendisi olan bu delilleri ikrar ve itiraf etmeme, ihtiyaç anında söylememe veya yaymama yahut yayılmasına engel olma, onu tamamen veya kısmen değiştirip karıştırmak gibi yollarla gizleyenlere, kim olursa olsun Allah'ın lanet ettiği bildirilmektedir.¹⁵⁴

Ehl-i Kitab'ın bilhassa Yahudilerin gizlemeye çalıştıkları şeylerin başında Hz. Peygamberin peygamberliği meselesi gelmektedir. Yahudi alimleri Hz. Peygamberin hak peygamber oluşunu kalben çok iyi bildikleri hâlde inkar ediyorlardı.¹⁵⁵ Elmalılı tefsirinde, Ensardan bir topluluğun, Yahudilere, peygamberin Tevrat'taki vasıflarını sormaları üzerine onların bunu gizleyerek söylememelerine karşın Bakara suresinin 159. âyetinin indiği belirtir:¹⁵⁶ *“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetin kendisi olan âyetleri insanlar için biz kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya mutlaka onlara Allah lanet eder. Lanet edebilecek olanlar da lanet ederler”* Onların Muhammed'e ait vasıflar hakkında yaptıkları gibi geçmiş kitaplardaki âyetleri de sakladıkları, değiştirdikleri, onları seçilmez bir hâle getirdiklerini yine Kur'ân bize haber vermekte¹⁵⁷ ve Yahudi bilginlerine genel olarak *“hakkı bâtil ile karıştırıp aldatmayın, bile bile hakkı gizlemeyin”* (Bakara, 42) uyarısında bulunmaktadır. Elmalılı, Yahudi bilginlerinin yapmış oldukları bu gizlemeyi dünya menfaati, para, mal veya makam için yani az bir değer satın almak için yaptıklarını belirtir.¹⁵⁸

Anlaşıldığı kadarıyla Elmalılı'nın bu konuda görüşleri, Müslüman alimlerin Yahudilik dini ve Yahudileri eleştiren klasik İslam düşüncesi yaklaşımına bir örnek olarak görülebilir. Yahudiler olumsuzluğun, kötülüğün, batılın timsali olarak algılanmıştır.

¹⁵⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 559.

¹⁵⁵ Er-Razi, Fahridun, et-Tefsiru'l Kebir, (Mefâtihu'l-Gayb), Akçağ Yay., Ankara, 1988, C. 6, s. 391.

¹⁵⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 559.

¹⁵⁷ Bkz: Bakara, 79; Nisa, 46.

¹⁵⁸ Elmalılı, C. 1, s. 592.

3.3. Elmalılı Tefsirinde Yahudilerin Eleştirilen Karakterleri

3.3.1. Fesatlıkları ve Bozgunculukları

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçen "fesat" kelimesi, âlemin ve toplumun düzenini bozmayı, fitrî ve tabîî dengeyi bozmayı ifade etmektedir.¹⁵⁹ Elmalılı fesâdı; Rabbe isyan ile nefsi heder etmek ve yok etmek olarak tarif etmektedir.¹⁶⁰

Kur'ân'da Yahudilerin fesatlıklarına, yeryüzündeki düzeni bozduklarına dâir pek çok âyet yer almaktadır. Bunlardan biri de onların yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacaklarının haber verildiği âyettir: *"Biz İsrailoğullarına Tevrat'ta şu hükmü verdik: 'Muhakkak siz, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibreye kapılacaksınız' diye bildirdik"* (İsra, 4). Elmalılı, ayette sözü edilen İsrailoğullarının ilk fesatlıklarının İbnü İshak'ın rivâyetiyle Şa'ya (a.s)'yı öldürmeleri, ikincisinin ise Yahya (a.s)'yı öldürmeleri ile İsa (a.s)'yı öldürmeye ve çarımha germeye kalkıştıkları zaman olduğunu söyler.¹⁶¹ O, yukarıda geçen âyette İsrailoğullarının peygamberlerini öldürmek sûretiyle "yeryüzünde bir fesat suçu" işlediklerini fırsat buldukça adam öldürme ve fesat çıkarmada pervasızca ifrata gittiklerini bildirmektedir.¹⁶² Esasen tarih boyunca bunlar, günah işlemekte, düşmanlık yapmada ve haramı yemede devamlı çaba içinde olmuşlardır.¹⁶³ Sürekli karışıklık çıkarmaya çalışıp durmuşlar, Kur'ân'ın ifadesiyle, *"Onlar yeryüzünde hep fesatçılığa, bozgunculuğa koşarlar"* (Mâide, 64). Elmalılı, onların isyan ve ihtilal yapmayı alışkanlık hâline getiren bir millet olduklarını beyan eder.¹⁶⁴

Yahudiler'in bozgunculuklarına en iyi örneklerden bir tanesi de İslam'dan önce sürekli çatışma halinde olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında harbi tekrar açmaya kalkışmaları, eski günlerini hatırlatarak, onları birbirine düşürmeye çalışmalarıdır.¹⁶⁵ Gerçekten Yahudiler, içinde yaşadıkları toplumun birlik içinde bulunmasını kesinlikle istemezler. Çünkü onlar, toplumdaki birlik ve beraberlik ortamında kötü emellerini gerçekleştiremezler. Fitne ve fesat ortamı meydana getirerek kendi emellerinin tahakkukunu sağlarlar. Bunun için bozgunculuğu en tabii görev saymışlardır.¹⁶⁶ Elmalılı, işte böylelerine ilahî cezanın verileceğinin ancak tevbe edip hakkıyla

¹⁵⁹ İlhan Kutluer, "Fesad"md., DİA, C. 12, İstanbul, 1995, s. 421.

¹⁶⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 5, s. 3757.

¹⁶¹ Elmalılı, a.g.e., C. 5, s. 3156-3163.

¹⁶² Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1660.

¹⁶³ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1726.

¹⁶⁴ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1792.

¹⁶⁵ Süleyman Ateş, İslam'a İtirazlar ve Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar, s. 304.

¹⁶⁶ Ahmet Sezikli, Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri, T.D.V. Yay., Ankara, 1994, s. 52.

korundukları takdirde kurtulacaklarının haber verildiğine (Maide, 65) işaret etmektedir.¹⁶⁷

3.3.2. Nimetlere Karşı Nankörlükleri

Nimet, “Başkasına ihsan etme yolu ile yapılan fayda” olarak tarif edilir.¹⁶⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de Yahudilere has bahşedilen nimetler sık sık hatırlatılmakta ve bunlar karşısında onların tavırları zikredilmektedir: *“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın...”*¹⁶⁹ Allah İsrailoğullarına diğer milletlerin nâil olmadıkları nimetler vermiştir. Ayetlerde geçen Allah’ın İsrailoğullarına verdiği nimetler konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin Fahreddin Râzî, onlara verilen nimet ve ihsan hakkında şu üç şekli sıralamaktadır: Birincisi, hiçbir millete gönderilmediği kadar çok peygamberin gönderilmiş olması. İkincisi her türlü tasarrufta bulunan, idare yetkisi ellerinde bulunan hükümdarlar kılınmaları. Üçüncüsü de denizin yarılması, bıldırcın eti, kudret helvası, bulutla gölgelendirme ve düşmanlarına galip gelme gibi büyük ikramlarda bulunulmasıdır.¹⁷⁰ Müfessir Elmalılı, İsrailoğullarına verilen nimetlerin başında onlara Allah’ın peygamberler göndermiş olmasını göstermektedir. O, âlemde hiçbir kavme İsrailoğulları’ndaki kadar çok peygamberin gönderilmemiş olduğunu söylemektedir.¹⁷¹

Mâide Sûresi 20. âyette, Hz. Musa kavminden kendilerine Allah’ın birçok peygamber göndererek saltanat verdiği bundan dolayı kendilerinin bu nimetleri düşünerek hareket etmelerini istediği yer almaktadır: *“Ey kavmim Allah’ın size (lutfettiği) nimetini hatırlayın; zira o, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiç kimseye vermediğini size verdi.”* Gerçekten İsrailoğulları’na Mısır’dan çıkışlarından Hz. İsa’yı öldürmeye teşebbüs ettikleri ana kadar pek çok peygamberler ve krallar gelmiş ve Hz Davud, Hz. Süleyman gibi peygamberlik ve hükümdarlığı şahsında toplayan emsalsiz saltanatlar kurulmuştur.¹⁷²

Tevrat’ta ise Yahudilerin Allah’ın ve Hz. Musa’nın yardımıyla, Mısır’daki esaretten çıktıkları, Sina çölünde iken onlara tatlı su, man ve bıldırcın gibi nimetler

¹⁶⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1734.

¹⁶⁸ Razi, a.g.e., C. 2, s. 444..

¹⁶⁹ Bakara, 47, 122.

¹⁷⁰ Er-Râzî, a.g.e., C. 9, s. 14.

¹⁷¹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1639.

¹⁷² Elmalılı, a.g.e., C. 3, s.1639–1640.

verdikleri anlatılır.¹⁷³ Yahudiler Tevart'ta ve Kur'an'da anılan nimetlere karşı nankörlük içine girmişlerdir. Nankörlüğün, Yahudilerin vasıflarından olduğunu görüyoruz. Nankörlüğün zıddı olan şükür nimetin bilinmesi, düşünmesi ve açığa vurulması demektir.¹⁷⁴ Elmalılı şükür; yalnız nimeti ve nimetin zevk ve neşesini sezmek değil, nimeti vereni tanımak ve nimeti karşılığında O'nu yüceltmek olarak tanımlamaktadır.¹⁷⁵ O, İsrailoğullarının şükretmek şöyle dursun, nimetin aslını bile unuttuklarını,¹⁷⁶ Allah'ın insanlara en büyük nimeti olan vahyi ve peygamber göndermeyi mutlak bir şekilde inkar etmek küstahlığında bulunmak suretiyle cahil ve ahlâksız bir toplum olduklarını ifade etmektedir.¹⁷⁷

Elmalılı, vaktiyle kendilerini Firavunun baskısından kurtaran ve bu suretle büyük bir imtihana çeken Allah'ın, kendilerini âlemlere üstün kılmışken onların, bu faziletleri kendilerine kazandıran peygamberleri önce inkâr ederek sonra da öldürmeleri sonucunda Allah'ın gazabına uğradıklarını bildirir. Bu gazabın da kendileri için nimetlerin ellerinden gidişi, vatanlarını ve devletlerini yitirerek başka milletlerin hükmü altında yaşamak zorunda kalışları böylece zillet ve meskenete düşmeleri olarak açıklar. Onların son ümitlerinin ise kitaplarında bildirilen ahir zaman nebisine iman etmek olduğunu; fakat onların bu konudaki ahde de uymadıklarını ifade eder.¹⁷⁸ Böylece nübüvvet ve imamete nâil olmuş bir ümmet olmalarının zulümleri sebebiyle son bulmasıyla birlikte son peygamberi inkâr etmeleriyle de bu şereften pay alamayacaklarını ve ebediyen nimet yüzü göremeyeceklerini beyan eder.¹⁷⁹

Elmalılı, İsrailoğullarının buzağıya tapma hadisesinden itibaren zulme başladıklarını ve sonrasında da buna benzer hareketlerin kavimin genel karakteri hâline geldiğini belirtir.¹⁸⁰ Zira onlar, Firavun'dan Allah'ın yardımıyla kurtulmuşlar, fakat Hz. Musa'nın Tûr'da kaldığı zaman içinde altın buzağıya tapmış ve korkunç bir günah işlemişlerdi.¹⁸¹ Buna rağmen Allah onları affetmiştir. Elmalılı, Allah'ın affetmesindeki hikmeti, yaptıkları zulme karşı affin ne büyük bir nimet olduğunu kavrayıp düşünmeleri

¹⁷³ Çıkış, 15:22-25; 16: 13-15.

¹⁷⁴ Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, İstanbul, 1190, s. 492; Yaşar Nuri Öztürk, a.g.e., s. 556.

¹⁷⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 6, s. 4313.

¹⁷⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 334.

¹⁷⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1977.

¹⁷⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 417-418.

¹⁷⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 493.

¹⁸⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 492-493.

¹⁸¹ Çıkış, 32: 31-32.

ve şükretmelerini sağlamak olarak açıklar.¹⁸² Ancak ders almaları gerekirken bu defa Hz. Musa'dan Allah'ı açıkça görmeyi istemişlerdir. Müfessir Elmalılı, bu kadar gerçekleşmiş nimetlerden sonra böyle nankörce bir tutum sergilemelerinden dolayı yıldırım musibetine uğradıklarını (Bakara, 55) ve bundan da Allah'ın rahmeti sayesinde kurtulduklarını bildirir. Yine onlar kendilerine gökten indirilen yiyeceklerden bıktıklarını söyleyerek bayağı şeyler istemişler ve nimetin kadrini bilmemişlerdir.¹⁸³ Görülüyor ki, Yahudilere sürekli farklı farklı nimetler verilmiş, ancak onlar bu nimetlere kıymetini bilmeyip nankörlük yapmışlardır.

3.3.3. Kibirli ve Gururlu Olmaları

Kibir; büyüklük, ululuk iddia etmek ve birisine yüksekte bakma, kendini başkalarından yüksek görerek onları aşağılamak demektir.¹⁸⁴ Yahudilerin küfür ve inkârlarının en önemli sebebi kibir olmuştur. Yahudilikteki seçilmiş inancının bir sebebi de kibirli olmalarından dolayıdır. Kendilerini seçilmiş ve üstün kabul etmeleri, hakikatleri inkar etmelerine yol açmıştır. Zira onlar, Hz. Peygamberin son peygamber olduğunu, Kur'ân'ın ona indirildiğini ve diğer hakikatleri sırf kibirlerinden dolayı inkâr etmiş, arkalarına atmışlardır. (Bakara, 91) Elmalılı, onların imanlarının bir nefsanîyet işi olduğunu ve inanacakları şeyde mutlaka kendilerini görmek istediklerini ifade etmektedir. Kendilerinden olmayan âlime, âlim demediklerini yine kendilerinden olmayana, peygamber demediklerini ve sırf bu yüzden ahir zaman peygamberine düşmanlık ettiklerini belirtir.¹⁸⁵

İsrailoğuların gururlanıp kendilerini üstün görmelerinin bir sebebi de, onlara gönderilen peygamberlerin çok olmasına bağlamışlardır. Fakat peygamberlerin çok olması onların ırklarının kötülüğüne delalet etmektedir. Çünkü azgınlıklarına ve isyanlarına dönmeleri sebebiyle Allah onlara her seferinde yeni bir peygamber göndermiştir.¹⁸⁶

Yahudiler, gurura kapılarak o derece ileri gitmişlerdir ki cennete kendilerinden başka kimsenin girmeyeceğini iddia etmişlerdir.¹⁸⁷ Onların kuru bir ideal ve boş bir

¹⁸² Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 351.

¹⁸³ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 368.

¹⁸⁴ Şemsettin Sami, Kamu-u Türki, Çağrı Yay., İstanbul, 1995, 1142; Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Ankara, 2000, s.519; Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar (Çev. Selahattin Ayaz), İstanbul, 1197, s.195.

¹⁸⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 420.

¹⁸⁶ Tabarra, a.g.e., s. 63.

¹⁸⁷ Bakara, 111.

hayal içinde oldukların söyleyen Elmalılı'ya göre, Kur'ân'da, bu iddialarının kendi kuruntuları olduğu ve “*De ki;... Eğer iddianızda da sadık iseniz haydi hemen ölümü temenni ediniz*” (Bakara, 94) şeklinde onlara meydan okunduğu bildirilmektedir.¹⁸⁸ Yahudilerin diğer insanlara benzemedikleri, onlara karşı Allah katında bir seçkinlikleri olduğu iddiasında bulunmaları kuruntularından dolayıdır. Bu kuruntu Yahudilerin inancı hâline geldiği için Elmalılı'ya göre, bu da onların felaket sebebi olmuştur.¹⁸⁹

3.3.4. Kıskançlıkları ve Hasetçilikleri

Elmalılı, hasetçinin, başkasında gördüğü bir nimeti çekemeyip de ona göz diken, onun mutlaka son bulmasını temenni eden kişi olduğunu, Isfehanî'nin de hasedi, nimetin bulunduğu kimseden çıkmasını temenni ederek buna çalışmak olarak tarif ettiğini bildirir.¹⁹⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudilerin, özellikle Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve kitabın ona indirilmesi konusunda haset ettikleri ifade edilmiş, bundan dolayı tenkit edilmişlerdir.

Elmalılı, Ehl-i Kitab'ın hiçbirinin müminlerin Allah tarafından bir iyiliğe, bir lütufa nâil olmasını istemediklerini¹⁹¹ ve Allah tarafından onlara lutfedilen başarıları çekemediklerini ve bundan dolayı Peygambere indirilen vahiy ve nübüvvet gibi bir nimeti, bencillik ve kıskançlıkla inkar ettiklerini bildirmektedir.¹⁹² Özellikle İslamiyet, Medine'de hakim olunca, Yahudilerin belirtilen bu haset duyguları ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Müslümanları dinlerinden döndürme çabası, dolayısıyla onları nifaka sürüklemeye çalıştılar.¹⁹³ Bu gerçeği Kur'an da Bakaraa suresi 109. ayette dile getirmektedir: “*Ehl-i Kitab'tan birçoğu arzu etmektedir ki sizi imanınızdan sonra çevirip kâfir etsinler. Hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü isterler*” Bu ayet, Yahudilerin Müslümanları saptırmak için gösterdikleri hırsı onların hased etmelerine bağlıyor.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 466.

¹⁸⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1631-34.

¹⁹⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 9, s. 6403.

¹⁹¹ Bakara, 105.

¹⁹² Elmalılı, a.g.e., C.1, s. 417-418.

¹⁹³ Ahmet Sezikli, a.g.e., s. 50.

¹⁹⁴ Tabbara, a.g.e., s. 45.

3.3.5. Yalancılıkları ve İftiracılıkları

Yahudilerin, yalancılık ve inkâr eğilimli olduklarını Kur'an'ın birçok yerinden anlıyoruz. Onlar hem kendi peygamberlerine karşı hem de kitaplarına karşı hürmetsizlik göstererek olmayacak iftiralarda bulunmuşlardır.

Yahudilerde yalancılık ve inkârın bir karakter haline geldiğini Elmalılı tefsirinden öğrenmekteyiz: Tevrat'ta bildirildiği hâlde Yahudiler Hz. Peygambere iman etmeleriyle ilgili herhangi bir ahd ve misak olmadığını iddia ettiler.¹⁹⁵ Hatta daha da ileri giderek “Allah'ın hiçbir beşere bir şey indirmede” demişlerdir. Elmalılı, Allah'a yalan isnat eden bu kimselere karşı bir korkutma ve uyarma olarak şu âyetin geldiğini bildirir: “Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Melekler, 'bugün Allah'a karşı haksız şeyler söylediğinizden ve O'nun ayetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız' derler” (En'am, 93).¹⁹⁶ Tefsirdeki anlatıma göre Yahudi reisleri Resulullah'a gelerek Allah'ın, kendilerine geçmişte peygamberlik iddiasında bulunan kişiye ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe inanmamalarının emredildiğini söyleyerek mucizeyi göstermesi hâlinde inanacaklarını söylemişlerdir. Elmalılı bunun, Hz. Peygambere iman etmemek için uydurulmuş bir yalan ve iftiradan başka bir şey olmadığı âyetle (Âl-i İmran, 183, 184) açıklandığını belirtir.¹⁹⁷

Yahudilerin iftiracı olduklarına dair en açık delilerinden biri Hz. Meryem'e zina suçunu isnat etmeleridir. Elmalılı, onların Hz. Meryem'i zina ile suçlamak suretiyle büyük bir iftirada bulunmuşlar. Bu da Allah'ın, beşerin dokunması olmaksızın bir çocuk yaratmaya kudretini inkar etmelerinden dolayı olmuştur. Elmalılı'ya göre bu kudreti inkar ise tabiatın ezeli davasıyla Allah'ı inkardır.¹⁹⁸

3.3.6. Katı İnatçılıkları

Kur'an, Yahudilerin, hakkı bildikleri hâlde inat etme suretiyle iman etmediklerini ve özellikle Kur'ân ve Hz. Peygambere iman etmede direndiklerini bildirmektedir. Elmalılı, inananlara en fazla Yahudilerin düşman olmasını, imandan uzak oluşları ve kalplerinin kasvetli ve inatlarının çok kuvvetli oluşuyla

¹⁹⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 437-38.

¹⁹⁶ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1981.

¹⁹⁷ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1242-1244.

¹⁹⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1516.

açıklamaktadır.¹⁹⁹ Çünkü onlar, yapılan tüm davet ve uyarılar karşısında “*Kalplerimiz kılıflıdır*” dediler.²⁰⁰ Elmalılı, Yahudilerin Hz. Muhammed’in davetine ve Kur’ân’ın irşadına karşı kalplerinin kapalı olduğunu, bunları dinlemeye veya anlamaya yanaşmak niyetinde olmadıklarını söylediklerini bildirir. Hâlbuki onlar, daha önce kendisiyle müşrik Araplara karşı üstünlük sağlayacaklarını söyledikleri, Tevrat’ta vasıflarını buldukları gelecek peygambere inandıklarını, O büyük peygamberin gelmek üzere olduğunu biliyorlardı. Ancak peygamber gelince kendilerinden olmadığı için onu inatla inkar ettiler.²⁰¹

Elmalılı, Yahudi din adamlarının Hz. Peygamberin huzuruna gelerek sırf inat ve tahakküm adına ondan peygamberliğini ispatı için Hz. Musa gibi gökten ve toplu bir şekilde bir kitap indirmesini istedikleri rivayetiyle²⁰² onlardan bazısının, Hz. Muhammed’e gelenler âyet değilmiş gibi sırf inatlarından bunları inkar ederek “Allah bize de konuşsa yahut bize de bir âyet bir mucize gelse ya” dediklerini bildirir.²⁰³ Bu duruma Kur’ân’ın cevabı ise şöyledir: “...şöyle de: *Size benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?*”²⁰⁴ Buradan hareketle Elmalılı, Yahudilerin, kendilerinden önceki İsrailoğulları peygamberlerini öldüren dedelerinin yolundan giderek tevbekâr olmadıklarını, peygambere iman etmeyerek inatçılıklarını ortaya koyduklarını bildirir.²⁰⁵

3.3.7. Mala Düşkünlükleri ve Cimrilikleri

İnsanlık tarihinde mal sevgisi ile şöhret bulmuş ve malı elde etmek için Yahudiler gibi çaba sarfetmiş bir millet daha yoktur. Onlar dünya üzerine hakim olmak arzusunda oldukları için mal onları hedeflerine götüren en önemli vasıtalarından biridir.²⁰⁶ Bu yüzden elde ettikleri malı da paylaşmaz, cimrilik yaparlar. Elmalılı, Arapçadaki “gulliyet” deyiminin, cimrilik ve pintilikten kinaye olduğunu söylemektedir. Elmalılı’nın beyan ettiği üzere Yahudilerin, mal konusundaki tutumları belliyken ve

¹⁹⁹ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1792.

²⁰⁰ Bakara, 88.

²⁰¹ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 415-416.

²⁰² Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1513.

²⁰³ Elmalılı, a.g.e., C. 1, s. 480.

²⁰⁴ Al-î İmran, 183.

²⁰⁵ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1243.

²⁰⁶ Tabbara, a.g.e., s. 52.

mülkten bir payları olsa insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermeyecekleri²⁰⁷ gerçeği ifade edilmişken onlar, Maide suresi 64. ayette belirtilen, “Allah’ın eli çok sığıdır” demişlerdir. Tefsirde bu âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak, önce bolluk ve ucuzluk içinde bulunan ve hatta buldukları yerde halkın en zengini olan Yahudilerin, sonradan Allah’a isyanları yüzünden darlığa ve sıkıntıya düşmüş olmalarından dolayı, bu sözü söylediklerine dâir rivâyetler nakledilir. Elmalılı, bu sözle, Yahudilerin Allah’ın tam manasıyla fâil-i muhtar olmadığını, kâinatı yarattıktan sonra da artık dinlenmeye çekilip hükmünü “Allah’ın oğulları ve dostları” olan kendilerine tevdi etmiş olduğunu, dolayısıyla onlara dilediği gibi sevap veya ceza vermeyeceğini kabul etmişlerdi. Böylelikle her hususta cimrilik ve pintiliği iktisat kanunu edinmeleri gerektiği fikrine düşmüşler, ahlâk ve iktisatta da bu yolu tutmuşlardır.²⁰⁸

Elmalılı, Yahudilerin Ensara, fakirliğe düşeceklerine dâir endişelerini bildirerek Muhacirlere harcama yapmamaları yönünde tavsiyeye kalkışmalarının “Onlar ki hem kiskanır, cimrilik ederler; hem de herkese cimrilik tavsiye ederler”²⁰⁹ ayetinin inmesine sebep teşkil ettiği bildirmektedir.²¹⁰

Yukarıda sıraladığımız karakter özellikleri Elmalılı'nın Yahudilerin kişilik yapısını göstermek için tespit ettiği sıfatlardır. Kur'an kaynaklı ortaya çıkan bu nitelikler açıkça Yahudiler ile özdeşleşmiştir. Bu nitelikler İslam geleneğinde Yahudilerin üstünlük ve seçilmişlik anlayışına adeta bir tepkidir. Fesatçılık, bozgunculuk, nankörlük, kibirlilik, kıskançlık, hasetçilik, yalancılık, iftiracılık, inatçılık ve cimrilik sıfatları ortak anlam olarak olumsuzluğun, negatifenin, zulümün, şiddetin, azgınlığın, kötülüğün ifadesidir. Geleneksel İslam kültüründe ve dolayısıyla klasik bir tefsir olan Elmalılı'nın Hak Dini Kur'an Dili eserinde, bunlar Yahudilik inancının sembolü olmuştur. Bu kötü imaj yüzünden Yahudiler, azınlıkta buldukları Müslüman ülkelerde "Yahudi" yerine daha yumuşak ve ılımlıözeleğe sahip "Musevi" ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Çünkü Müslüman ülkelerde de "Yahudi," hep aşağılayıcı ve kötü bir anlamda kullanılmıştır. Bu durum halen devam etmektedir.

²⁰⁷ Nisa, 53.

²⁰⁸ Elmalılı, a.g.e., C. 3, s. 1727--29.

²⁰⁹ Nisa, 37.

²¹⁰ Elmalılı, a.g.e., C. 2, s. 1355.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son devrinde yetişip Cumhuriyet'in ilk yıllarını idrak eden Elmalılı, felsefî, itikadî, fikhî, tasavvufî, içtimaî meseleler üzerinde derinliğine düşünen bir din âlimidir. Dini problemleri yeni ilmi verilerle teyit etmesi, özellikle tevhid esasına ilişkin delilleri materyalist, pozitivist bir yaklaşımla irdelemesi, onun mütefekkir bir âlim olduğunun göstergesidir. Çok yönlü bir ilim adamı olan Elmalılı, Kur'an ayetlerini yorumlarken, çağının gerektirdiği bilgi ve teknolojiden azamî şekilde yararlanmaya gayret etmiş, bilimsel gelişmelerden kendisini soyutlamamıştır. Yazmış olduğu tefsire geleneksel tefsir çizgisinde yer aldığı gerekçeyle tenkitler yönetilse de okuyucuya güven verici bir tarza sahiptir. Tefsirinde, Yahudilik ile ilgili yorumları da klasik çizgiye yakın olmakla birlikte verilen bilgiler tatmin edicidir. O, yazmış olduğu Türkçe tefsirle Kur'ân-ı Kerîm'i anlama yolunda bize yardımcı olmuştur. İncelemiş olduğumuz Yahudilik konusunda verdiği bilgiler, doğrudan doğruya kaynak ve bilgiye dayalı olması onun yorumlarını da önemli hale getirmiştir.

Elmalılı, Yahudi kelimesinin Arapça tevbe etmek manasında olduğundan hareketle konuya yaklaşmaktadır. Bu kelimenin tevbe etme bağlamında, Hz. Musa'nın Sina Dağı'ndayken, buzağıya tapan ancak Musa'nın kendilerine çok kızmasıyla pişman olan İsrailoğullarının Yahudi adı aldığı savunulabilir. Kelimenin Arapça'da manası tevbe etmek anlamında olduğu gibi Yahudi olmak anlamına da gelir. Elmalılıya göre, Araplar arasında İsrailoğullarına Yahudi denilmesi, ya buzağıya tapmaktan vazgeçip tevbe etmeleri dolayısıyla ya da Yehuza isminin Arapça söyleniş şekliyledir ki, Hz. Yakub'un on iki evladından birincisinin ismidir. Buna göre, Yahudi, İsrailoğulları'nın on iki boyundan birisinin adı olması gerekirken, öneminden dolayı zamanla bütününe birden isim olmuştur. Ancak kaynaklar Yahuda'nın Yakub'un dördüncü oğlu olduğunu belirtmektedir. Elmalılı, İsrail kelimesi ile ilgili olarak genel kabulü benimser. İsrail, Hz. Yakub'un lakabıdır. Allah'ın seçkin kulu anlamına gelir. Bu açıdan Elmalılı, İsrail lakabında Yahudileri iman etmede bir harekete geçirmenin varlığına işaret eder.

Yahudilik elbette yeryüzünde yaşayan en eski ve en ilginç dinlerdendir. Gerçekten Yahudilik yalnız olarak ne bir din, ne bir mezhep, ne bir ırktır. Yahudilikte ırk temeline dayalı bir din anlayışı hakimdir. O kadar ki, din ile ırk iç içe girmiş, birini diğerinden ayırmak adeta zorlaşmıştır. Hz. Musa, Yahudi dininin kurucusu sayıldığı için bu dine Musevilik de denir. Yahudi milleti, İsrail'in ataları olan İbrahim'e, İshak'a ve

Yakub'a görünen bir tek Allah'a inanırlar. O Allah ki, Sina dağının eteğinde toplanmış olan İsrailoğulları önünde Musa'nın şahsında onlarla ahidleşmiş ve Musa'ya din, ahlak ve hukuk yasası olan Tevrat'ı vermiştir. O yüzden Elmalılı, Yahudiliği Hz. İbrahim'le başlatmakla birlikte, İsrailoğullarının milli karakterlerinin oluşma zamanı olarak Hz. Musa dönemini göstermektedir. Esasen Yahudiliğin İbrahim'le başlaması Tevrat'a da Kur'an'a da uygundur. Yahudiler'e göre ilk Yahudi İbrahim'dir ve Yahudilik de onunla başlar. Çünkü Tevrat'a göre ilk ahit Tanrıyla İbrahim arasında olmuştur. İlk ahitte Tanrı İbrahim'i kutsayacağını, onun soyundan uluslar yaratacağını ve soyunu bereketli kılacağını dair sözleşme yapılmıştır. Daha sonra bu ahit, İshak ve nihayet Musa'yla tekrar edilmiştir. Tanrı sadece İsrailoğullarını tercih etmiş, bu da Yahudilikte seçilmişlik anlayışının doğmasına sebep olmuştur. Elmalılı bu anlayışa karşı çıkmakta ve Yahudilere has bir haset ve kibir huyu olarak görmektedir.

Kur'an, Hz. İbrahim'in Harran'dan Filistin'e ve Mısır'a göç ettiklerinden bahseder. Daha sonra İshak'ın oğlu Yakub oğullarının da Mısır'a gittiklerini anlatır. Hz. Yusuf'un yaşadığı olaylar, Mısır'da yönetici olması ve ailesini Mısır'a getirtip oraya yerleşirmesi Elmalılı tefsirinde özellikle Yusuf suresi tefsirinde anlatılır. Yusuf zamanında İsrailoğulları rahat bir hayat yaşadılar. Daha sonra Mısır'da Firavun tarafından köle olarak çalıştırılan ve esaret altına giren İsrailoğulları'nı Hz. Musa Mısır'dan çıkaracaktır. Elmalılı'ya göre Hz. Musa'nın en önemli tecrübesi On Emir olmuştur. Kur'an'a dayalı bu görüş, Tevrat tarafından da desteklenmektedir. Elmalılı, On Emir'in aslında bütün mukaddes kitaplarda var olduğunu bildirir. Hiçbir ilahi dinde bu hükümler ortadan kaldırılmamıştır. Bunlar bütün insanlığa gelen haram ve helaller oluşur. Bunlar, Hz. Musa'ya indirilmiştir ve Tevrat'ın başlangıcıdır. O halde, On Emir önce ve sonra bir esasta yer almış olan ve hak dinin esaslarını meydana getiren ve yüzyıllar boyu gelen toplumların değişmesiyle değişmeyen hükümlerdir.

Elmalılı, tefsirinde Hz. Davud ve Hz. Süleyman hakkında övgü ile bahseder. Yahudilik tarihinde Hz. Davud ve Hz. Süleyman, İsrailoğulları tarafından kral olarak nitelendirilip Peygamber olarak kabul edilmezler. İslam inancında ise her ikisi de hikmet verilmiş peygamberdirler. Elmalılı, Allah'ın Davud'a hükümdarlık, hikmet ve peygamberlik verdiğini yazar. İsrailoğulları, Davud'dan önce hiç bir hükümdarın etrafında öyle toplanmamışlardı. Hz. Süleyman ise Mabedi inşa etmekle anılır. Davut ve Süleyman dönemleri İsrailoğullarının ihtişamlı dönemi olmuştur. Ancak bu dönem çok uzun sürmemiş, Süleyman'ın oğulları arasında başlayan kavga sonunda İsrailoğulları

boylar halinde ikiye ayrılmışlardır. Bundan sonra Asurlular, Babiller, Yunanlılar, Roma İmparatorluğu ve nihayet Bizanslar tarafından Yahudilerin kutsal toprağı ele geçirilmiş, Kudüs yakılmış, Mabed ise yıkılmıştır. Bu durum aynı zaman İsrailoğulları için yurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları bir sürgün anlamına gelmektedir.

Elmalılı tefsirinde Kur'an ayetlerine göre yeri geldikçe İsrailoğulları hakkında bilgiler verilmiştir. Zira başından sonuna kadar gözden geçirildiğinde, orada Tevrat'ta zikredilen birçok tarihi olay ve geçmiş kavimlerin hallerine, hayatlarına dair haberler bulunduğunu söyleyebiliriz. O, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin kıssalarını ve kavimleriyle ilişkileri Kur'an ışığında açıklanmıştır. İsrailoğullarına gönderilen peygamberler hakkındaki bilgiler Kur'an ve Tevrat'ta bazen benzerlikler, bazen de farklılıklar arz etmektedir. Her ne olursa olsun Elmalılı, Kur'an açısından değerlendirmelerini yapmıştır.

Yine, Yahudiliğın Kutsal kitabı Tevrat ile ilgili pek çok bilgiye O'nun yorumlarıyla ulaşmaktayız. Elmalılı, diğerk pek çok müfessir gibi, Kur'an'da ifade edilen Hz. Musa'ya verilen "Kitab"ın, "Tevrat" olduğunu bildirmektedir. Bugün elde bulunan Tevrat'ın, Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat olmadığını, Yahudilerin, onu tahrif ettiklerini belirtmektedir. Musa'dan sonra ise Zebur İsrailoğullarına gönderilmiş bir başka kitaptır.

Yahudi kaynaklarına göre Tevrat'ın İbranice karşılığı "Torah" kelimesi Yahudi kültüründe ve Eski Ahid'de genel bir anlama sahip bulunmaktadır. Bu kelimenin "Musa Kitabı"nın özel adı olduğuna dair Eski Ahid'de kesin ve açık bir ifade bulunmamaktadır. "Musa Kitabı"na özel isim olarak, Torah ismi daha sonra Yahudiler tarafından verilmiştir. Bu isim zamanla, bütün eski Ahid'i kapsayan bir isim haline gelmiştir. Kur'an'daki "Tevrat" kelimesi de İbranice aslı olan "Torah" gibi genel anlam ifade etmektedir. Kur'an'da, bu kelimenin "Musa Kitabı"nın adı olduğunu belirten açık bir ifade bulunmamaktadır.

İlahi kitapların lafzının pek az kısmının tebdil edildiğini, asıl tebdil ve tahrifin onun tefsirinde meydana geldiğini savunan İslam alimleri içinde yer alan Elmalılı'ya göre, Yahudiler, Tevrat'ın aslını korumadıkları gibi kendi yazdıkları fikirleri, tevil ve tercümelere, Tevrat'ın aslı ile karıştırarak, seçilmez bir hâle getirmişlerdir. Elmalılı, Yahudilerin tahrif şekillerini vererek onların Tevrat hükümlerini değiştirdiklerini ifade etmektedir. Bu tahrif ve değiştirme ister yanlış te'vil ile olsun, ister değişiklik yapmak suretiyle olsun fark etmez. Yahudi hahamlarının her ikisini de yapmış olduklarını ifade etmektedir. Elmalılı'nın bu husustaki görüşleri Yahudi kaynakları ve Rabbani

görüşlerine göre de onaylanmaktadır. Yahudi kaynaklarına göre de Tevrat'ta anlatılan vahiy sürecinin incelemesinden, Musa'ya gelen vahyin kapsamının bugünkü Tevrat'ın hacmi kadar olmadığı anlaşılmaktadır. Eski Ahid'de ve Rabani kaynaklarda bunu doğrulayan haberler de bulunmaktadır. Kısacası, bugünkü Tevrat'ın muhtevası, tamamen Musa'ya ait değildir.

Elmalılı, tefsirinde Tevrat'ın vahiy şekli ile ilgili ayetleri açıklarken, Tevrat'ın Musa'ya levhalar halinde inzal olduğunu belirtir, ancak Yahudi Rabbilerinin bu konuda ileri sürdükleri Tevrat'ın bir defada topluca ya da çeşitli zamanlarda parça parça vahyedildiği tartışmasına girmez. Hülasa, O'nun bu konuda ayrıntılı açıklamalar ve yorumlar yapmadığı söylenebilir. Kaldı ki, Yahudi kaynaklarına göre de Musa'nın kendisine gelen vahiyleri yazıp yazmadığı, tam olarak bilinmemektedir.

Elmalılı, Kur'ân'ın, Tevrat'ı ve diğer ilahi kitapları tasdik ederek, onlardaki birtakım hükümleri kaldırarak zamana göre uygulanacak hükümleri ve kanun koyma usûllerini içeren yeni bir şeriat getirerek neshettiğini ifade etmektedir. Yahudilerin Allah'ın nesih yapamayacağını, yeni hükümler getiren bir vahiy indiremeyeceğini söylemelerine karşılık Yahudilerin yalan ve yanlış bildiğini belirterek Yahudilere şu cevabı vermektedir: Allah nesih yapabilir ve yapar, Tevrat'ta nesih vardır, nesih yoktur demek bir iftiradır. Ayrıca, Yahudi bilginler açısından nesih meselesine bakıldığında ise, Rabbiler, Tevrat'ta neshin olup olmadığını tartışmışlardır; Rabbilerin bir kısmı Tevrat'ta neshin asla olmadığını, bir kısmı da kısmen yani bazı hükümlerde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı da Tevrat'ın tamamen nesh edildiğini savunmuştur. Zaman içinde çeşitli değişikliklerin gerçekleştiği Tevrat'ın Musa'dan sonra Ezra tarafından tespit edilmesi ve yeniden yazılması Tevrat ile ilgili en karmaşık problemi oluşturmaktadır.

Yahudilikte 12. yüzyılda oluşturulan on üç tane iman esası vardır. Bunlardan birincisi Tanrı inancıdır. Yahudilikte en büyük iman esası, Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanmaktır. Bu inanç bir tarafta putperestliğin çok tanrıcılığına, diğer taraftan Hıristiyanlığın teslis inancına karşıdır. Yahudilikte Tanrı birdir; yaratılmamıştır, ölümsüzlüğü yoktur, yücedir, bütün varlıkların Rabbidir. Kısaca katı bir monoteizm ortaya çıkmıştır. Ancak Elmalılı'ya göre hiç de öyle değildir. Onlar özellikle "Üzeyir Allah'ın oğludur" demek suretiyle şirke batmışlardır. Yahudilerin "Bütün varlıkları Allah yaratı, peki Allah'ı kim yarattı?" gibi sorular sormaları onların şirk içinde olduklarını gösteren başka bir örnektir. Elmalılı Yahudilikteki peygamber anlayışını da risalet kurumu açısından yanlış bulmaktadır. Yahudilikte peygamber inancı seçilmişlik anlayışına

dayanır. Bütün insanlığı aydınlatmak, uyarmak, mutlu kılmak için Tanrı İsrailoğullarını seçmiştir. Tüm Yahudi peygamberleri de bu sebeple ortaya çıkmış ve seçilmişlerdir. En büyük yer de Musa'nındır. Yahudiler Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmezler. Elmalılı'ya göre bu bir eğriliştir, ilahi hakikati inkar ve Allah'a karşı isyandır. Yahudiler, Hz. Muhammed'in kendi kavimleri gelmediğinden dolayı inanmadıklarını söylerler. Aslında peygamber olduğunu biliyorlardı, eğer doğrudan doğruya kendi kavimlerinden olsaydı ona inanacaklardı. Elmalılı, bunu bir bencillik ve kıskançlık örneği olarak açıklamaktadır.

Elmalılı Yahudilerin ahiret inancını eleştirmektedir. Onların, cennetin sadece kendilerine ait olduğu iddialarını, Kur'ân'ın Bakara Suresi 94. ayeti ile çürütmektedir. O'na göre Yahudilerin kendilerini seçilmiş ve imtiyazlı kabul etmeleri de yanlış bir algılamadır. Çünkü mutlak olan seçilmişlik değil, insanın kendi emeği ve kazancıdır. Herkesin kazancı ve marifeti kendisindedir. Bu yüzden hiçbir toplum, atalarından dolayı imtiyazlı olamaz. Kaldı ki Yahudiler yaptıkları ahite de uymadılar, sözlerinden döndüler. Yahudi tarihine baktığımızda Tanrı ile yapılan özel ahdin Yahudiliğin en merkezi unsuru olduğunu görmekteyiz. Elmalılı, Allah, İsrailoğullarından verilen nimetleri düşünmelerini, sözlerinde durmalarını, Hz. Musa'nın haber verdiği son peygambere iman etmelerine dair anlaşmaya da uymadıklarını bildirmektedir.

Meleklerle iman, Yahudiliğin iman esasları içerisinde yoktur. Ama onlarda melek inancı vardır. Ancak Elmalılı'ya göre onlar, melekler arası ayırımı yaparlar. Mesela Cebrail'i olumsuzluğun ve kavganın, Mikail'i merhamet ve selametın sembolü olarak görüyorlar. Cebrail'i adeta düşman olarak kabul ederler. Elmalılı, bunun sebebinin son vahyin onlara değil de Cebrail tarafında Hz. Muhammed'e götürülmesi olarak gösterir.

Yahudiler şımarıklıkla Tevrat'taki recm cezasını tahrif ettiler. Elmalılı, Yahudilerin bunu, kelimeleri yerlerinden değiştirerek bozduklarını yazar. Yine, Elmalılı, İslam'daki Ramazan orucunun, Yahudilere de farz kılındığını belirtir. Ancak, onlar, oruç hususunda da tahrifat yapmışlar, hakkı bâtıla karıştırıp hakkı gizlemişlerdir.

Elmalılı'nın, Yahudilik inancına dair bize sunduğu bilgilerden, onların, aslında Allah'ın nimetlerine mazhar olmuş milletler olduklarını, ancak nankör ve haksız tutumlarından dolayı felakete uğradıklarını öğreniyoruz. Elmalılı'ya göre Yahudiler, hem inanç ve pratik noktasında hem de ahlâkî açıdan yanlışlar içine girmiştir. O, Yahudilerin sahip oldukları kötü ahlâkî vasıfları sıralayarak eleştirmektedir. Çünkü, onlar özellikle kötü vasıflar neticesinde Allah'ın lanetine ve gazabına uğramışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAM, Baki; Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, Ankara, 1997.
- ; Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, İstanbul, 2002.
- ; Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları, İstanbul, 2011.
- ; "Tevrat'ın Tahrif Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış," A.Ü.İ.F.D., C. 36, Sa. 1, Ankara, 1997.
- ; Tevrat md., D. İ. A. , C. 41, İstanbul, 2012.
- ; "Yahudilik" md., Yaşayan Dünya Dinleri, DİB Yay., Ankara, 2010.
- ALBAYRAK, Halis; "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993.
- ALTINTAŞ, Yusuf; Yahudilikte Kavram ve Değerler, İstanbul, 2001.
- ATEŞ, Ali Osman; Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri, İstanbul, 1996.
- ATEŞ, Süleyman; Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 1-11, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul, 1988-1991.
- ; İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar, İstanbul, 1996.
- ; Gerçek Din Bu 1, İstanbul, 1997.
- ATHAMINA, Khalıl; "İslam Bakış Açısından Hz. İbrahim: İslam Öncesi Arabistan'da Monoteizmin Gelişimi Üzerine" (çev. Ali Osman Kurt), AÜİFD 47, Sa. 1, Ankara, 2006.
- AYDAR, Hidayet; Kur'an'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Lev-i Mahfuz, İ.Ü.İ.F.D., Sa. 2, İstanbul, 2000.
- AYDEMİR, Abdullah; Tefsirde İsrailiyat, D.İ.B. Yay., Ankara, 1979.
- AYDIN, İbrahim Ethem; Cumhuriyet Döneminde Dini Düşüncenin Modernleşme Süreci, (Yüksek Lisans tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2002.
- AYDIN, Mehmet S.; "Elmalılı'da Teceddüt Fikri", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993.
- AYDIN, Mahmut; Anahatlarıyla Dinler Tarihi, Samsun, 2011.
- AYDIN, Mehmet, Dinler Tarihine Giriş, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2008.
- ; Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, TDV Yay., Ankara, 2012.

- BATUK, Cengiz; "Yahudi Mitolojisinde Düşmüş Melekler", Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum, (18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012.
- BAYBAL, Sami; "Modern Yahudilikte Mesih İnancı Üzerine Bazı Mülâhazalar", Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu(18-19 Şubat 2012.), Ankara, 2012.
- BELÂZURÎ; Fütûhul Buldan, (çev. Zakir Kadri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul, 1956.
- BOLAY, Süleyman Hayri; "Bir Filozof Müfessir, Hamdi Yazır," Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993.
- BUCAİLLE, Maurice; Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an, (çev. Mehmet Ali Sönmez), DİB Yay., Ankara, 1998.
- BUHL, F.; "Tahrif" md., Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1977.
- CİLACI, Osman; Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yayınları, İstanbul, 2001.
- ; Günümüz Dünya Dinleri, D.İ.B. Yay., Ankara, 2002.
- ÇELEBİ, Ahmet; Mukayeseli Dinler Tarihi Açısından Yahudilik, (çev. Ahmet Büyükcınar, Ömer Harman), İstanbul, 1978.
- ÇELİK, Mehmet; Süryani Kilisesi Tarihi, İstanbul, 1987.
- DEHLEVÎ, Şah Velîyullah; Fevzu'l-Kebir, İstanbul, 1980.
- DEMİRCİ, Kürşat; Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk, Ayışığı Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- DEVELİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara, 2000.
- DOĞRUL, Ömer Rıza; Yeryüzündeki Dinler Tarihi, İstanbul, 1947.
- EL-ISFEHÂNÎ, er-Râğîb; el-Müfredâtu fi Ğaribi'l-Kur'ân, Kahraman Yay., İstanbul, 1986.
- ELİADE M. - Couliano, Joan P.; Dinler Tarihi Sözlüğü (çev. Ali Erbaş), İstanbul, 1997.
- ERSÖZ, İsmet; "Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri," Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), TDV Yay., Ankara, 1993.
- FAZLUR RAHMAN; Ana Konularıyla Kur'an, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1998.
- GOLDZİHER, Ignaz; Ehl-i Kitap'a Karşı İslam Polemiği II, (çev. Cihat Tunç), İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, C.V, 1980.
- GÖKKIR, Necmettin; "Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrihi Meselesi," İ.Ü.İ.F.D., Sa. 2, İstanbul, 2000.
- GÜNALTAY, Şemsettin; Yakın Şark III (Suriye ve Filistin), T.T.K Yay., Ankara, 1947.
- GÜNDÜZ, Şinasi; Din ve İnanç Sözlüğü, Konya, 1998.

- HAMİDULLAH, Muhammed; İslam Peygamberi, (çev. M. Said Mutlu), İrfan Yay., İstanbul, 1972.
- HARMAN, Ömer Faruk; İsrail" md., D.İ.A, C. 23, İstanbul, 2001.
- ; "Tevrat'ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat'a Yönelik Tenkit Faaliyetleri," Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum (18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012.
- HEYET, Kur'an-ı Ker'im ve Türkçe Açıklamalı Meali, Medine, 1992.
- İBN HALDUN, Mukaddime;(Çev. Zakir Kadri Ugan), M.E.B. Yay., İstanbul, 1954.
- İZUTSU, Toshihiko; Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar (Çev. Selahattin Ayaz), İstanbul, 1997.
- KAUFMAN Francine - EİSENBERG, Josy; "Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik", (Çev. Mehmet Aydın) A.Ü.İ.F.D., C. 29, Sa. 1, Ankara, 1987.
- KESLER, Fatih; Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, (Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap), Ankara, 2001.
- KILIÇ, Sami; İlahî Dinlerde Yiyecek ve İçecekler, Massmedia Yayınları, 2007, Elazığ.
- ; "Yahudilik'te Kutsal Yiyecek ve İçecekler", Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum (18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012.
- KİTAB-I MUKADDES, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.
- KÖKSAL ,Asım; Peygamberler Tarihi, T.D.V Yay., Ankara, 1983.
- KURT, Ali Osman; Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra), İstanbul, 2007.
- KUTLUER, İlhan; "Fesad" md. D.İ.A., C. 12, İstanbul, 1995.
- KUZGUN, Şaban; Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri, Ankara, 1996.
- LEWIS, Bernard; The Crisis Of Islam, New York, 2003.
- MASDÛSÎ, A. Abdullah; Yaşayan Dünya Dinleri, (Çev. Mesud Sadak), İstanbul, 1981.
- MEVDUDÎ, Ebu'l A'la; Tefhimul Kur'ân, (Terc. Ahmed Asrar), Hilal Yay., İstanbul.1995.
- ONAT, Hasan; "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Anlayışı ve Mezheplere Bakışı," Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), T.D.V Yay., Ankara, 1993.
- ÖRS, Hayrullah; Musa ve Yahudilik, İstanbul, 1966.
- ÖZEN, Adem; Yahudilikte İbadet, Ayışığı Yay., İstanbul, 2001.

- ÖZEN, Adem; "İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları", Divan Dergisi, Sa. 2, İstanbul, 2002.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; Kur'an'da'ki İslam, İstanbul, 1996.
- ; Kur'an'ın Temel Kavramları, İstanbul, 2000.
- PAKSÜT, Fatma; "Dayım Hamdi Yazır", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), T.D.V Yay., Ankara, 1993.
- Er-RAZİ, Fahridun; et-Tefsiru'l Kebir, (Mefâtihu'l-Gayb), Akçağ Yay., Ankara, 1988.
- SAMİ, Şemsettin; Kamusu Türki, Çağrı Yay., İstanbul, 1995.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem; Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul, 1983.
- SCHOEPS, Hans Joachim; Yahudi Hıristiyanlığı, (çev. Ekrem Sarıkçıoğlu), İstanbul, 2010.
- SEZİKLİ, Ahmet; Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri, T.D.V. Yay., Ankara, 1994.
- TABBARA, Afif Abdü'l-Fettah; Kur'an Açısından Yahudi Menşe'i ve Karakteri, (Terc. Mehmet Aydın), İstanbul, 1978.
- TABERİ, Muhammed b. Cerir; Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, M.E.B. Yay., İstanbul, 1991.
- TANYU, Hikmet; "Yahudiliği Kutsal Kitapları ve Esasları," A.Ü.İ.F.D., C. XIV, Ankara, 1966.
- TÜMER, Günay-Küçük, Abdurrahman; Dinler Tarihi, Ankara, 1997.
- ÜNAL, Ali; Kur'an'da Temel Kavramlar, İstanbul, 1190.
- YAVUZ, Yusuf Şefki; "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır" md, DİA, C.2, İstanbul 1989.
- YAZICI, Nesimi; "M. Hamdi Yazır'ın Hayatı ve Yazarlığı", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), T.D.V Yay., Ankara, 1993.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili, 1-9, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.
- ; Metâlib ve Mezâhib, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978.
- YİTİK, Ali İhsan; "Paylaşılmayan Ata: Hz. İbrahim", Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum, 18-19 Şubat 2012), Ankara, 2012.
- Ez-ZEBÎDÎ, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (çev. Kamil Miras), D.İ.B. Yay., Ankara, 1978.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Elazığ'ın Kovancılar ilçesine bağlı Payamlı köyünde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 1994 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdim. 1994 yılında mezun oldum. 1999'da Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi bilim dalında yüksek lisansa başladım. 2002 yılında Cumhuriyet Döneminde Dini Düşünce'nin Modernleşme Süreci adlı tezimi vererek yüksek lisans mezunu oldum. Aynı yıllarda İstanbul Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalıştım. Üniversiteden ayrıldıktan sonra uzun bir süre özel öğretimde kurucu ve müdür olarak çalıştım. 2010 yılında Milli Bakanlığ'na başvurduğum. Tarih öğretmeni olarak Diyarbakır'a atandım. Halen Elazığ Fatih Anadolu Lise'sinde tarih öğretmeni olarak görevime devam ediyorum. Evli ve bir kız çocuğu babasıyım.